

51246

YUZUNCU YIL UNIVERSITESI
SOSYAL BILIMLER ENSTITUSU
TURK DILI VE EDEBIYATI ANABILIM DALI

NÂBÎ-HAYRÂBÂD
INCELEME-METIN

YUKSEK LISANS TEZI

51246

Danisman

Yrd.Doc.Dr. Muhsin MÂCIT

Hazırlayan

Sibel ULGER

VAN-1996

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Başkan : Doç.Dr. Muhsin MACİT

Uye : Yrd. Doç. Dr. Yazar ŞENLER

Uye : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin GELİK

Uye :

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait
olduğunu onaylarım.

.../.../....

.....

MUDUR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
UNSOZ.....	I
İNCELEME.....	III
GİRİS : XVII. Yüzyılda Mesnevi ve Nâbî.....	III

I. BÖLÜM

A- Nâbî'nin Hayatı ve Edebî Sahsiyeti.....	1
B- Eserin Tanıtılması.....	10
1- Tespit edilen nüshalar.....	10
2- Karşılaştırılan nüshaların tavsifleri.....	10
3- Nüshalar arasındaki bazı önemli benzerlikler.....	14
4- Eserin yazılıs sebebi, tarihi ve yeri.....	15
C- Eserin Muhtevası.....	18
1- Özet.....	18
2- Tipler.....	22
3- Mekânlar.....	28
4- Öğütler.....	31
D- Hayrâbâd'ın Benzeri Eserler.....	37

II. BÖLÜM

A- Eserde Sekil, Dil ve Üslûbu Olusturan Unsurlar.....	39
1- Sekil : a) Vezin.....	39
b) Kafiye ve redif.....	41
2- Dil ve Üslûb.....	45
3- Edebî Sanatlar.....	47
4- Anlatımın Teknik Özellikleri : Tahkiye, tasvirler, sahneleme, konuşmalar.....	64
Sonuç.....	73
Bibliyografya.....	75
Metin Tespiti ile İlgili Bazı Açıklamalar.....	77
METİN.....	82

ÜNSÜZ

Divan Edebiyatı'nın önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Nâbî, bugüne kadar, hayatı ve edebî şahsiyeti açısından, pek çok araştırmaya konu olmuştur. Aynı zamanda, ona büyük bir şöhret sağlayan Hayriyye adlı mesnevisi de, bir hayli araştırmamız tarafından incelenerek, yayınlanmıştır.

Nâbî'nin, Hayriyye kadar tanınmış olmasa da, en az onun kadar dikkate değer bir başka mesnevisi olan Hayrâbâd hakkında ise, bugüne kadar bir inceleme çalışması yapılmamıştır.

Kendine özgü bir takım yenilik ve farklılıkları bünyesinde barındıran Hayrâbâd; özellikle Nâbî'nin Hayriyye'den farklı bir konuyu işlemesi açısından önemlidir. Her ne kadar üslûp ve dil bakımından fazla bir ayrılık göstermese de, eser bir macera hikâyesi olarak, nasihat-nâme niteliği taşıyan Hayriyye'yle konu ve hikâye edis yönünden ayrılmaktadır.

Eserin: Süleymaniye, Topkapı Sarayı ve Millî Kütüphane'de toplam 19 yazma nüshası olduğu belirlenmiş; bunlar arasından, inceleme konusu olması itibariyle beş nüsha seçilmiştir. Nüshalardan, Süleymaniye Kütüphanesi, 3433 numarada kayıtlı olan Es'ad Efendi nüshası, okunaklı bir yazıya sahip olması ve müstensihi belli olan tek nüsha olması dolayısıyla, esas olarak alınmıştır. Bu nüshanın transkripsiyonundan sonra, geri kalan dört nüsha ile karşılaştırılması yapılmıştır. Aradaki farklar satır numarası ve nüsha kısaltması verilerek, apparatta belirtilmiştir. Ayrıca, vezni hatalı olan mısralar da, aynı işaretlerle gösterilmiştir. Böylelikle bu beş nüshadan, ortak ve sağ-

II

lıklı bir metin elde edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın inceleme kısmında ise; yapılan plân çerçevesinde, Hayrâbâd'ın hem muhteva, hem de şekil, dil ve üslûp yönünden incelemesi yapılmıştır.

Hayrâbâd metninin ve bastaki inceleme kısmının hazırlanmasında bana yardımcı olan sayın hocam Yrd.Doc.Dr.Muhsin MÂCİT başta olmak üzere; çalışmanın araştırma safhasında ve daha sonraki aşamalarında, değerli fikirlerini esirgemeyen sayın hocam Yrd.Doc.Dr.Mahmut KAPLAN'a, inceleme kısmının hazırlanması sırasında ilgi ve yardımını gördüğüm sayın hocam Öğr.Gör.Bekir OĞUZBASARAN'a. ayrıca nüshaların tespitinde, her türlü yardım ve kolaylığı sağlayan Süleymaniye Kütüphanesi müdür yardımcısı sayın Nevzat KAYA'ya tesekkürü bir borç biliyorum.

Sibel ULGER

III İNCELEME

GİRİS

XVII.Yüzyılda Mesnevi ve Nâbî

XII.yy. Divan Edebiyatı'nın XVI.yy.'da eristiği yüksek ve parlak düzeyi koruduğu bir dönemdir.Ulkenin,dışta kaybetmeye başladığı savaşlar, içte de isyanlar, idarî ve ekonomik bozukluklar sonucu eski gücünü koruyamaması, yasayısındaki ihtisamına engel olmamıştır. Ancak bu ihtisâm, yüzyılın ikinci yarısında sarsılmış ve imparatorluk yavas yavas gerilemeye başlamıştır.

Devletteki bu çözüme, edebiyata da yansır. Özellikle XVII. yy.'ın ikinci yarısından itibaren edebiyatta bir durgunluk başlar.Buna mukabil,devrin önde gelen edebi şahsiyetleri, pek çok başarılı ürüne imza atmışlardır.

XVII.yy; Divan Edebiyatı'nın bazı türlerinde olduğu gibi,mesnevi sahasında da önemli eserler vermiş ve mesnevi yazmakla tanınmış şâirler yetistirmiştir. Bu asrın, gerek ask ve macera konulu klâsik mesnevilerinde; gerek mesnevi sekinde yazılan yerli hikâye ve masallarında;gerekse de ahlakî-didaktik mesnevilerinde,geçen asırlara oranla biraz daha yerli bir tarzın oluştuğu göze carpar. (*)

XVII.yy. Osmanlı şâirleri, klâsik ve dinî konuları ihmal etmemekle birlikte, bu alanda yeni konular bulma çabası içersine girerler. Dolayısıyla,mesnevi türünde eski hamse konularına fazla itibar edilmemistir.

----- o -----
(*) Doc. Dr.İ.Pala, Şâir Nâbî, Hayriyye, İstanbul,1989,s.2

IV

XVII. yy. şâirleri, Türk şiirinin kasîde ve gazel vâdi-
sinde, İran şiirini geride bıraktığı inancındadırlar. Aynı şeyi
mesnevi sahasında da yapmaya gayret ederler. Nev'i-zâde Atâî
Sâki-nâmesi'nde, Ganî-zâde Nâdirî de Seh-nâmesi'nde, bunu özel-
likle belirtirler. Bu düşünce pek parlak sonuçlar vermese de,
mesnevi tarzında yeni yöntemlerin uygulanması açısından dik-
kate değerlidir. (*)

Yüzyılın başında, Kaf-zâde Faizî'nin Leylâ vü Mecnûn mes-
nevisi bulunmaktadır. Kaf-zâde Faizî (ö.1622), her ne kadar Fu-
zûlî'nin aynı adlı mesnevisinin güzelliğine erişemese de, bu
asrın göze carpan ilk mesnevi şâiri olarak önem taşımaktadır.

Nev'i-zâde Atâî (ö.1634), bu asır mesnevi edebiyatının en
önemli ve tanınmış şimâllarından birisidir. (**) Onun hamsesini
teskil eden beş mesnevi; Alem-nümâ (Sâki-nâme), Nefhâtü'l- ez-
hâr, Sohbetü'l-ebkâr, Heft-hân ve Hilyetü'l-efkâr'dır. Bu mes-
neviler, genellikle tasavvufî eserlerdir ve ask konusu ağır-
lıklı olarak yer alır.

Bu asrın başlarında tanınmış bir mesnevi şâiri de, Ganî-
zâde Nâdirî'dir. (ö.1626) Büyük ragbet gören Mi'raciyye ve
Seh-nâmesi'yle, edebiyatımızdaki yerini sağlamlaştırmıştır.
Seh-nâme, II. Osman'ın İran savaşlarını ve Hotin Seferi'ni konu
ederken, Mi'raciyye'de Mi'rac hâdisesi anlatılmıştır. (***)

----- o -----
(*) a.g.e. s.3

(**) a.g.e. s.3

(***) a.g.e. s.4

Bu yüzyılın son çeyreğiyle,XVIII. yy.'ın ilk yıllarında, mesnevi alanında önemli eserler vermiş bir başka şâir, Sâbit'tir. (ö.1712) Kısmen Nâbî tesirinde olmakla beraber, şiirde kendi şahsiyetini göstermeyi başarmıştır. (*)

Sâbit'in mesnevileri: Zafer-nâme, Edhem u Humâ, Berber-nâme, Dere-nâme ve Amr u Leys adlı eserlerdir.

Mesnevilerinin en kuvvetlisi Zafer-nâme'dir.426 beyitlik bu mesnevi, Kırım Hanı Selim Giray'ın Edirne'de II.Süleyman'ı ziyaret ettikten sonra, Rus ve Leh ordusuna karşı kazandığı zaferi hikâye eder.

Edhem u Humâ şâirin bitmemiş bir mesnevisidir. Şâir bu manzumesinde, klâsik ask mesnevilerine yakın bir yol tutmuştur. Onu diğer mesnevileri ise;bunlardan farklı bir yönde geliştirmiştir.Kahramanlar,klâsik mesnevilerin aksine,avam tiplerinden seçilmiştir.

Dere-nâme,birbirinden fesat iki arkadaşın,evli bir Ermeni kadınına tuzaga düşürüşlerini, bir takım mizahî çizgilerle anlatırken; Berber-nâme'de genc bir berber çocuğuna hile ile sarkıntılık eden biri konu edilmiştir.

Sâbit.Amr u Leys adlı mesnevisinde ise;bir sipahinin macerasını, nûktelerle hikâye etmiştir.

XVII.yy.'da, mesnevi sahasında eser vermiş olan bu şâirlerin dışında, devrin en tanınmış siması olarak Nâbî'yi görmekteyiz. (ö.1712)

Onun,özellikle Hayriyye'si,hem şâirine büyük şöhret sağ-

----- o -----
(*) a.g.e. s.4

VI

lamıs, hem de fikrî-didaktik ve ahlâkî mesnevi tarzının öncüsü olmuştur. Oğlu Ebu'l-Hayr Mehmed Celebi'ye hitâben yazdığı bu eserinde, ona hayatta başarılı olmanın yollarını ve İslâm ahlâkını öğreten nasihatler sıralar. Bunların hepsi, her zaman ve her yerde geçerli tavsiyeler değildir. Daha çok, o devrin idârî, sosyal ve ahlâkî bozuklukları karşısında, mütefekkir bir sâirin neler duyup, neler düşündüğünü anlatması bakımından önemlidir. (*)

Nâbî'ye ait olan bir başka mesnevi, Sur-nâme'dir. Eser, Sultan IV.Mehmed'in şehzadeleri için Edirne'de yapılan sünnet düğününü anlatmaktadır. IV. Mehmed'in arzusu ve emriyle yazılan Sur-nâme, 582 beyit tutmaktadır.

Nâbî'nin üçüncü mesnevisi ise, Hayrâbâd'dır. Seyh Attar'ın İlahî-nâmesi'ndeki küçük bir hikâyeden genişletilmiştir.

XVII. yy.'ın öbür mesnevi sâirlerine oranla, Nâbî'nin ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle, dile hâkim olusu, fikre verdiği önem, konu değişikliği ve akıcı üslûbu, onu farklı kılan özelliklerdendir. Bunların yanısıra, Nâbî'nin mesnevilerinde, ağıdalı tanım ve tamlamalara fazla rastlanmaz. Çağının pek çok olayını kolayca ve gerçeğe yakın bir biçimde eleştirmesi de, onun mesnevilerine has bir özelliktir.

Nâbî'ye, XVII.yy. mesnevi edebiyatında ayrı bir yer sağlayan en önemli eseri Hayriyye'dir. Bu yüzyılda yazılmış kayda değer tek didaktik eser olan Hayriyye, Nâbî'nin mesnevi sahasındaki tartışılmaz üstünlüğünü ortaya koymuştur. Ayrıca, hare-

(*) a.g.e. s.6

VII

ketli bir macera mesnevisi olan Hayrâbâd, okuyucuda uyandırdığı merak ve alâkanın yanısıra; hikâyecilik sanatı açısından da devrin öbür mesnevilerindei ayrılır.

XVII. yy.'ın mesnevi edebiyatı, bir önceki asra göre daha az verimli olsa da, Nâbî'nin mesnevileri basta olmak üzere, bu türün başarılı örneklerini ihtiva etmesi açısından, edebiyatımızda önemli bir yere sahiptir.

I. BÖLÜM

A- NÂBÎ'NİN HAYATI VE EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Yusuf Nâbî, 1052/1642'de S.Urfa'da doğmuştur. Hayriyye'nin "Matlab-ı İcmâl-i Ahvâl-i Peder" başlıklı bahsinde, bunu kendisi de ifâde eder:

Vatanım sehr-i dil-ârâ-yı Ruha

Vakt-i tahrir makarrim Sehba

S.Urfa'nın köklü ailelerinden olan Hacı Gaffar-zadeler'e mensuptur. Çocukluk ve gençlik yılları hakkında yeterli bilgi yoktur. Fakat, iyi bir öğrenim gördüğü, Arapça ve Farsça'yı kurallarına göre öğrendiği kesindir. Onun aldığı eğitim hakkında bir takım rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan en yaygın olanı, Yakub Halife adlı bir Kadirî şeyhine intisâb ettiği ve onu yanında köklü bir eğitim aldığıdır. Bunun yanı sıra, arzuhâlcilik yaptığı konusunda da bir takım söylentiler mevcuttur.

Yusuf Nâbî, 25 yaşlarında iken, İstanbul'a gider. Divan kاتبی sıfatıyla, Musahip Mustafa Paşa'nın maiyetine giren sâir, değişik vesilelerle padişah IV. Mehmed ile de temas imkânı bulmuştur.

1082/1671 tarihinde yapılan Lehistan Seferi'nde, IV. Mehmed'le savaşa giden Musahip Paşa'nın yanında Nâbî de vardır. Kamanice Kalesi'nin fethine söylediği iki tarih beyiti ile hükümdarın ilgisini çeker. Bu vesile ile, padişahın buyruğu üzerine, ilk eserlerinden biri olan Feth-nâme-yi Kamanice'yi

kaleme almıştır. IV. Mehmed, bu mensur eseri beğenerek, sâiri iltifatı ile sevindirir.

Kısa sürede tanınmaya başlayan Nâbî, 1086/1675 yılında padisahın oğullarının sünnet düğünleri ile kızı Hatice Sultan'ın evlilik merasimini anlatan bir Sur-nâme kalene alır. Bu eser onun itibarını ve şöretini daha da artırır.

Bir süre sonra sâir, padisahın izni ile Hacc'a gidip gelir. Hac dönüşü, Musahip Pasa'nın kethûdalığına terfi ettirilir. Bu arada Tuhfetü'l-Haremeyn adlı seyahat eserini yazarak, yeni padişah IV. İbrahim'e sunar.

Yaşlanmaya başlayınca, kethûdalıktan kendi isteği ile istifa eder. Bundan kısa bir müddet sonra da Musahip Mustafa Pasa'yı kaybeder. Sebebi bilinmemekle beraber, Nâbî, Pasa'nın vefatı üzerinden fazla bir zaman gecmemişken, İstanbul'dan ayrılarak, doğum yeri S. Urfa'ya yakınlığından dolayı sectiği Halep'e yerleşir.

Yaklaşık çeyrek yüzyıla yakın bir zaman ikâmet ettiği Halep'te, sanatının en verimli dönemini yaşamıştır. Divanını tamamlamasının yanı sıra, unlu eserlerini de burada kaleme almıştır. 45 yaşlarındayken evlenen sâirin, dörder yıl arayla iki oğlu dünyaya gelir. 1113/1701 tarihinde, büyük oğlu Ebu'l-Hayr Mehmed Celebi'ye yazdığı Hayriyye, onun şöretini bir kat daha artırır. Bir diğer mesnevisi olan Hayrâbâd'ı da (1117/1705) yine Halep'teyken yazar.

Sâir bu dönemde, İstanbul ve saray ile alâkasını kesmez. Nitekim 1115/1703'de tahta gecen III. Ahmed'e bir kasîde yazarak, ona bağlılığını dile getirmiş ve yeni padişahın iltifa-

tına mazhar olmuştur. Sâir, Halep'te bulunduğu dönemlerde, eski dostlarıyla da haberleşmeye devam eder. Bunlardan biri olan Baltacı Mehmed Paşa, vali olarak Halep'e gönderilir. 1710 yılında tekrar İstanbul'a dönerken, Nâbî'yi de beraberinde götürür.

İstanbul'da önce Darbhâne Eminliği görevine atanır. Bir müddet sonra da Basımukâbelecilik ve Mukâbele-i Süvari mansıplarına getirilir. İlerlemiş yaşına rağmen, hem devlet görevini yerine getiren sâir, hem de siir ve inşâ ile uğraşmayı ihmal etmez. Ancak henüz Halep'ten dönüşü üzerinden iki yıl bile geçmemişken, ağır bir hastalık sonucu 72 yaşında vefat eder. (1124 1712)

Sâirin vefatına bir hayli tarih düşürülmüştür. Bunlardan en tanınmışları şu iki tarihtir:

"Zelihâ-yı cihândan çekdi dâmen Yusuf-ı Nâbî"

"Gitdi Nâbî Efendi cennete dek"

Mezarı Karacaahmet'te, Miskinler Kabristanı'ndadır.

EDEBÎ SAHSİYETİ: Yusuf Nâbî, XVII. yy. Türk Edebiyatı'nda, Ömer Nef'i ile birlikte, çağın en büyük, sanatta en usta sâiridir.

Nabî'nin kusursuz bir sanatının olmasında, yetistği çevrenin, aldığı terbiyenin, öğrendiği Doğu-İslâm dillerinin ve kültürünün büyük etkisi vardır. Yaşadığı çağın ikinci yarısında, eski siir coşkunluğu yerini, daha çok taklit ve tanzir gibi bir nazım-severliğe bırakmışken, onun "ekmel-i su'arâ-yı Rum" sıfatını kazanması bu büyüklüğünün sonucudur.

Nâbî herseyden önce, bir fikir adamıdır. Bu özelliğinden dolayı da, diğer Divan sâirleri gibi fikri söz sanatı ile süs-

lemeden,doğrudan söylemek yolunu,çoğu zaman sanat kaygısına tercih etmiştir.Onun bu didaktik yolu,daha devrinden itibaren "Nâbî Mektebi" adını alıp,bir çok şâir tarafından taklit edilmiştir.

Cağının huzursuzlukları,ülkede yaygınlaşan hile,yalan,rüşvet ve menfaate-bağlılık karşısında,fikir ve hikmete sığınarak yaşamayı tercih etmiştir.Bunun için,beyitleri zaman zaman rindâne ve sufiyâne,ama büyük bir coğunlukla hâkimânedir.

Büyük ölçüde Sebk-i Hindî şâirlerinin tesiri altında kalan Nâbî,en çok Sâib'den etkilenmiştir.Hikmetli mısraları ve darb-ı mesel niteliğindeki sözleri,Sâib'in Nâbî üzerindeki derin tesirinin sonuçlarıdır.

Divan şâirleri icersinde,eğitime en fazla önem şâir Nâbî'dir.Eserleri,devrin pedagojik görüşlerini tamamen yansıtır.O,aydın kesim kadar,halka da hitap eden bir sultanu'ssu'arâdır.Türk Edebiyatı'nda hikemî siir ustâdı olarak tanınan şâir,kendisinden sonrakilere de ideal olmuştur.Sâbit,Seyyid Vehbî,Koca Râgıb Paşa,Ziyâ Paşa,Recâizâde M.Ekrem ve Muallim Nâci,bunlardan sadece bir kaçıdır.

Nâbî,Türkçe'yi çok güzel kullanabilmesinin yanısıra,Arapça ve Farsça'yı da bu dillerde söyleyecek kadar iyi bilir.Buna rağmen sâde siiri tercih etmiştir.Vezne hâkimiyeti,kelimeleri rahatça kullanabilmesi hemen göze carpan özelliklerindedir.Zaman zaman sapmaları olsa da,"Divan-ı gazel nüsha-i kâmus değildir" diyen şâir,yabancı kelimelerin sırf bilgiclik taslamak için kullanılmaması gerektiğine işaret eder.

Devrini en iyi şekilde terennüm eden Nâbî,Divan siirinin

en güçlü temsilcilerinden biri ve kendinden sonra gelenlere en çok tesir eden usta bir sanattıdır.

Nâbî'nin inceleme konumuzu teşkil eden eseri Hayrâbâd, taşıdığı pek çok yeniliğe ve benzer mesnevilerden farklı özelliklere sahip olmasına rağmen, bir takım tenkidlere ma'ruz kalmıştır. Hayrâbâd'ı ve de dolayısıyla Nâbî'nin sanatını eleştiren iki belli başlı şahsiyet olarak, Seyh Gâlib ve Ziyâ Paşa'yı görüyoruz.

Seyh Gâlib, Unlu mesnevisi Hüsn ü Ask'ın "Der Beyân-ı Sebeb-i Te'lif" bahsinde, o zamana kadar hiç bir şâirin tenkid etmediği Nâbî'yi ve bu eserini eleştirmektedir.

Hüsn ü Ask'ın yazılmasına vesile olan olay, bir mecliste Hayrâbâd ve Nâbî hakkında övgü dolu sözlerin edilmesidir. Seyh Gâlib, mecliste bulunanların bu esere bir nazire yazılmasının imkânsızlığından bahsetmelerine karşı çıkar:

Bir meclis-i ünse mahrem oldum

Ol cennet içinde âdem oldum

.....

Gâhi okunurdu Hayr-âbâd

Nâbî olunurdu hayr ile yâd

Hakkâ ki acib bir eserdir

Erbâbı yanında mûteberdir

.....

Bir gâyete erdi kim meâli

Tanzîrinin olmaz ihtimâli

Gâlib, bunu bir sınav kabul ederek, ondan daha iyi bir eser yazacağını iddia eder. Çünkü ona göre, Nâbî eserini Attar'

dan almıştır.Bu,Seyh Gâlib için affedilmez bir durumdur.Nâbî'nin Attar'ın sözüne söz katmaması gerektiğini düşünmektedir:

Kim Nâbiye hiç düşer mi evfâk
Seyhin sözüne kelâm katmak

Ey kıssadan olmayan haberdâr
Nâkıs mı bıraktı Seyh Attar

Seyh Gâlib'in Nâbî'ye yönelttiği en büyük tenkid;dilinin Farsça kelime ve tamlamalarla dolu oluşu ve aşırı mübalâğaya yönelmesi seklindedir:

Manzûme-i Fârisî-ves ebyât
Bi'l-cümle tetâbu-ı izâfât
.....

Hem dahi var ki ol sühân-sâz
İğrakda murg-ı pest-pervâz

Hayrâbâd'da yer alan Mi'rac hâdisesinin anlatıldığı bölümde,Burak'ın tavsifinin yapılması da,Gâlib için bir elestiri vesilesi olmuştur.Nef'i'nin Rahsiyyesi'nin bundan güzel olduğunu belirten sâir,"yine de bir defa sürçen atın bası kesilmez.Bu yüzden onu affedelim" diyerek,Nâbî'yi daha ağır bir ithâma mâruz bırakır.

Evsâf-ı Burak-ı Fahr-i âlem

Rahsiyye-i Nef'i andan akdem

Lâzım mı Burakı medh u tavsif

Bu kârı ana kim etdi teklif

Afveyleyelim ki belki bilmez

Bir sürçen atın bası kesilmez

Gâlib'in tenkid ettiği bir başka husus, Hayrâbâd'ın baş kahramanının bir hırsız oluşudur. Nâbî'nin onu överek göklere çıkarmasını, ihtiyarlığa yakışır bir hareket olarak nitelendirir:

Bir düzd-i bürehne-pâyı gûya

Mansûra diler ki ede hem-pâ

.....

Mebnâ-yı binâ-yı Hayr-âbâd

Bir hayırsızın kemâlin irâd

.....

Pîrâne tekelluf etmiş el-hak

Vermiş hele kâr-ı düzde revnak

Gâlib, Nâbî'nin bu eserdeki nasihatlerini de beğenmez. Ona göre, Nâbî zaten bilinen seyleri tekrar etmekten öteye gidememiştir:

Nush etse eğer budur mezâkı

Dünya fâni ahiret bâki

Olsa ne kadar harâb u magsûs

Yokdur bunu bir işitmemiş gûs

Merd âna denir ki açâ nev-râh

Erbâb-ı vukûfu ede âgâh

Gâlib, bu tür düşüncelere sahip olduğu bir eserin, bol bol övgü alması karşısında, ondan daha iyi bir eser yazmak için, Hüsn u Ask'ı kaleme almıştır. Zira, ona dostları "Gel şimdi davanı ispat et. Nâbî'nin güçlüğüle eriştiği şeyi, Allah sana genç yasta vermiş" diyerek, yüreklendirmişlerdir.

Her ne kadar, konu ve usûp itibarıyla, Husn u Ask'ın Hayrâbâd'dan daha mükemmel bir eser olduğunu kabul ediyorsak da; sonuçta, Galib'in yönelttiği eleştirilerin fazla acımasız olduğunu da bir gerçektir.

Asağı yukarı aynı nitelikteki eleştirileri Ziyâ Pasa'da görmekteyiz. Harâbat'ta, Nabî'nin Hayrîyye'deki basarisini överken, Hayrâbâd'dan da söz eder. Bu eserin edebî değerinin fazla olmadığını ve kendisinin bu konuda Seyh Galib'in görüşünü paylaştığını belirtir. (*)

Nabî de bu yolda pehlivandır

Hayrîyyesi fazlîna nisandır

Oî husn-î eda o husn-î ta'bir

Eyler isiden kulâğı teshir

.....

Amma ki denirse Hayr-âbâd

Hayrîyye ile denir mi hem-zâd

Ben de ederim bu kavlin tesim

Hem-hâl olamaz uçaca tesim

Hayrîyye kemâli anda gâ'ib

Hakîr görünür biraz da Galib

Görünüğü üzere, Ziyâ Pasa'nın Hayrâbâd'a yönelttiği tenkidler, daha çok Hayrîyye ile mukayese etme şeklindedir. Her iki şairin de, Hayrâbâd konusundaki ortak görüşü; edebî açıdan fazla bir değeri olmadığını ve Nabî'nin diğer eserlerine oranla

(*) Prof. Dr. M. Mengi, Divan Sîirî'nin de Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nabî, Ank. 1991, s. 31-32

basarisiz olduğu yÖnUndedir.

ESERLERİ :

Manzum Olanlar :

- 1- Türkçe Müretteb Divan
- 2- Farsça Divance
- 3- Hayriyye
- 4- Hayrâbâd
- 5- Tercüme-i Hadîs-i Erbâin
- 6- Sur-nâme

Mensur Olanlar :

- 1- Feth-nâme-yi Kamanice
- 2- Tuhfetü'l-Haremeyn
- 3- Zeyl-i Siyer-i Veysi
- 4- Münseat

B- ESERİN TANITILMASI

TESPİT EDİLEN NÜSHALAR

Eserin yazma nüshalarının fazla olmadığı dikkat çekmektedir. Büyük bir ihtimalle eser, Nâbî'nin bir diğer mesnevisi olan Hayriyye'ye oranla, daha az rağbet görmüştür.

Nüsha tespiti aşamasında yapılan çalışmada, İst. Süleymaniye Kütüphanesi, Topkapı Sarayı Kütüphanesi ve Ank. Milli Kütüphane'de toplam on dokuz yazma nüshası olduğu belirlenmiştir. Bu nüshaların on üçü Süleymaniye Kütüphanesi'nde, beşi Milli Kütüphane'de, biri ise Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Ayrıca, Prof. Dr. Ünder Göçgün'ün "Türk Edebiyatı Araştırmaları" (*) adlı çalışmasında, Hayrâbâd nüshalarından bahsedilmektedir. Göçgün, Erzurum Kütüphanesi'nde bir, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi'nde ise, iki Hayrâbâd nüshası olduğunu söylemekte ve bunların evsâfını vermektedir.

Hayrâbâd'ın, İstanbul kütüphanelerindeki belli başlı yazmaları, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Kitaplığı, Manzum Eserler, No:420/1 ve TSR.No:764/2'de kayıtlıdır.

KARŞILASTIRILAN NÜSHALARIN TAVSİFLERİ

Nâbî'nin Hayrâbâd'ının inceleme-metni hazırlanırken, söz konusu yazmalardan beşi tercih edilmştir. Bu tercih, yazmanın iyi ve okunaklı bir yazıyla yazılıp yazılmadığına, beyit sayı-

(*) Prof. Dr. Ü. Göçgün, "Erzurum Kütüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerine Araştırmalar", Türk Edebiyatı Araştırmaları, C.2, Konya, 1991, s.753-758

sına,nüşhanın sağlam olup olmadığına ve müstensihine dikkat edilerek yapılmıştır.Nüşhalardan,Lala İsmail ve Halet Efendi İlavesi yazılarının okunaklı olmasından dolayı;Es'ad Efendi nüshası hareketli yazılmış olması ve beyit sayısının fazlalığından dolayı;Pertev Pasa ve İzmir nüshaları da okumaya yardımcı olmaları amacıyla seçilmişlerdir.Ancak,daha sonra Pertev Pasa nüshasının 33 beyitlik bir kısmının eksik olduğu ortaya çıkmıştır.

Nüşhalardan sadece,Es'ad Efendi nüshasının müstensihi ve istinsah tarihi kayıtlıdır.Diğerlerinde belirtilmemiştir.Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki bu bes nüshanın evsâfı şu şekilde tespit edilmiştir:

1- P: Pertev Pasa 419/1

Bas 1^b Hamd âna ki hamd âna revâdur
Hamdin dahi hamdine sezâdur

Son 61^b Bu taze eserle yine Nâbî
Mecmu'a-i rûzgâr tolsun

Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Tarihin eser mübârek olsun

Cildi;eflâtun deri,altın yıldız cetvelli zencireklidir. Ta'lik yazıyla,kalın,az aharlı,filigransız,sarı renkli bir kağıda,iki sütun olarak yazılmıştır.1^b- 61^b varakları arasındaki nüshanın,satır sayısı 17'dir.Siyah mürekkep kullanılmış,baslıklar ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.Cetveller altın yıldızlı,serlevhası müzehhebdir.Nüsha 1963 beyittir.Nâbî'nin iki eserinin bulunduğu yazmada,eser birinci risâle olarak yer

alır.Bu nüshanın sonunda,18.yy şairlerinden Kâfî'nin "Firuz-nâme" adlı kısa mesnevisi bulunmaktadır.

2-L : Lala İsmail 734=

Bas 217^b Hamd âna ki hamd âna revâdur

Hamdin dahi hamdine sezâdur

Son 260^b Bu taze eserle yine Nâbî

Mecmu'a-i rûzgâr tolsun

Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Tarihin eser mübârek olsun

Nüshanın cildi altın yaldız cetvelli,zencirekli,miklebli ve sarı renkli kartondandır.Ta'lik bir yazıyla,sarı,orta kalınlıkta,suyollu,filigranlı ve az aharlı bir kağıda yazılmıştır.Çift sütun olan eserin satır 25,varak sayısı 43'tür.Başlıklar kırmızı,geri kalan bölümler siyah mürekkeple yazılmış ve altın yaldızlı cetvelle ayrılmıştır.Serlevhası müzehheb olan nüshada,Nâbî'nin 10 eseri mevcuttur.Hayrâbâd 5.risâle olup,2008 beyitten oluşmaktadır.

3-I : İzmir 569=

Baş 1^b Hamd âna ki hamd âna revâdur

Hamdin dahi hamdine sezâdur

Son 81^b Bu taze eserle yine Nâbî

Mecmu'a-i rûzgâr tolsun

Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Tarihin eser mübârek olsun

Ta'lik bir yazıyla,kalın aharsız,sarı renkli ve filigranlı bir kağıda yazılmıştır.Varak sayısı 81,satır sayısı 13'

dür.Cildi,siyah deri ve semseli olup,sirazesi yırtıktır.1969 beyitten olusan ve çift sütuna yazılannüşhanın cetvelleri kırmızıdır.Yazı ve başlık kısımları ise siyah mürekkeple yazılmıştır.Ayrıca başlıklar Farsca'dır.

4-E : Es'ad Efendi 3433=

Bas 46^b Hamd âna ki hamd âna revâdur

Hamdin dahi hamdine sezâdur

Son 99^a Bu taze eserle yine Nâbî

Mecmu'a-i rûzgâr tolsun

Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Tarihin eser mübârek olsun

Kahverengi deri cildi,altın yaldızlı cetvelli ve zencirekli olup,sirazesi yırtıktır.Krem renkli kağıdı ise,orta kalınlıkta,suyollu,filigranlı ve az aharlıdır.Ta'lik yazıyla ve siyah mürekkeple yazılan nüshanın başlıkları,kırmızı mürekkeptir.Eser, 53 varak,19 satır,1992 beyitten mütesekkildir.Çift sütun halinde yazılmış,altın yaldızlı cetvel kullanılmıştır.Bu nüshada Nâbî'nin 3 eseri mevcuttur.Hayrâbâd üçüncü risâledir.Eserin sonunda,müstensihinin Ahmed b. Mustafa Esirî-zâde olduğu,istinsah tarihinin de H 1156/M 1744 olduğu belirtilmiştir.

5-H : Halet Efendi ilavesi 106=

Bas 1^b Hamd âna ki hamd âna revâdur

Hamdin dahi hamdine sezâdur

Son 62^b Bu taze eserle yine Nâbî

Mecmu'a-i rûzgâr tolsun

Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Tarihin eser mübarek olsun

Yazısı ta'lik,cildi ebrulu karton cilt,kağıdı ise sarı renkli,kalın,filigranlı ve aharsızdır.62 varak ve 17 satır olan nüshada,1995 beyit bulunmaktadır.Eser, siyah mürekkeple, çift sütun olarak yazılmış,ancak başlıklar belirtilmemiştir.

NÜSHALAR ARASINDAKİ BAZI ÖNEMLİ BENZERLİKLER

Karşılaştırılan yazma nüshaların bazıları arasında bir takım benzerlikler bulunmaktadır.Özellikle nüshalar arasındaki ortak hatalar esas alındığında,I nüshası ile H'nin,L nüshası ile E'nin benzerlik taşıdığı görülmektedir.P nüshası ise öbür dört nüshanın tümüyle ortak yanlara sahiptir.Ancak P nüshasında dikkati çeken husus; öbür dört nüshadan ayrı olarak,çok fazla hataya sahip oluşudur.Bunların büyük bir çoğunluğu ya müstensih'in yazım yanlısı yapmasından ya da bilerek kelimeleri değiştirmesinden kaynaklanmaktadır.P nüshası gibi kendi basına farklılıklar arz eden bir diğer nüsha da I'dir. Bu nüshada da bazı yazılış hataları göze çarpmaktadır.

Eldeki bes nüshanın hangisinin,orjinal yazmaya en yakın olduğunu tespit etmek çok güçtür.Cünkü incelenen nüshaların büyük bir çoğunluğunda,istinsah tarihi ve müstensihi zikredilmemiştir.Bu da,nüshaları,yazılış tarihine göre bir sıraya sokmamıza engel olmuştur.Ayrıca elde bulunan bes nüshanın da, birbirleriyle olan ilgilerinde,çok bâriz bir benzerlik veya farklılık ortaya çıkarmak mümkün değildir.Bunu sebebi ise; birbirine çok fazla benzeyen iki nüshanın,aynı zamanda yer yer ,öbür nüshalarla da benzerliklerinin olmasıdır.Sözgelimi; I nüshası ile H nüshası arasında sık sık ortak hatalardan i-

leri gelen benzerlikler tespit edilmistir:

pâyi yerine H, I= pâye (290a)

o yerine H, I= k'o (936a)

necîs yerine H, I= habîs (1257a)

eyleyeyim yerine H, I= eyleyemem (1439a)

Buna rağmen, I nüshası ve H nüshası, P nüshasıyla da benzer hatalara sahiptirler:

gözin yerine P, H= yuzin (241a)

olmuş idi yerine P, I= olmuşdı (548a)

ser-tâ-be yerine P, H= tâ-ser-be (697a)

bâre yerine P, I= yâre (911a)

Ayrıca, bir kaç nüshanın birden, aynı farklı yazılışlar gösterdiği dikkati çekmektedir:

yere yerine P, L, E= bir (306b)

delâl yerine L, E, I, H= la'l (1245b)

irisüp yerine P, L, E, H= esüp (1393a)

kande yerine E, I, H= kanden (1622b)

Bütün bu özellikler, sağlıklı bir tasnif yapmamızı engellemiş ve hangi nüshanın, hangisinden kopya edildiği tespit edilememiştir.

ESERİN YAZILIŞ SEBEBİ, TARİHİ VE YERİ;

Nâbî'nin mesnevi tarzındaki üç eserinden biri olan Hayrâbâd, 1117/1705'te Halep'te yazılmıştır. Delikanlılık çağının sonlarına doğru, ilim ve şöhret imkânını aramak için S. Urfa'dan ayrılıp İstanbul'a giden şâir, uzun yıllarını geçirdiği bu sehirden, ilerleyen yaşlarında ayrılmıştır.

Doğum yeri olan Urfa'ya yakınlığı sebebiyle, Halep'e yer-

leşmiş ve uzun yıllar orada yaşamıştır.Nâbî,en tanınmış eseri olan Hayriyye gibi,Hayrâbâd'ı da orada kaleme almıştır.Sâirin 1052/1642'de doğduğunu,eserini ise 1705'de tamamladığını düşünürsek; o sıralarda 63 yaşında olduğu ortaya çıkar.Bu da, Nâbî'nin Hayrâbâd'ı, hayatının ve edebi şahsiyetinin en olgun döneminde yazdığını gösterir.

Eserin,"Vech-i Nazm-ı Kitâb-ı Hayrâbâd" başlıklı bölümünde,nicin kaleme alındığı hakkında bir takım bilgiler yer almaktadır.Sâir;

527- Bir dem ki dil-i kesâlet-endûd

Olmışdı gubâr-ı gamla mesdûd

beyitiyle, konuya giriş yapar.Yasadığı devrin sosyo-ekonomik zihniyeti onu memnun etmemektedir.Zira,bu devir,"tembellikle sıvanmış gönlün,gam tozuyla yıkandığı" bir devirdir.XVII.yy.ın hayat şartlarındaki bozukluk,yozlaşmış düşünceler ve davranışlar,devlet yönetimini etkilediği gibi,edebiyatı da etkilemektedir.

Sâire göre,edebî eserlerin kaynak noktası olan zihinler; bir micmer gibi sevda tutsusuyla bulanıklaşmıştır.Söz çarşısı boşalmış,dudak dükkanı kilitlenmis; kalem bir dis gibi kırılırken,sayfa etek misâli yırtılmıştır.Bütün bunlar,söz söyleme kudretinden yoksun kişilerin varlığındandır.

Nâbî,bir münekkid tavrıyla,o dönemin yaşayışını ve edebiyatını ele alır.Zihne zayıf kuvvetin hâkim olmasının,hayâlden eser kalmamasının sebebini,devrin bozukluğuna bağlar.Fikir cerâğının,mânânın değerini bilmeyenlerce söndürüldüğünü söyler.Böyle bir kısır döngü içinde,ise yarar eserlerin olma-

dığından yakınıdır. Bu durumda, siiri yeniden canlandırma görevi kendisine düşmüştür. Ancak gerçek değere sahip bir eser yazmakla, siir eski kudretini kazanacaktır. İşte bu sebeple Nâbî, Hayrâbâd'ı kaleme almıştır. Ona göre; bu küçük eserin parlaklığı aklı süsleyecektir.

557- Ser-dâde iken dem-i sebân-gâh

Bâlin-i ferâgat üzre nâgâh

558- Pîr-i hurdın fûrûğ-ı nûrî

Zeyn itdi küreyve-i su'ûrî

Dört ana bölümden oluşan hikâyenin ilk kısmı, Feridüddin Attar'ın "İlahî-nâme"sinden ilham alınmıştır. O eserdeki "Fahr-i Cürcan ve Padisahın Kölesi" adlı küçük hikâye, Nâbî tarafından genişletilerek, uzun bir mesnevi hâline getirilmiştir. Kendisi de, eserinin kaynağının Attar'ın hikâyesi olduğunu söylemektedir. "Tekmîle-i Hikâye ve Zuhûr-ı Vak'a-i Diğêr" başlıklı kısma kadar olan bölümün, Attar'ın İlahî-nâme'sinde mevcut olduğunu, ancak ondan sonraki kısımların kendisine ait olduğunu belirtir:

980- Oldukda cenâb-ı seyh 'Attar

Bu vak'aya naks-bend-i âsâr

981- İtmis kalem-i serifi ârâm

Bulmıs bu hikâye bunda encâm

982- Amma bu fakîr-i nâ-be-hencâr

Tekmîle olup ânı heves-kâr

983- Gördüm kalem-i dakîka-dânı

Etmeme sezâ bu dâsitânı

Her ne kadar Attar'ın hikâyesinden mülhemse de, Hayrâbâd,

konu ve anlatım sekli bakımından orjinal bir eser görünümü sergilemektedir.

C- ESERİN MUHTEVASI

ÖZET

Hayrâbâd, klâsik mesnevi tarzının bir örneği olarak besmele ile başlamaktadır. Tevhîd, Münâcât va Na't'den sonra, Mi'rac hâdisesinden bahsedilen kısma geçilir. Bunu, Sadrazam Mehmed Paşa'ya ve devrin padişahı III. Ahmed'e yazılmış olan medhiyeler izler.

Sâir, esas konuya geçmeden önce, "Vech-i Nazm-ı Kitâb-ı Hayrâbâd" başlığı altında, bu eseri kaleme alma sebebini izah eder. Ona göre; yaşadığı devrin hayat şartlarındaki bozukluk, ülkenin içinde bulunduğu buhranlı durum ve devletin duraklama döneminde oluşunun getirdiği askerî, siyasi ve ekonomik çöküntü edebiyata da yansımıştır. Devrin edebî hayatını anlatırken, çizdiği karamsar tabloda; o dönemde yazılan eserleri beğenmediği, büyük çoğunluğu eser dahi saymadığı ve Divan siirinin kıymet bilmez, sanattan anlamayan insanların elinde kaldığını düşündüğü görülmektedir. Bu sebeple eserini, örnek alınması amacıyla yazmıştır.

Devrin ufak bir elestirisinin yapıldığı bu kısımdan sonra, aklın tarifine geçer. Aklın değerinden, insan aklının nelere kâdir olduğundan söz eden sâir, bu arada kendi aklını ve edebî başarısını da methetmektedir. Ayrıca, eserine "Hayr-âbâd" ismini verdiğini belirtir:

613- Bu bîteyi eyle vakf-ı evlâd

Kıl tesmiye ana Hayr-âbâd

Sonra da "Evvel-i Dâsitân-ı Hurrem Sah" başlığı ile birlikte, Hayrâbâd'a giriş yapar. Eserin konusu kısaca şöyledir:

"Cürcan padişahı Hurrem, zevke ve eğlenceye oldukça meyilli bir hükumdardır. Çok sevdiği Câvid isimli kölesini, bir içki âlemi sırasında, nedîmi olan Fahr-i Cürcan'a bağışlar. Câvid'in güzelliğine hayran olan Fahr-i Cürcan, padişahın bu lütfuna bir anlam veremeyerek tereddüte düşer. Übür saray adamları da hayret içindedirler. Fahr-i Cürcan, padişahın sonradan vazgeçme ihtimalini göz önüne alarak, Câvid'i belli bir süre için muhafaza etmek amacıyla, taht odası altında bulunan bir yeraltı dairesine, Serdâb'a bırakır.

Öte yandan, içkinin verdiği mahmurluktan ayılarak kendine gelen Hurrem Sah, Câvid'i verdiği pişman olmuştur. Fakat sözünden dönmeyi de onuruna yediremez. Ertesi sabah, nedîminin Câvid'i beraberinde götürmeyerek, Serdâb'a bıraktığını öğrenince sevinçle getirilmesini ister. Fakat yanan büyük mumlardan birinin devrilip, ortalığı yaktığını ve Câvid'in de yok olduğunu öğrenir.

Câvid, Serdâb'a kapatıldığı sırada, Çalak adlı usta bir hırsız, kendi evinden saraya bir yeraltı yolu açarak, hırsızlık maksadıyla Serdâb'a girmiştir. Yangın esnasında Câvid'i görür ve kurtararak evine götürür. Câvid'in öldüğünü sanarak perişan olan Sah, Serdâb'a inip bu yolu keşfedince ilerleyerek Çalak'ın evine çıkar. Orada Câvid'in yaşadığını görür ve büyük bir sevinç içerisinde ona kosar. Ancak Câvid, kendisini Fahr'e verdiği için Sah'a kırgındır. Bu sebepten, Hurrem Sah'ı görür görmez kaçmaya başlar. Hurrem onun ardından, Çalak da daha arkadan

bir çıkmaz sokak sonunda, bir mescid bahçesine gelirler. Burada bulunan bir ağacın üzerine çıkıp, yapraklar arasında saklanmak isteyen Câvid, ağacın altındaki bir kuyuya düşer. Sah ile Çalak da pesinden kuyuya atlarlar. Kuyunun dibindeki bir su yolundan ilerleyince, başka bir kuyu dibine gelirler. Sarkıtılmış olan ipe tırmanıp, yukarı çıkarlar. Burası bir evin bahçesidir. Tamtam adlı bir haydut, burada güzel bir kıza musallat olmuş, onu zorlamaktadır. Sah ve Câvid ayrı ayrı yerlerden, olanları izlerken, aniden Tamtam'ın adamları tarafından yakalanıp bağlanırlar. Tamtam kızla birlikte onları da öldürmeye karar verir. Henüz kuyunun ağzında bulunup, bu hali gören Çalak, yanında taşıdığı bir uyuşturucu tozu, Tamtam'ın adamlarının içkilerine karıştırarak, onları uyuşturur ve öldürür. Ardından, kıza saldırmak üzere olan Tamtam'ı da öldürerek kıızı kurtarır. Câvid ile Sah'ı da bağlarından çözer. Sah, Çalak'a teşekkür ederek, kim olduğunu sorar ve bütün macerayı öğrenir. Bu arada evin kıızı ile Câvid, görür görmez birbirlerine âşık olmuşlardır.

Hurrem Sah, ertesi gün kızla annesine veda eder. Çalak ve Câvid ile birlikte, geldikleri yoldan geri dönerler. Çalak evine yetişince, edebe riâyet ederek, Sah'a onlarla saraya gitmek istemediğini, evinde kalmak istediğini söyler. Bunun üzerine Sah ve Câvid, ondan ayrılıp, Serdâb'a doğru yola devam ederler.

Bu arada, Hurrem Sah'ın eski bir düşmanı olan Kirman Sahı, daha önceki yenilgilerinin intikamını almak için, Hurrem'i öldürmek amacıyla Siru adlı bir fedaiyi Curcan'a göndermiştir. Siru, uzun süredir Sah'ın peşinde doluşarak, onu öldürmek

icin uygun bir anı kollamaktadır.Bu sebeple,Sah'ın Cavid'i aramak maksadiyle Serdâb'a girisini görmüs,arkasından o da Serdâb'a girerek,Sah'ı beklemeye başlamıştır.Cavid'le birlikte dönüp gelen Hurrem Sah,Serdâb'da fedaiye yakalanır.Cavid'le onu bir koku vasıtasıyla bayıltan Siru,Sah'ın ellerini ve ayaklarını bağlayıp,Serdâb'dan çıkarmaya yeltenir.O anda tesadüfen civarda gezinmekte olan Calak,yetiserek arkadan bir darbe ile onu yere yıkar.Böylece Sah'ı ikinci kere kurtarmıs olur.Ayrıca,Siru'yu sıkıstırarak,kim tarafından,hangi amaçla tutulduğunu öğrenir.Kendine gelen Sah,Calak'a minnetle teşekkür ederek,Cavid'i de ayıltarak,sarayına geri döner.Colak ise Siru'nun ellerini bağlayarak,kendi evine götürür.

Hurrem, mutlu bir şekilde tekrar padisahlığına başlar.Uzun süredir sahlalarının nerede olduğunu merak eden halk,Cavid'le birlikte sağ-sâlim geldiğini öğrenince,bayram yaparlar.Hurrem Sah, bu arada nedimi Fahr-i Cürcan'ı sorar.Onun Uzuntüden dağlarda dolasmakta olduğunu söylerler.Hemen,sahın emriyle saraya geri getirilir.Calak'ı da bırakmayıp,sarayda alıkoyan Hurrem Sah,vezirlerine,onun kendisinin hayatını kurtardığını ve kardesi gibi olduğunu anlatır.

Sarayda ve Ulkede nizam yeniden sağlandıktan sonra;Calak Sah'a Cavid'le kızın birbirlerini sevdiklerini haber verir.Sah da bunun farkındadır.Hemen Calak'ı kızını istemesi için kızın annesine gönderir.Buyuk bir düğün-dernekle Cavid ile güzel kız evlenirler.Ancak, bu arada,Calak'ın ortadan kaybolduğu farkedilir.Meğer Kirman'a gitmiş,bir hile ile Kirman Sah'ını yakalayıp,evinde Siru'nun yanına hapsedmiştir.Bir süre

sonra, Kirman Sahı'nı Cürcan'a getirir ve Hurrem'e teslim eder.Hurrem büyüklük gösterip,eski düşmanını affeder.Onu uzun müddet sarayda misafir ettikten sonra,dostu olarak yine memleketine gönderir.

Hikâye bu şekilde sona ermektedir.Son kısımda Nâbî,yer yer hikayenin içinde de yaptığı gibi,öğütler verir.Dünyanın geciciliğinden,iyiliğin,merhametin,tokgözlülüğün ve affediciliğin büyüklüğünden bahsederek,paranın insanoğlu için nasıl bir tehlike arzettiğini;altına ve dünya malına düşkünlüğün sonuçlarını dile getirir.

Allah'a, bu eseri tamamlamasını nasip ettiği için hamd u senâlar eder.Ayrıca sairliğinin büyüklüğünü ve eserinin güzelliğini över.Bunun yanısıra,genellikle her mesnevinin bitiş bölümünde olduğu gibi,tanınmış İran şairlerinden Firdevsî, Hüsrev,Nizâmî,Seh Kâsım,Hatfî ve Camî'yi anarak,onların kervanına kendisinin de katıldığını belirtir.Okuyucudan,bu kitabı gördüklerinde,kendisine bir Fâtiha okumalarını rica ederek sözünü bitiren Nâbî,bir kıt'ayla da eserinin bitiş tarihini düşürmüştür.

TIPLER

Cürcan Sahı Hurrem : Hurrem, son derece keyif ehli,zevke ve eğlenceye düşkün birisidir.Bunun yanısıra eserden onun,geniş bir sahaya söz sahibi olmuş,bir hükümdar olduğu;hos tabiatı, zarif ve suh yaratılışıyla oldukça sevildiği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda adaletli,bilgili ve olgun birisidir.

Nâbî,eserinde Hurrem'i şu sözlerle tarif etmektedir:

"Fermanı bütün cihanda yürürdü.Cihanın sultanı,devrin Hıdiv'i

idi.Nâmi da tabiatı gibi Hurrem'di.Sultanlar zümresinin en faziletlisiydi.Keremli eli bir yağmur bulutu gibiydi.Her katresi okyanus suyu kadardı.

Memleketi, onun sayesinde dert ve gamdan uzaktı.Öylesine adildi ki; onun adalet rüzgârı, Ulkeyi cennetle esdeğer yapmıştır."

Ulkesinin refah düzeyini yükselten Hurrem Sah,herkesin rahat etmesini sağlayacak tedbirler almıştır."Hazinesi inci ve güherle doluydu.Mülkünde garipler rahat eder, ancak baykus barınamazdı."

Hurrem Sah aynı zamanda, kendi zevkine ve rahatına da büyük önem verir;sık sık eğlence meclisleri tertip ettirerek, buralarda vezirleri ve sarayın ileri gelenleri ile eğlenirdi. Nabi, Hurrem'in bir saatini bile rakkassız gecirmediğini, günlerinin isretle, saz ve sohbetle sürüp gittiğini belirtmektedir.

Bütün bu tariflerden, Hurrem Sah'ın ülkesini iyi idare eden, halkını memnun eden, aynı zamanda da zevke ve eğlenceye dâskün bir padişah olduğu anlaşılmaktadır.

Cavid : Eserde, padişahın en gözde kölelerinden biri olarak tanıtılan Cavid, güzelliğiyle ve Hurrem Sah'ın kendisine olan dâskünlüğüyle ün salmıştır.Sair, Cavid'i tarif ederken,"Cihana güneş gibi nur saçtığını, güzelliğinin dillere destan olduğunu" söyler.

Cavid'in boyu "sır sayfasının elifi" gibi ince ve narin, kirpikleri "nazın ok çantasının en güzel oku", saçları "kıvrım kıvrım", ağzı "hiç yok denecek kadar küçük", kasları"gu-

zellik türbesinin kılıcı" dır.Gözleri o derece yakıcı ve can alıcıdır ki,"buruna dayanmış iki kan dökücü","sanki aynı yastığa bas koyan iki hasta gibi"dir.

Bir kırmızı hokka içinde gizli olan dişleri birer lüle tasını andırır.Yürüyüşü akılları alacak kadar alımlı, sözleri sekere lezzet verecek kadar tatlıdır.

Calak : Hurrem Sah ve Cavid'den sonra, eserin en önemli üçüncü kahramanı Calak'tır.Çok maharetli bir hırsız olan Calak, aynı zamanda çok akıllı,kurnaz ve cesur biridir.Nâbî,onu "bir gece avcısı, geceleri ortalığa çıkan,karanlığı seven ve aydınlığa düşman olan bir tip" şeklinde tarif etmektedir.Calak o derece becerikli bir hırsızdır ki, "duvarları delmekte, bacalardan ay gibi inip, merdivenden yol gibi çıkmaktadır.Her keseye eli dalan bu hırsız, hem keseyi hem de altını çalmayı becermektedir."

Bütün bunların yanısıra, Calak'ın son derece yufka yürekli ve yardımsever biri olduğu, daima haklının yanında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Fahr-i Cürcan : Hayrabad'da tarihi bir şahsiyet olarak ve tarihe uymaksızın adı geçen tek kişi, Unlu İran şâiri Fahr-i Cürcân(Gürgâni)'dir.Eserde, Hurrem Sah'ın nedîmi ve içki meclislerinin en başta gelen konuğu olarak zikredilir.

"Hoşa giden,nazik,sakayla karışık güzel sözler söyleyerek herkesin gönlünü alan birisidir.Her sözü, birer darb-ı mesel niteliği taşır.Siirleri son derece güzel ve etkileyicidir.Suleyman'ın hazinesi gibi zengin bir divanı, Ab-ı hayatın dalgaları kadar fazla mecmuası vardır."

Sâir, Gurgânî'yi tanıtırken, onun "Vîs u Râmin" adlı eserinden de söz eder. Halk tarafından tanınan bu eseri, Nizâmî ve Seyh Attar'ın da takdir ettiğini belirtir.

Güzel Kız : Eserde ikinci derecede önemli olan tiplerden birisidir. Cavid'in tesadüfen karşılaşmış, âşık olduğu bu güzelin, ismi zikredilmez. Ancak vasıfları geniş olarak yer alır. "Ağzı kırmızı bir nokta gibi, can nûshası üzerinde bulunur. Dişleri tesbihe dizilmiş inci taneleri gibidir. Gözleri kendini beğenmiş iki sah, kaşları ise onları koruyan birer gölgeliktir.

Selvi boylu, can alıcı gamzeleri olan bu güzel, yürüyüşüyle akılları bastan alır. Vücudu bastan ayağa gül kokuludur."

Tamtam : Güzel kızın tam aksi bir görünüme sahip olan bu haydut "ifrit görünüşlü, domuz tipli bir yaratık" olarak vasıflandırılmıştır. Son derece çirkin yüzlü ve kötü huyludur. Hem hırsız ve yankesici, hem de acımasız bir katildir. Aynı zamanda tembel ve ahlaksızdır. Eserde "omzunda zulüm hırkası, boynunda binlerce haksız yere dökülmüş kan taşıyan yüzü zebânî iriliğinde, ağzı karanlık bir cehennem kuyusu gibi, iki gözü kanla dolu, kulakları fesad denizinin girdabı, duvara asılmış iki papuç gibi, her parmağı ciğer delen bir süngü, her bazusu mermer bir sütun" şeklinde tarif edilmiştir.

Kirman Şahı : Hürrem Şah'a eskiden gelen bir kin ve düşmanlık besleyen kişidir. Hakkında fazla bir açıklama yapılmamıştır. Yalnızca, aldığı üstüste yenilgiler sonucu, Hürrem Şah'a diş bilemediği anlatılmaktadır. Sair, onu okuyucuya kindar ve entirikacı biri olarak tanıtır.

Fedâî Sirû : Kirmân Şahı tarafından Hürrem Şah'ı öldürmek i-

cin tutulan kâtildir.Sair tarafından"Ayağı hic yere basmayan, hilekâr,ahlâksız,fitne saçan,kan dökücü,acımasız can alan bir cellat,kara gönüllü bir gaddar,Merih bedenli,Zuhal sekilli yılan gibi zehirli bir kâtil vb." şeklinde tarif edilir.

Bunların yanısıra, eserde üçüncü derecede önemli şahıslar da bulunmaktadır.Bunlar; Hurrem Sah'ın vezirleri,güzel kızın annesi ve Tamtam'ın adamlarıdır.

Divan Edebiyatı'nda her eser ve her şair tiplere sorumluluklar yükler ve görevlerinin özelliklerini sıralar.Biz bu özellikleri öğrenmekle, bu tipin mesrebini, mesleğini ve davranış biçimini öğreniriz. (*)

Hayrâbâd'daki bütün tipler,konunun gelişim safhaları içerisinde ortaya çıkmakta ve konularının önemine göre rol oynamaktadırlar.Şair onları kendi görüşüne göre değerlendirir.Klâsik Divan siiri üslûbu çerçevesinde, eserde iki ana tipte şahsiyet vardır.İyiler ve kötüler.Tipler toplumun değer yargılarına göre, müsbetlik-menfilik çerçevesinde karşı karşıya getirilerek,iki temel görüş ile,toplumdaki anlayış farkını temsil ederler.Olumlular yüceltilir, olumsuzlar yerilir,küçümsenir,alay konusu olur. (**)

Nâbî'nin subjektif anlatımı sonucunda,okuyucunun kafasında bir takım fikirler gelişir.Eser boyunca;Hurrem Sah,Câvid,Calak,Fahr-i Cürcan ve güzel kız iyileri, Kirman Sah,Tamtam ve fedâî Sirû ise kötülerini temsil ederler.Sair,bu iki farklı tipi karşı karşıya getirirken,aralarındaki tezatı da

----- o -----
 (*) Yrd. Doc. Dr. M.Akkuş,Nef'î Divanı'nda Tipler ve Kişilikler , s.24

(**) a.g.e. s.20

bariz bir şekilde ortaya koymaya çalışır. Özellikle Tamtam'la Güzel Kız'a ait tariflerin, ardarda gelmesi dikkat çekicidir. Bu tarifler sonucu, gözümüzün önünde iki zıt insan tipi canlanır. Birisi ne kadar çirkinse, öbürü o kadar güzel, birisi ne denli itici ise, öbürü o denli çekici; birisinin kötü huylu, gaddar ve acımasız olmasına mukâbil, öbürü iyi huylu ve hoş tabiatlıdır.

Aynı karşılaştırmayı, Hürrem Şah ve Kirman Şahı arasında da görürüz. Şair, Hürrem Şah'ı keyif ehli, yumuşak huylu, merhametli bir padişah olarak tanıtır. Onun iyi yönetimi sayesinde, halkı huzur içerisinde yaşar. Kin tutmayan, affedici ve adaletli bir hükümdardır. Buna karşılık, adı geçen öteki padişah, yani Kirman Şahı, kindar, gaddar, haksızca iş yapan, entrikalar çeviren ve de adaletli davranmayan birisidir. Bu tariflerle, karşımıza iki ayrı yönetici ve iki ayrı ülke çıkar.

Tiplerin tarifi sırasında, dikkati çeken bir başka husus, Calak'ın konumudur. Calak okuyucuya, usta bir hırsız, bir yankesici olarak tanıtılır. Bu aslında kötü bir özelliktir. Ancak, eser içindeki durumu, gerçekleştirdiği şeyler o kadar farklıdır ki; okuyucu ister istemez bu hırsıza sempatik bakmaya başlar. Çünkü şair, onu iyiler arasında zikretmiş ve önemli bir görev yüklemiştir. Başlangıçta hırsızlığından, insanları nasıl soyduğundan söz eder. Ancak onu sonra iyilik timsali birisi olarak ortaya çıkarır. Calak, başta Cavid olmak üzere, Hürrem Şah'a ve Güzel Kız'a yardım eder. Cesareti ve zekâsı sayesinde onları pek çok müskül durumdan kurtarır. Böylece eserin en carpıcı şahsiyetlerinden biri olur. Üstelik olayın başlangı-

cında hırsızlık yapmak için girmeye yeltendiği saraya, eserin sonunda bizzat padişahın can yoldası olarak yerleşir. Nâbî'nin buradaki amacı, insanın içinde iyilik ve cesaret olduktan sonra, âdi bir hırsız bile olsa, övgüye değer işler yapabileceğini anlatmaktadır.

Sonuç olarak; eserdeki iyi ve kötü tipler, sürekli bir karşılaştırmaya tâbi tutulurlar. Eserin sonunda da her zaman olduğu gibi; iyiler kazanır, kötülere kaybeder. Ayrıca, Hürrem Sah'ın Kirman Sahı'nı, pek çok kötülüğüne rağmen affetmesi, ona yanı başında yer vermesi de, ne olursa olsun, affetmenin gerçek büyüklük olduğu mesajını verir.

MEKÂNLAR

Eserde mekân, fazlaca yer tutan unsurlardan birisidir. Konu itibâriyle, Cürcan ülkesi esas mekandır. Bunun yanı sıra, çok kısa bir bölümle, Kirmân ülkesi de söz konusu edilmektedir. Nâbî, Cürcân'dan uzun uzadıya bahseder. Özellikle, eserin önemli tiplerinden biri olan Hürrem Sah'ın kişiliğinde, ülkesinin refah düzeyini dile getirir. Halkının huzur içinde yaşadığını anlatır.

Eserde adı geçen öteki ülke olan Kirmân hakkında ise, hiç bir bilgi verilmemiştir. Bu ülke, sadece padişahının olaydaki rolü gereği zikredilmiştir.

Hayrâbâd'da ele alınan öteki mekânlar ise şu şekilde sıralanabilir:

İlk mekân olarak göze çarpan saraydaki içki meclisi; olayın başlangıç noktasını teşkil eder. Bu sebeple; sâir, meclisi uzun uzadıya tasvir etme gereği duymuştur. Burada dikkati ce-

ken husus;meclisin tasviriyle,Cürcân ülkesinin tasvirinin paralellik arz etmesidir.Ülkedeki huzurlu ve mutlu ortam,meclise de yansımıştır.Ülke halkı,nasıl ma'mur,zengin ve rahat bir yaşam içindeyse,içki meclisi de o derece şatafatlı ve etkileyicidir.

Bu mekânın eser içindeki önemi,olayın burada başlamasından kaynaklanır.Padisah,içki meclisinin debdebesine kendisini öyle kaptırır ki:meclisin güzelliği gözlerini kamaştırır.O sarhoslukla,çok değer verdiği kölesini,hiç tereddüt etmeden Fahr-i Cürcân'a bağışlar.

Buna mukâbil,eser süresince okuyucunun karşısına en fazla çıkan mekân,Serdâb'dır.Yeraltında gizli bir bölme olan bu oda,padisah tarafından zaman zaman ibadet maksadıyla kullanılır.

Serdâb'la ilk olarak,Cavid'in Fahr tarafından oraya bırakılması esnasında karşılaşırız.Daha sonra,padisahın Cavid'i aramak için Serdâb'a inisi ile birlikte,bu mekândan ikinci kez bahsedilir.

Serdâb,Sah ve Cavid'in Tamtam'ın elinden kurtulduktan sonra Calak'tan ayrılmaları sırasında da söz konusu edilmiştir.Sah ve Cavid,saraya geçmek için bu bölüme girerler.O anda da kendilerini bekleyen Sirû'ya yakalanırlar.Çünkü Sirû,önceden gelip buraya gizlenmiştir.Daha sonra,Calak da Serdâb'a gelir ve Sah'la Cavid'i Sirû'dan kurtarır.Bütün bunların doğrultusunda,Serdâb'ın mekân olarak, nasıl bir önem taşıdığı ortaya çıkar.Çünkü pek çok olayın merkezi burasıdır.Hem ibâdet, hem gizlenme, hem de saraya geçiş maksadıyla kullanılmak-

tadır.

Eserdeki üçüncü mekân, Calâk'ın evidir. Sair, evi "köhne, küçük, harâbe" kelimeleriyle tanımlar. Bir hırsızın yaşadığı yer olması itibariyle, bakımsız ve izbe bir yerdir. Hayrâbâd'daki mekân tasvirleri içinde, en canlı tasvir bu ev için yapılmış olanıdır. Özellikle tesbihlerle anlama bütünlük kazandırılmış, gözümüzün önüne yıkık-dökük bir harabe manzarası çizilmiştir.

Hayrâbâd'daki belli başlı, öneme hâiz olan mekânlar, uzun uzadıya tasvir edilmiştir. Sâir, bu mekânların konu içindeki yerini belirtmek maksadıyla olsa gerek, üzerlerinde çok durmustur. Bazı mekânlar ise, kısaca anlatılıp geçilir. Bunlar, daha çok konu içinde söz edilirken anılırlar. Ancak, uzun tasvirlere gerek duyulmamıştır.

Çok kısa bir tanımla bahsedilen eski bir mescid ve bu mescidin bahçesi içinde yer alan kuyu, bu tip mekânlardandır. Sâir, olay örgüsü dahilinde, o an için bunları zikreder. Çünkü, mescid ve kuyu, olaydaki geçiş safhalarından birinde yer alırlar. Önce Câvid, ardından da Hürrem Sah ve Câlak, mescidin bahçesine girerler. Sonra Câvid çıktığı bir ağaçtan, hemen altındaki kuyuya düşer. Sah ve Câlak da arkasından aynı kuyuya atlarlar. Uçu birden, gizli bir yolu geçerek Güzel Kız'ın bahçesine çıkarlar. Bütün bu olaylar çok hızlı ve ardarda geliştiği için de, mescid ve mescidin bahçesiyle, daha sonra devreye giren kuyu, ikinci derecede mekânlar olarak kullanılmıştır.

Mescid bahçesi ve kuyudan geçilerek, çıkılan güzel bir bahçe, bizi bir başka mekana götürür. Bahçenin ve içindeki kasrın sahibi güzel bir kızdır. Dolayısıyla, bahçe de övgü dolu

kelimelerle tasvir edilir.Bahceyle birlikte,icinde yer alan kasrın da çok güzel olduğu anlatılır.Bütün bu güzellikleri bozan tek sey,kızı esir almış olan Tamtam ve adamlarıdır.Sair önce bahcenin ve kızın güzelliğini tarif edip,sonra Tamtam' dan bahsetmekle, bu zıt durumu pekistirmek istemistir.

Eserde son olarak görülen mekân,saray ve bayram yapan Cürcân Ülkesi'dir.Bu şekilde,mekanda tekrar başlanılan yere dönmüştür.Hurrem Sah'ın sarayı,mutlu biten bir olayın neticesi gereği,son derece şatafatlı bir kutlama içerisindedir.Aynı kutlamalar,sarayın dışında da yapılır.Böylelikle sonu iyi biten bu hikayenin,son mekanı da güzel bir manzara arz eder.

UGUTLER

Mizâcî itibariyle,lirizmden ziyâde,fikir ve hikmete daha müsait olan Nâbî,özellikle hikemi tarzda şiirler kaleme almış bir sâirdir.Divan Edebiyatı içerisinde,hikemi tarzın öncüsü sayılan sâir,olaylara ibret gözü ile bakmaktadır.O,insanı ve özellikle yaşadığı devri sık sık eleştirir,XVII. yy. Osmanlı toplumu ve devlet yapısı,bir takım bozulmalara uğramıştır.Nâbî,ülkenin huzursuz,menfaate dayalı,mevki ve makamın ön plânda tutulduğu ve geçici zevklere önem veren anlayışını kabullenemez.Bu sebeple,eserlerinde şahıs adı zikretmeden,mevkiini kötüyeye kullanımları,insanî değerleri hiçe sayanları tenkidden çekinmemistir.

Ancak Nâbî'deki tenkid anlayışı,biraz farklılık arz eder.Keskin ve acımasız bir dille tenkid etmek yerine,daha çok nasihate dayalı bir tarz geliştirmiştir.Onun her mısraı bir-

den fazla anlam içerir.Zirâ.Nâbî'nin amacı: yalnızca kendi devrinin insanlarına seslenmek değil,aynı zamanda kendinden sonra gelecek nesillere de ibretli,hikmetli bir kaç söz bırakmaktır.Nitekim divanındaki bir beyitte şöyle diyor:

Sözde darbü'l-mesel iradına söz yok ammâ

Söz odur âleme senden kala bir darb-ı mesel

Pek çok eseri gibi Hayrâbâd'da da yer yer öğütlere ve vecizelere raslanmaktadır.Her ne kadar Hayrâbâd,konusu itibarıyla bir nasihat-nâme değilse de.Nâbî'nin klasik üslûbundan payını almış bir eserdir.Öğütler bazen konu içerisine serpiştirilirken,bazen de başlı başına bir bölüm altında toplanmıştır.Bu öğütler, eserin bütünlüğünü tamamlaması ve konuyla yek-ahenk olması açısından dikkate değerdir.

Sâir,meslektaşlarına eser içerisinde yer yer nasihatler vermekten geri durmaz.

829- Ashâb-ı suhândadır hakikat

Sâ'irde olur olursa gayret

595- İcâd-ı suhânda olma gam-nâk

Feyz-i ezelîde yoktur imsâk

902- Hicrân gamı n'olduğın muhakkak

Erbâbı bilir bilürse ancak

Bunların dışında,eserde bütünüyle öğüte ayrılmış bölümler bulunmaktadır.Nâbî, bu bölümleri,eserin en hareketli kısımlarına yerleştirmeye özen göstermiştir.Söz konusu kısımların hepsi,eserdeki kahramanların zor anlar yaşadığı,sıkıntıya düştüğü durumlara tekâbul eder.Bu da sâirin,insanlara zor anlarında öğütler vererek,onlara bir nev'i ibret dersi vermek

istediğini gösterir.Meselâ;

Sâh,Câvid'in kaybolusunun verdiği Uzuntuyle,devlet yönetiminden ve dünya zevklerinden elini-etegini çekmiştir.Ibâdet için Serdâb'a kapanır.Bu aşamada hemen devreye Nâbî girer."Guftâr-ender-Guftâr" başlığı altında bir takım tenkidlere ve nasihatlere yer verir.Alemin hâlinden şikâyet ederek,her saadetin ardından mutsuzluk geldiğini söyler.Bu yüzden,insanlar hiç bir zaman gönüllerince bir hayat süremezler;

970- Hep böyledir iste hâl-i âlem

Evzâ-ı cihân budur demâdem

971- Her kimde ki görse hâtır-ı sâd

Eyler ânı bir kederle berbâd

Dunyâda acı çekmeyen hiç kimse ve hiç bir varlık yoktur.

974- Bir lâle mi var ki olmağa dâğ

Bir dâğ mı var ki konmağa zâğ

Nâbî, bu sözlerle,Sâh'ın durumuna atıfta bulunmaktadır.

Günlerini isretle geçiren,her türlü dünya nimetine sahip olan Sâh,Câvid'i vermenin acısıyla,Uzuntu içerisinde dir.Mevkii,mallı-mülkü ve nüfûzu, onu mutlu etmeye yetmez.Sâir,bu acıdan insanların dikkatini çekmek ister.Bir insan pâdisah dahi olsa mutluluğu yakalayamadıktan sonra,hiç bir şeyin önemi yoktur.

Sonra Nâbî,doğrudan kendisine seslenir.Ancak bu seslenişte bile, insanlara bir ikâz gizlidir;

978- Nâbî bu fenâdan eyle perhîz

Bir gün dimeden zamâne berhîz

979- Çek kendi irâdetinle desti

Devrân sana virmeden sikesti

Aynı nitelikteki öğütlere, "Mev'ize-i Münâsib in-Mâkâm" başlığı altında da rastlıyoruz.

Sâh ve Cavid'in Tamtam tarafından esir edilışinin ardından gelen bu bölümde sâir, insanlara sıkıntılar karşısında sabırlı olmalarını öğütler. Çünkü bütün eziyet ve sıkıntılar insanlar içindir. Kişi, dert ve zorluk çekmeden, ferahlığın anlamını öğrenemez;

1380- Leyl olmayacak nehâr gelmez

Dey olmasa nev-bahâr gelmez

1384- Gam-gîneliğın âhri meserret

Vîrâneliğın sonı imâret

Hz. Yusuf zindanda esir olmadan, Mısır'a sultan olmamıştır. Devleti yönetenler de, ancak kadirlerinin derecesi kadar mihnet çektikten sonra iyi bir yönetici olabilirler. Bu sebeple; insanların baslarına gelen belâlara katlanmaları ve bunlardan ibret almaları gerekmektedir.

1386- Hiç Yusuf olur mı Mısra sultan

Tâ olmayacak esir-i zindân

1387- Elbetde çeker ricâl-i devlet

Endâze-i kadri denlû mihnet

Eserde, tamamiyle öğüte ayrılmış son bölüm "Agaz-ı Hatme-i Kitâb"dır. Bu bölüm, aynı zamanda Hayrâbâd'ın son kısmını temsil eder. Nâbî, bu başlık altında, paraya ve dünya malına düşkün olanlara seslenir. Onlar zamanlarını bosa harcayan, ney gibi sadece hava tahsil eden kişilerdir. Bir gün hayatın sona ereceğini düşünmeden yasarlar;

1917- Ey gâfil-i sâde-levh tâ-key

Tahsil-i heva müsâbih-i ney

1918- Itsen de ne denlü evce pervâz

Elbette ider hazize âgâz

Bu bölümde, Nâbî'nin en fazla üzerinde durduğu konu, paradır. Altının insanoğluna ne gibi zararlar verdiği konusunda açıklamalar yapar. Altının dünya kurulalı beri, hiç kimseye yâr olmadığını hatırlatır. Oysa, insanoğlu daima ona kucak açmış, ilgi duymuştur.

Nâbî, uzun uzadıya altının fonksiyonlarından, insanoğlunun karşısına hangi suretlerde çıktığından bahseder. Sâirin dikkat çekmek istediği şey; altının insan hayatındaki vazgeçilmez yeridir.

Bu kısımdaki en ilgi çekici anlatım, altının întâk edilmesidir. Sâir, bizzât altının ağzıyla insanoğlunu uyarmaya çalışır. Altın, kendi fenâlıklarını, verdiği zararları anlatır. İnsanları nasıl kendisine râm ettiğinden, onları nasıl istekleri doğrultusunda kullandığından bahseder. Sonra da dolaylı olarak "Ey insanoğlu benden uzak dur! Çünkü sana sadece zararım dokunur." şeklinde uyarır;

1944- K'ey sâde derûn senin gibi ben

İtdim çoğunun gözünü rûşen

1946- Hiç birine olmadım vefâdâr

Ben kaldım o gitti câr u nâ-câr

1947- Ben sana da eylemem vefâyı

Sayd eylerim özge mübtelâyı

Daha sonra sâir, sözü altından alarak, kendi öğütlerine devam eder. Bu öğütlerin esası, dünyada bos işlerle uğrasanları

tenkid etmeye dayanır.

1961- Bâkiye çalıf fenâdan el çek

Dehr eylemeden vücûdını hak

diyerek söze başlayan sâir, insanların arkalarından kalıcı bir eser bırakmadıklarını söyler. Ona göre; "Yokluk kadehine sâkî olmak yerine, âhirette sonsuz bir saray yapmak gerekir." Bunun için de dünyada yararlı bir iş basarmak, güzel bir eser bırakmak şarttır.

Nâbî, bu bölümde aynı zamanda devrindeki edebî anlayışı da eleştirmektedir. Yazılan eserleri beğenmediğini anlatırken, bir eserin hangi nitelikte olması gerektiğini şu sözlerle açıklar;

1966- Lafzı ide nesh-i râh

Mâ'nâsı ola gada-yı ervâh

1967- Ta'birî vire sımâha zinet

Mefhûmı ola medâr-ı ibret

1969- Elden ele devr ide cihânı

Teng-i seker eyliye dehânı

Sâire göre, bir eserin baskaları tarafından düzeltilmesi, o esere değerini kaybettirir. Ortaya konulan eser, ne olursa olsun el değmeden kalmalıdır. Ancak bu şekilde, aslını muhafaza edebilir. Gerçek eser, mimar eli dokunmamış olandır. Nâbî, daha önce yer alan bir takım tâbirleri kullanarak, aynı mefhumları kaleme alarak yazılan eseri, eser saymaz. Onun fikrine göre; bir eser "bikr" mazmunları, duyulmamış tabirleri ihtiva etmekle değer kazanır. Ortaya yeni mazmunlar, tabirler, mefhumlar çıkarmak gerekir. Nitekim kendi eseri de böyle niteliklere sa-

hiptir.Hayrâbâd'da duyulmamıs mefhumlar bulunur.Sâir.eserini överken söyle der;

1977- Minnet Hakka oldu bu imâret

Ebyâtı kusûrdan ibâret

1978- Mânend-î kusûr-ı bâğ-ı me'vâ

Hurileri hikrdir serâpâ

1980- Bîgâne eli tokınmamıştır

Tabirleri okınmamıştır

Nâbi,eserinin bu son nasihat kısmını,Hayrâbâd'ı öven sözlerle bitirmektedir.

Bunlara ek olarak.eser'icerisinde rastlanan su iki beyiti de zikretmek gerekir.

1808- Virdim ana fi'linin cezâsın

Elbette iden bulur belâsın

1865- Alem ne sana ne bana bâki
Gelsun kanı mutrîbile sâki

D- HAYRABAD'IN BENZERİ ESERLER

Bir ask mesnevisi olmaktan ziyâde,daha çok maceralı bir takım olayları konu edinen Hayrâbâd,bu yönüyle,mesnevi edebiyatımız icinde farklı bir yere sahiptir.Her ne kadar,icinde aşka dair unsurlar bulunsa da;sonucta Nâbi'nin amacı,lirik bir hikâye kaleme almak değildir.O, Attar'ın İlâhi-nâme'sinden ilham alarak genişlettiği Hayrâbâd'da,heyecanlı nîr serüven icerisinde,hayata ve insanlara ait bazı tesbitlerde bulunmayı esas almıştır.Klâsik Uslûbunun bir gereği olarak,nasihate ve veciz sözlere çok fazla yer vermiş,eserdeki olaylarla,bu sözleri bağdastırmıştır.

Türk Edebiyatı'nda yazılmış mesnevileri, konularına göre bir tasnife tâbi tutan Prof. Dr. İsmail Unver, "Ask ve Macera Mesnevileri" başlığı altında topladığı su mesnevilerle birlikte, Hayrâbâd'ı da zikretmiştir: (*)

1- Yusuf u Zeliha (Zuleyha) : Seyyad Hamza (XIII. yy.), Kadı Darîr (XIV. yy.), Hamdullah Hamdî (XV. yy.), Yahya Bey (XVI. yy.), Kemal Pasa-zâde (XVI. yy.)

2- Hüsrev u Sîrin : Seyhî (XV. yy.), Celilî (XVI. yy.)

3- Leylâ vü Mecnûn : Fuzûlî (XVI. yy.), Kaf-zâde Fâizî (XVII. yy.)

4- Isk-nâme : Mehmed (XIV. yy.)

5- Varka vü Gûlsah : Yusuf-ı Meddah (XIV. yy.)

6- Vâmîk u Azrâ : Lamiî (XVI. yy.)

7- Vîs u Râmin : Lamiî (XVI. yy.)

8- Sem u Pervâne : Zâtî, Lamiî, Mu'idî (XVI. yy.)

9- Sûheyl u Nevbahar : Mesûd b. Ahmed (XIV. yy.)

10- Hayrâbâd : Nâbî (XVII. yy.)

11- Gûy ü Cevgân : Lamiî (XVI. yy.)

12- Gul u Bulbul : Fazlî (XVI. yy.)

Ancak Unver; bu mesnevilerin hangilerini ask, hangilerini macera mesnevileri kategorisine soktuğunu belirtmemiştir.

Bir baska tasnif de, Agâh Sırrı Levend tarafından yapılmıştır. Hayrâbâd'ı, Lamiî'nin Unsurî'den tercüme ettiği Vâmîk u Azrâ ile Gûrganî'den tercüme ettiği Vîs u Râmin ile birlikte, serüven hikayeleri arasına koyan Agâh Sırrı Levend; (**)

(*) Prof. Dr. İ. Unver, Türk Dili, Türk Siiri Özel Sayısı II, (Divan Siiri), s. 441-443

(**) A. S. Levend, Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, s. 124

bir başka tasnifinde de, tek kahramanlı hikâyelerden biri olarak zikretmiştir. Levend'in Hayrâbâd'la birlikte, bu kategoride sıraladığı diğer eserler ise; yazarı bilinmeyen Ahmed Harâmî Destanı (XIV. yy.), Lamîf'nin Câbir-nâme'si (XVI. yy.) ve Arayıcı-zâde F. Hüseyin'in Sâpûr-nâme'sidir. (XVII. yy.) (*)

Ancak, her iki araştırmacının tasnifinde de, Hayrâbâd'la diğer mesneviler arasında, konu bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Herşeyden önce, Hayrâbâd bir ask mesnevisi değildir. Bu yönüyle, A. S. Levend'in belirttiği gibi, macera mesnevileri arasında yer alması gerekmektedir. Fakat, Levend'in bu eserle aynı kategoriye soktuğu Vîs u Râmin ve Vâmîk u Azrâ'ya da, tam anlamıyla birer macera mesnevisi dememiz mümkün değildir. Çünkü her iki mesnevide de, ask ögesi daha ağır basmakta ve bu eserler çift kahramanlı ask hikâyeleriyle pek çok benzerlik taşımaktadırlar. Hayrâbâd bu açıdan onlardan ayrılır.

Sonuç olarak; Hayrâbâd, "tek kahramanlı, ask teminin geriplânda kaldığı, buna karşılık öğüte dayalı bir macera hikâyesidir" dememiz daha uygun olacaktır.

II. BÖLÜM

ESERDE ŞEKİL, DİL VE USLÛBU OLUSTURAN UNSURLAR :

I. ŞEKİL

Vezin : Eser aruzun, Hezec Bahri'nden olan "Mef'û lü, Me fâ i lün, Fa û lün" kalıbıyla yazılmıştır. Remel bahrine nazaran, daha canlı bir bahir olan bu kalıbı, şâir başarıyla kullanmıştır. Ancak zaman zaman, bir takım beyitlerde vezin kusurlarına rastlanır. Bu kusurlar, şâirin kendisine ait olabileceği gibi,

----- o -----
(*) a.g.e. s.137

müstensih hatalarından da ileri gelmiş olabilir.Eser içeri-
sinde,su mısraların,vezne göre uzun yazıldığı görülmektedir;

843- Ca'ize ki girüp araya gayret

139- Hâtemiyyeti ravzasında reyhân

1301- Ol köpek-i kafes-nisin-i ismet

1748- Rûyın iderek arak-ı çekîde

1921- Mânende-i def yemiye tabanca

1336- Ol bûse-geh-i mülûk olan dest

1403- Gördi ki o bes nefer-i bed-encâm

Benzer eserlerde olduğu gibi,Hayrâbâd'da da,ön plânda
gelen vezin kusuru,imâledir.Mısrayı vezne uydurmak için,çoğu
kere kısa vokaller uzatılarak yazılmıştır.Bunlar genellikle,
kelime sonlarındaki -ı/-i vokallerinin " " harfiyle gösteril-
mesi şeklinde belirtilir.Eserde sık sık rastlanan imâleli
mısralara,bir kaç örnek vermekle yetiniyoruz;

529- Tarık idi hânesi dimâğın

Noksân idi revgânı cerâğın

914- Geldi yine meclise rûvâyis

931- Bir gûne dahi görüñdi serdâb

1167- Bindi o gice o tıfl-ı nevzâd

1188- Ahir bu yola virüp karârı

Aslında uzun olan heceler,vezin gereği kısa okunması
anlamına gelen zihafa,eserde fazla tesaduf edilmez.Bu aruz
kusurunun yer aldığı mısralardan bazıları şunlardır;

532- Der-beste dükkân-ı cesm ü gûs

932- Nakkâs-ı sûret-nümâ-yı kudret

1223- Her nahli bâla-yı kadd-i gılmân

1275- Geh mahfi olurdu gâh peydâ

Bunların yanısıra, aynı mısra içerisinde, birden fazla aruz kusurunun yapıldığı durumlar da söz konusudur;

1356- Mey zehirlenüp iderdi hande

1361- Zülle bedel oldu sadr-ı tahtı

1405- Ayyârlık altın-ı müretteb

Aruz vezninde, mısrayı vezne uydurmak için uygulanan vasla, eserde sıkça rastlanmaktadır. Bu tür mısralardan bir kaçısı şunlardır:

7- Tesbîh ile hamdin eyler irâd

830- Elbette ider hulûsun isbâd

915- Aslından olunca sâh-ı pürsân

'Arz itdiler anda ehl-i divân

867- Bast itdiler anda câmeh'abın

1352- Şâh için unuttı kendi derdin

Ayrıca, yine mısrayı kalıba uydurmak amacıyla kullanılan bir bucuk heceler de, göze çarpmaktadır;

825- Tahsili hayât vaslı kâtil

919- Ol re'yi ki fahr itdi hüngâd

924- Bâz oldu nesâtdan dehenler

935- Her cend ki itdiler tekâpu

1233- Olmışdı o bâğ sahn-ı bâzâr

Kafiye ve Redif : Mesneviler, kafiye bulma bakımından kolaylık sağlayan bir nazım seklidir. Çünkü, gazel veya kasidede olduğu gibi, beyitlerin birbirleriyle kafiye bağlantısına sahip olması zorunluluğu yoktur.

Hayrâbâd'da da, klâsik kâidelere uyularak yapılmış her

cesit kafiye ve redife rastlamak mümkündür. Revi ve müreddefeye ait unsurlar kullanılarak, siirin dış görünüşünün güzelliği sağlanmıştır. Bu unsurlar, aynı zamanda ses güzelliğini de meydana getirmektedirler.

Eserde, en fazla görülen kafiyeleşme şekli, reviyi-i mukayyed ve reviyi-i mutlaklıdır. Reviyi-i mukayyedde, tek sesin benzesmesine dayalı bir ahenk sağlanır:

- 39- Müctemi'-i kenz-i rızkı sahrâ
 Mustagrık-ı âb-ı lutfı deryâ
- 221- Olmışdı misâl-i mevce-i cû
 Berrâk u sefid cin-i giysû
- 493- Devrinde göründi şöhet-i Cem
 Meyhaneci Râliden dahi kem
- 1690- Kimi didi sehde var velâyet
 Sultanlara çok mı bu kerâmet
- 1845- Bir sekl alay itdiler müretteb
 Kim görmemis idi cesm-i kevkeb

Reviyi-i mutlakta ise, harekeli harflerden oluşmuş bir kafiye düzeni vardır. Son harfle, harekeli olan uzun ses, kafiye-yedeki ahenk bütünlüğünü sağlamaktadır.

- 398- Kaldı o gidince evce seyrân
 Cibrîl u Burak zâr u giryân
- 735- Bu vâkı'adır beyân-ı tahkîk
 Sâyeste-i itimâd u tasdik
- 1204- Düzd irdiği bu mahalle ma'lûm
 Olmuş eseri velîk ma'dûm
- 1605- Nâgâh acıldı bâb-ı serdâb

Mânend-i derûn-ı teng-i ahabâb

1942- Sen nâ'il olinca eyleyüp cûs

Sevkile açarsın ana âgûs

Divân sâirleri tarafından çokca ragbet gören iki kafiye-
leniş cinsinden,kafiye-i mukayyede ve îtâ-yı celî,bu eserde
de göze çarpılmaktadırlar.

Birbirine bağlı harflerle meydana getirilen kafiye-i mu-
kayyede,ye,su örnekleri vermek mümkündür:

19- Mıkrâz-zen-i sehâdet u gayb

Düzende-i taraf-ı dâmen u ceyb

72- Sen kande kalursun ey leb-i pest

Dâmân-ı senâya urmaga dest

349- Oldı nefesi hicâbla teng

Sermendelik itdi kâmetin ceng

1331- Câvidi idüp hıdıve peyvend

Gul-deste misâl urdılar bend

1732- Bir risteye bend olup zen u merd

Oldılar ikisi zevc iken ferd

Siir icinde,aynı anlamı taşıyan kelime veya eklerin yi-
nelenmesi olarak bilinen îtânın,yinelendiği belli olan türüne
îtâ-yı celî(acık îtâ) denilir.Nâbî,eserinde,daha çok Farsca
îtâ örnekleri vermiştir:

15- ‘Ussâr-ı sehâ'îb-i zemistân

Ressâm-ı sahâ'if-i gulistân

180- Anlar ola kasrda tarab-nâk

Ben düzeh icinde zâr u gam-nâk

853- Ahirde bu ates-i cihân-sûz

Ola bu fakire hân mân-sûz

1122- Hizmetleri idi pâs-bânlık

Eylerler idi nigâh-bânlık

1696- Yokdur bu cihânda şimdi dil-hûn

İllâ meger ol iki ciger-hûn

Eserde, beyitlerin kafiyelenisinde, daha çok mısra sonlarının tercih edildiği dikkati çekmektedir. Ancak bazı beyitlerde, ses benzerliklerinin, iç kısımlara doğru kaydırıldığı görülür. Böylelikle, beyit içerisinde birden fazla redif ve kafiye yer almıştır. Klâsik kâidelere göre, "zû-kafiyeteyn" adı verilen bu tür kafiyeler, beyitin ses açısından yek-ahenk olmasını sağlamaktadır. Ayrıca, beyitte görünüş itibarıyla de bir bütünlük ortaya çıkar. Eserde sınırlı sayıda yer alan bu tür beyitlerden birkaçı şunlardır:

263- Çeşm-i melekûtı eyle rûsen

Sahn-ı ceberûtı eyle gülşen

510- Mulkundedir enbiyâ-yı mürsel

Arzındadır evliyyâ-yı kümmel

537- Husk idi zebân-ı rise-i sevk

Kund idi dehân-ı tîşe-i sevk

1016- Ma'nâyı çalardı harf içinde

°Alâyı kapardı sarf içinde

Mahcûb zû-kafiyeteyn :

53- Her kahrı hezâr lutfı hâmil

Her zehri hezâr sehde sâmil

64- Her °illete sad ilâc hâzır

Her sevkde sad revâc nâzır

1938- Gâh oldı 'atiyye gâh kısmet

Gâh oldı hediyye gâh rüşvet

Redif, eserde sıkça basvurulan ahengi sağlayan unsurlar-
dandır. Rediflerin bazıları, yalnız ek hâlindeyken; bazıları
yalnız kelime hâlinde; bazıları da hem ek hem de kelime hâlin-
de düzenlenmiştir:

32- Elvân u nukûsı kâ'inatın

Hep perdesidir cemâl-i zâtın

529- Tarîk idi hânesi dimâğın

Noksân idi revgânı çerâğın

49- Cûdile adem-i vücûd-ı dîde

Nûr ile 'ama-yı gu sûd-ı dîde

337- Gerdûn ana ihtirâm kıldı

Bu hark u o iltiyâm kıldı

1492- Peydâ idi cûn sepîde-i subh

Nezdik idi fethe dîde-i subh

74- Vâsf-ı ezelf beyâna sığmaz

Ol murg bu âsiyâna sığmaz

353- Cânı gamla dehâne geldi

Tîgin bîragup âmâne geldi

II- DİL ve USLÛB

Kaynak ve tür bakımından orjinal sayılmayan Hayrâbâd, ko-
nusu ve öteki vasıfları bakımından Türk Edebiyatı'nın mesne-
vileri arasında önemli bir yere sahiptir. Her seyden önce, Eski
Türk Edebiyatı sahasında nâdir görülen macera mesnevilerin-
dendir. Son derece canlı bir anlatıma sahiptir. Olaylar birbiri
pesi sıra hızla gelisir. Konu, yer yer girift bir hâl olsa da,

bu durum eserin kolay anlaşılmasına engel olmaz.

Hayrâbâd'ın sonu,benzer mesnevilerdeki gibi hicrânla değil,vuslatla noktalanır.Ayrıca eser,eski zevkimize vâkîf ve merak uyandırıcı üslûbuyla da,kendisine farklı bir yer edinmiştir.

Eserin, akıcı,kolay anlaşılır bir dili vardır.Bu sebeple olsa gerek,devrinde oldukça rağbet görmüştür.Giris kısmındaki tevhid,münâcât,nâ't ve methiyeler hâric,dilinin sâde olduğu göze çarpar.Sâir bu kısımlarda biraz daha süslü ve sanatlı bir dil kullanmaya yönelmiştir.Benzer mesnevilerde olduğu gibi;esere daha gösterişli bir başlangıç yapmak istemesi ve başta Allah ve Hz. Muhammed(SAV) olmak üzere medhettiği,seslendiği kişilerin övgüye değer nitelikler taşıması,onu bu tarza sevk etmiştir.

Fakat esas konuya girişle birlikte,dildeki sâdeleşme ve sanatların azalmaya başlaması,hemen hissedilir.Sâir,dile son derece hâkimdir.Ağdalı tamlama ve terimlere itibâr etmemesi de başlıca bir dil hususiyetidir.Yer yer gereksiz ayrıntılara girmesi ise,bazen dilin külfetli olmasına sebep olur.

Eserde, başlıklar Farsça verilmiştir.Ancak geri kalan kısımlarda Arapça ve Farsça,kelime veya tamlamalara fazla rastlanmaz.Hatta Nâbî,medhiyye,münâcât ve nâ'tin dışında,cok az terkip kullanmıştır.Kullandığı terkipler de,çoğunlukla iki kelimededen meydana gelirler.

Butun eserlerinde olduğu gibi,Hayrâbâd'da da,Nâbî'nin klâsik üslûbu hemen göze çarpar.Tefekküre verdiği önem,olayları ve kişileri elestiri tarzı,bu eserde de belirleyici bir

unsurdur.

Eserde sürekli olarak, olaylara ibret gözü ile bakış, nasihate yönelik hâkimdir. Konu itibariyle macera mesnevisi olması, içinde bir ask serüveninin de yer alması, bu üslûbu değiştirmeye yetmez. Nâbî heyecanlı bir olayı anlatırken bile, "kıssadan hisse" nev'inden bir takım tesbitlerde bulunmaya gayret eder. Üslûbunun esasını lirizm değil, hikemiyet oluşturur. Lirizm, eserde yer yer başvurulan bir cesni gibidir. Nâbî, kötülükten, ihanetten, sadâkatten, vefadan hatta asktan ve sevgiden bahsederken bile, hep münekkiddir... Eserde sık sık, olaylar arasına serpistirilen öğüt bölümleri de, onun bu yönünü ortaya koyar. Olayın en can alıcı noktasında, hemen ayrı bir başlıkla, nasihatler vermeye başlar. Bu olaydan, okuyanların birer ibret dersi almasını ister.

Eserde dikkate değer bir başka husus da, konuların ustalıkla birbirine bağlanmasıdır. Arada fazla bir kopukluk yoktur. Bu da okuyucunun saskınlığa uğramasını engellemektedir.

III- EDEBİ SANATLAR

Eserinde fazla sanat kaygısı taşımayan Nâbî, daha çok heyecanlı bir macera yazmak ve insanlara ibret verici bir takım olaylar sunmak için Hayrâbâd'ı kaleme almıştır.

Bu sebeple, eserde pek fazla edebi sanat görülmez. Buna karşılık, yer yer rastlanan sanatlı söyleşilerde de, Nâbî'nin başarılı olduğu görülmektedir. Bu sanatlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır:

TELMİH SANATI : Hayrâbâd'da en fazla görülen sanattır. Sâir, tarihî ve mitolojik pek çok kişi ve unsuru, eserinde zikret-

mîştir. Bunun yanısıra, ilm-i nücûmun öğelerinden olan bir takım seyyâre isimleri de sık sık geçer. Unlu İran kahramanları, Rüstem, Hâtem, Hamza, Sam kahramanlıkları ve cesaretleri ile, sair tarafından anılmışlardır. Divan siirinde sıkça kullanılan, Cem ve ona ait unsurlara da atıfta bulunulmuştur.

631- Lerzende-i cengi ruh-ı Rüstem

Sermende-i cevri nâm-ı Hâtem

1342- Ejderleri sayda iden ikdâm

Ya Hamza gerek ya Rüstem u Sam

894- Meyhâne-i Cem olalı ma'mûr

Olmıs yoğ idi bir öyle mahmûr

Nâbî, tarihî ve mitolojik unsurlardan Bâbil kuyusu, Tâk-ı Kîsrâ ve Kâ'be'deki iki büyük put olan Lât ve Uzzâ'yı da beyitlerinde zikretmiştir.

1145- Ol rütbeye olmağla nâ'il

Gözyası dükerti câh-ı Bâbil

Beyitte, aynı zamanda Bâbil kuyusunun teshis edildiği de görülmektedir:

113- Kesr-âver-i fırz-ı Lât u 'Uzzâ

Câk-efgen-i ceyb-i tâk-ı Kîsrâ

Eserdeki na't bahsinde geçen bu beyitte, Hz. Muhammed'in, Kâbe'deki putları parçalayısına ve dünyaya geldiği gece yıkılan Nusirevân'ın Unlu kasrına atıfta bulunulmuştur.

Aristo, eserde adı geçen tek filozoftur. Nâbî, Sâh'ın vezirlerini akıl ve ilimde Aristo'yla esdeğer tutar. Dolayısıyla da Unlu Yunan filozofu Aristo'nun ilmüne telmihte bulunur:

635- Saff-ı vüzerâsı silk-i İU'lu

Her birisi H'ace-i Aristo

Bununla beraber, peygamber ve halife isimleri eserde çok-
ca geçmektedir. Hz. Adem, meleklerin kendisine secde etme hadi-
sesiyle anılır;

128- Envârının olduğu müsellem

Mescûd-ı melâ'ik oldı 'Âdem

Hz. Idris'in, gökte meleklerle tedrise memur edilisini, sâ-
ir su şekilde hatırlatır;

130- Tefsî-i fâziletinden Idris

Eyler saf-ı kudsiyândan tedris

Hz. Nuh'a, gemisinin Cudi Dağı'na yanasması hadisesiyle
telmihte bulunulur;

131- Cûdından alup bidâa'-ı rûh

Cûdiye yanastı kesti-yi Nûh

Elleri ilâhi bir nurla parlayan Hz. Musa'ya sâir söyle a-
tıfta bulunur;

136- El gölgesini idince 'atâ

Mûsâ'ya virildi dest-i beyzâ

Hz. Yusuf ve onun zindanda yatış hadisesine atfen, sâir
söyle der;

892- Bî- Yusuf olup serây-ı zindân

Her künci görüldi beyt-i ihzân

Ayrıca, Hz. Yusuf'un güzelliğine de telmih yapar;

134- Nakkâs-ı 'izârı bî-tekellûf

Bî-reng-i cemâlin itdi Yusuf

Telmih yapılan iki peygamberden, Hz. Dâvud'un sesinin gü-
zelliğine, Hz. Süleyman'ın da hazinesinin zenginliğine atıfta

bulunulur;

137- 'Alemleri itdi 'anber-âlûd

Avâze-i midhât ile Dâvûd

716- Divânı hîzâne-i Süleymân

Mecmû'ası mevc-i âb-ı hayvân

Aynı beyitte, âb-ı hayâta da telmih yapılmıştır.

Hz. İbrahim'in ateşe atılması hadisesi ile Hz. İsmail'in kurban edilmesi hâdisesi de ,eserde atıfta bulunulan dinî motiflerdendir;

132- Ahlâkına olmayaydı ma'den

Olmazdı Halîle nâr gûlsen

133- Olmağla ruhında nûrî tâbân

İsmâ'ile kebs olundu kurbân

Hayrâbâd'da telmihte bulunulan son peygamber Hz. İsa'dır.

Sâir, onun ölülere diriltisine isaret etmiştir;

1620- Halvetde seh oldu mı Mesihâ

Kim eyleye mürdegânı ihyâ

140- Feyz-i nefesinden oldu 'İsâ

Emvâte kitab-h'anı ihyâ

Dört halife ve onlara ait özellikler de, eserde telmih yapılan unsurlardandır. Hz. Ebubekir'in sözünün eri oluşuna binâen aldığı "Siddık-ı sadîk" lakabına şâir telmih yapar;

141- Siddık-ı sadîki itdi tevfiq

Sâyeste-i ibtidâ-yı tasdîk

Hz. Ömer'in adaleti, Hz. Osman'ın vakârı ve güvenilirliği ile Hz. Ali'nin cesâret ve bilgisine ise su beyitlerde telmih yapılmıştır;

142- 'Adlinden alınca behre Fâruk

Tiryâk-ı futûha oldu fâruk

143- Serminden alınca vâye 'Osman

Serm itdiler andan ins ile cân

144- 'İlminden alınca mâye Hayder

Oldı müdün-i 'ulûmına der

Hayrâbâd'daki telmih sanatına son örneği, ilm-i nücûm ıstılahlarından olan bazı yıldız isimleriyle verebiliriz;

Zuhâl, diğer feleklerin hepsinden daha büyük ve yüksek felekdedir. (*) Şâir, bu özelliğinden dolayı, Zuhâl'i hükümdar olarak düşünür.

1024- İsterse sipihre râh açardı

Tâc-ı Zuhâli kapar kacardı

Utarid, zekiliğin sembolü olan yıldızdır. Zuhre ise sanatkar ruhlu insanların yıldızıdır. (**) Nâbî, bu özelliklere telmihte bulunur;

1025- Cûzdân-ı Utaride salardı

Tanbûrını Zuhrenin çalardı

Yine ilm-i nücûmda, Bercis (Müsteri), cesur ve âlicenab kişilerin yıldızı olarak, daha çok erkeklere işaret edilir. (***) Nâhid (Zuhre) yıldızı ise, güzelliği ve zarâfeti sembolize eder. Bu sebeple, kadına istinâd olunur. (****) Nâbî, aşağıdaki beyitte, Güzel Kız'ın Câvid'e uygun bir es olacağını anlatırken, bu yıldızlara telmih yapmıştır:

----- o -----
 (*) A.S.Levend, Divan Edb. Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar. İst., 1984, s.208

(**) a.g.e. s.202, s.204

(***) a.g.e. s.207

(****) a.g.e. s.204

1701- Sâyestedir ol periye Câvid

Bercise sezâdır öyle Nâhid

ISTİFHAM SANATI : Nâbî, soru cümlelerini daha çok, diyaloglar esnasında kullanmıştır. Kisileri birbirleriyle konuştururken; aradaki diyalogu uzatmak, olaya dikkati çekmek için bu yolu seçer. Fakat diyaloglardaki soruların büyük bir kısmı istifham değildir. Bunların içinde çok az bir bölümü, edebî sanat niteliği taşımaktadır. Sayısı kısıtlı olan bu beyitleri, şu şekilde sıralayabiliriz :

1430- Yârâb bu Hızr mıdır yâ rehzen

Ayâ ki bu dost mıdır yâ düşmen

1618- Kim yanmış iken misâl-i anber

Kanden ana bu hayat-ı diger

1920- Halin n'olur ey fakir-i bî-zâd

İmdâdını kat idince ustâd

TEZAT SANATI : Hayrâbâd'da en fazla kullanılan sanatlardan birisi de tezattır. Bu sanat, eserde pek çok yerde başarıyla kullanılmıştır. Meselâ;

851- Redd ile kabul idüp kesâkes

Sâhın ola hâtırı müsevves

beyitindeki "redd ile kabul" kelimeleri birbirine zıt bir durum arz eder.

889- Subh itmisiken cihânı rûsen

Târ oldu ser-i emsâl-i külhan

Burada; "Sabah, cihânı aydınlattığı halde, külhan misali (olan) başı karardı" denilirken, "rûsen ve târ" kelimeleriyle tezat yapılmıştır.

1040- Lutf eyledi kahr sūretinde

Merhem kodı zehr sūretinde

"Kahr sūretinde lutf eylemek" ve "zehir sūretinde merhem koymak" tâbirleri tezat sanatını meydana getirmiştir.

1251- Bâlâsına beste serv-i azâd

Her sâyesi bir nihâl-i simsâd

Beyitin ilk mısraında, "azâd olan selvinin, onun boyuna bağlı olması" tezattır. Burada "beste" ve "azâd" kelimeleriyle sanat yapılmıştır.

1918- İtсен de ne denli evce pervâz

Elbette ider hazîze âgâz

"Ne kadar yükseğe uçarsan uc, (sonuçta) elbette aşağı inmeye başlarsın" diyen sâir, "evc" ve "hazîz" kelimeleriyle güzel bir tezat yapmıştır.

NIDA SANATI : Bu sanat sâirin çok duygulanması ve heyecanlanması sonucu, bunu doğuran olaylara veya kişilere seslenmesidir. Bundan dolayı nidâ; tekrar ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır. (*) Nitekim Nâbî de, nidâ sanatını ihtiva eden beyitlerde teşhis yapmıştır. Meselâ;

463- Ey bahr-ı hayâl mevc-cûs ol

Tahrîk-i nefesle pür-hurûs ol

beyitinde, "ey" ünlemiyle seslendiği "hayâl denizi"ni kişileştirmiştir.

Aynı şekilde;

464- Ey lüle-i feyz-pâs-ı hâme

Ol âb-feşân-ı bâğ-ı nâme

----- o -----
 (*) C. Dilcin, Örneklerle Türk Siir Bilgisi, Ank. 1995, s. 453

beyitinde de, seslenilen "kalemin feyz dağıtan lülesi", nidâ sanatıyla birlikte teshisi de ihtiva etmektedir.

Bir başka nidâ sanatı da, su beyitte yer alır;

79- Ey hâme basında devletin var

Kim hizmet-i na'te himmetin var

TESBİH VE İSTİÂRE SANATI : Hayrâbâd'da tesbih sanatına daha çok tasvir ve tariflerde rastlanır. Sâir, mekân tasvirleri sırasında, anlatımı desteklemek için teşbihlere başvurmuştur. Aynı şekilde, tip tariflerinde de teşbihlere çok tesadûf edilmektedir. Ancak bunların içinde estetik anlamda başarılı olanların sayısı sınırlıdır. Büyük bir kısmı, klâsik mazmunlarla yapılmışlardır. Kayda değer beyitlerden, sunları örnek verebiliriz:

629- Dest-i keremi sihâb-ı bârân

Her katresi âb-rû-yı ummân

Bu beyitte, iki ayrı tesbih sanatı mevcuttur. İlk mısradâ sâir kerem elini, yağmur bulutuna teşbih ediyor. İkinci mısradâ ise, bu buluttan düşen yağmurun her damlasını, bir okyanus suyuna benzetiyor. Tesbih sanatına en güzel örneği, bu beyitle vermek mümkündür.

Bir başka tesbih örneği de, su beyitte göze çarpmaktadır;

682- Ebrûları tîğ-i dahme-i hüsn

Mujgânları târ-ı zahme-i hüsn

Sâir, târif ettiği kisinin kaslarını, güzellik mezarının kılıcına; kirpiklerini ise güzellik yarasının ipliğine benzetiyor. Burada sâir, gizli bir mazmun olarak gözden de bahsediyor. İlk mısradâ, güzellik mezarı olarak nitelendirilen, aslında

gözdür.Kas,gözün üstünde olması itibariyle bu mezarın basına dikilmiş kılıca benzetilir.İkinci mısrada da,güzellik yarası tâbiriyle yine göz anlatılmak istenmiştir.Zira,ipliğe tesbih olunan kirpikler,kapandığı zaman,bu yarayı gizlemiş olurlar.Acık bir cerahatin iplikle dikilmesi,bu mısrada kirpiklerin kapanıp gözü gizlemesi olayının benzetileni durumundadır.Dolayısıyla da,hem ikinci mısrada,doğal bir olaya güzel bir sebep gösterilerek, Hüsn-i Ta'lil yapılmıştır;hem de her iki mısrada,söylenmemiş göz mazmunu,bir acık istiâre örneğidir.Bu beyit,Nâbî'nin edebî sanatları başarıyla kullandığına en güzel delillerden birisidir.

1151- Ol sengde rahneler nUmâyân

Olmusdı dehân-ı câhe dendân

Bu beyitte de güzel bir tesbih örneği bulunmaktadır.Kuyunun tasviri yapılırken,görülen yarıkları,dise benzetilmiştir.Kuyunun ağız kısmı,yıkık-döküktür.Bu gedikler,sâir tarafından acık bir ağızdan görülen dislere tesbih olunmuştur.

Tesbihlerin yanısıra,eserde yer yer istiâre örnekleri de göze çarpar.Nâbî,genellikle acık istiâreyi kullanmıştır.

685- Bîniye tayanmış iki hunhâr

Bir bâlise ser komıs dü bimâr

Sâirin bu beyitte bahsettiği,burun ve gözlerdir.Güzel bir istiâre örneği olarak,önce gözleri iki cânî gibi nitelen-direrek,bunların buruna dayandığını söylüyor.Sonra da.yine gözleri iki hastaya,burunu da yastığa benzeterek,"aynı yastığa baş koyan iki hasta" tanımlamasını yapıyor.Beyitte aynı zamanda teshis sanatı da yapılmıştır.

Bir baska acık istiâre, su beyitte karsımıza çıkar:

1049- Subh olduğı dem misâl-i hursid

Nergislerin açtı cunki Câvid

Câvid'in gözleri nergise benzetilmiştir. Sabah olup da, onun uyanısını sair, nergislerini açtığı sekinde ifade eder.

Hayrâbâd'da görülen acık istiâre sanatına, son örneği su beyitle verebiliriz;

1110- Sehden o peri olup girîzân

Sâh ardına düşdi esk-i rîzân

Burada "o peri" olarak tanımlanan Câvid'dir. Sâir, Câvid'in peri gibi güzel olduğunu belirtmek yerine, sadece benzetilen ögesi olan "peri" kelimesini kullanarak, acık istiâre yapmıştır.

MUBALÂĞA : Hayrâbâd'ın, benzeri mesnevilerden farklı olarak, gerçeğe yakın unsurları daha çok tasıdığını belirttik. Bundan dolayı, mübalâğa sanatı çok fazla görülmemektedir. Nâbî, III. Ahmed'e ve Râmî Mehmed Paşa'ya yazdığı medhiyelerde bile aşırı mübalâğaya gerek duymaz. Bu onun kişiliğinin bir sonucudur. Değer verdiği insanları överken, bu övgüyü asla yaltaklanma ve dalkavukluk derecesine vardiirmamıştır. Bu sebeple eserde en az rastlanan sanatların başında mübalâğa bulunur. Mübalâğaya en çok tesaduf edilen bölüm ise, Calak'ın tarifini yaptığı bölümdür. Calak'ın usta hırsızlığını anlatırken, zaman zaman abartılı tanımlar yapar. Aşağıdaki beyitler bu bölümden alınmıştır:

1015- Bârû-yı sipihre tırmasurdı

Mihrin dilerse basın kasurdı

1017- Bâm-ı felege kemend atardı
Kevkebleri saymadan satardı

1024- İsterse sipihre râh acardı
Tâc-ı Zuhâli kapar kacardı

Bunların dışında, Sâh'ın askerlerini anlatırken mübalâğa-ya başvurduğu görülür:

634- Ta'dâd-ı sipâhına müretteb
İtmezdi vefâ şumâr-ı kevkeb

İSTİKAK SANATI : Hayrâbâd'da istikak sanatına en güzel örnekleri bulmak mümkündür. Ancak bu sanatın yer aldığı beyitlerin sayısı oldukça sınırlıdır. Aşağıdaki örnekler, söz konusu beyitler arasından seçilmiştir:

485- Sâhen-seh-i din penâh-ı fâzıl
Hâmî-i mehâmid u fezâ'il

Beyitte "fâzıl" ve "fezâ'il" istikaklı kelimelerdir. Her ikisinin de kökü, Arapça "fazl" sıfatıdır.

512- Mülkünde esas ser'î akdes
Hukmünde arâzi-i mukaddes

"Akdes" ve "mukaddes" kelimeleri, Arapça "kuds" sıfatından türetilmiştir.

731- Fahr idi zemânede yegâne
Anınla fahûr idi zemâne

Beyitte geçen "fahûr" kelimesi, "fah"dan türetilmiştir.

141- Sıddık-ı sadîkı itdi tevfiğ
Sâyeste-i ibtidâ-yı tasdîk

Bu beyitte, istikak sanatı üç kelimeyle yapılmıştır. "Sıddık", "sadîk" ve "tasdîk", Arapça "sıdk" isim kökünden gelmek-

tedirler.

144- 'İlminden alınca mâye Hayder

Oldı müdüñ-i ulûmına der

"Ulûm" kelimesi,"ilm"in coguludur.Bu sebeple istikak sanatını meydana getirirler.

307- Serm itdi tehalluf itdügünden

Vâdi-i hilâfa gitdügünden

Bu beyitte de "tehalluf" ve "hilâf" istikaklıdır.

HUSN-İ TA'LİL SANATI : Doğal bir olayı,hayâlî ve güzel bir sebebe bağlama sanatı olan hüsn-i ta'lil,Hayrâbâd'da bir kac beyitte görülmektedir:

743- Havza girüp itmege sinâhir

Fevvâre kemend atardı mâhir

Güzel bir hüsn-i ta'lil örneği olarak;havuzdaki fıskiye-nin sular saçması olayı,etrafındakilerin havuza girip yüzmesi için,fıskiyenin mahâretli kementler atışı seklinde nitelendirilir.

761- Peymâneye bas egüp sebûlar

Rengîn söze girdi bezle-gûlar

"Testiler,kadehe bas egüp,sakacılar güzel söze girdiler" diyen sâir,testiden kadehe içki doldurulmasını,testinin kadehe bas egmesi olarak tanımlıyor.

873- Yıkandı cün ol seb-i mükevkeb

Sabûn-ı kamerle câme-i seb

Bu beyitte de hüsn-i ta'lil sanatı hemen göze carpar "Gece elbisesi,ay sabunuyla yıkandı." denilen beyitte,gece ayın doğuşuyla,yıldızların silikleşmesi hâdisesi anlatılmak

istenir.Nitekim bunun hemen ardından gelen beyitteki:

874- Cıkdı seb-i tire câmesinden

Ruhsâre-i rûz oldı rûşen

diyen sâir,sabahın oluşunu güzel bir sebebe bağlayarak,bir başka hüsn-i ta'lıl sanatı yapar.Ona göre,"ay sabunuyla yıkanan gece,elbisesinden çıkmış;günün yüzü parlamıştır."

TENASUP SANATI : Eserde,bir beyitte tenasüplü kelimelerin yer almasından çok,bütün bir beyitin tenasüplü olduğu durumlar bulunmaktadır.Özellikle,Tamtam ve Sirû'nun vasıfları sayılırken,birbirleriyle ilgili kelimeler,ardarda sıralanmıştır:

1256- Seffâk u levend u düzd u murdâr

Kattâl-ı âmân-nedân-ı hunhâr

1257- Fettâk u necîs u süm u bî-bâk

Salhâne segi misâli nâ-pâk

1513- 'Ayyâr u levend u fitne-engîz

Tarrâr u şikâr-gîr u hun-rîz

1517- Mirrih-beden Zuhâl-semâ'il

Mânende-i mâr zehr-i kâtil

Bunların dışında,eserde az görülen tenasüp sanatına örnek olması amacıyla,su iki beyiti zikretmek mümkündür:

89- Ol ey kalem-i gelû-bürîde

Kurbân-ı safâ bu rûz-ı 'ıyde

"Kalem-i gelû-bürîde","kurbân-ı safâ" ve "rûz-ı 'ıyd" terkipleri,Kurban Bayramı mazmununa ait oldukları için tenasüplüdürler.

555- Gavvâs-ı dil itmezdi mutlak

Deryâya talup güher çıkarmak

beyitinde de, "Dil dalgıcı kesinlikle deryaya dalıp güher çıkarmazdı." denilirken, "gavvâs-ı dil, deryâya dalmak ve güher çıkarmak" birbirleriyle tenasüplü olarak kullanılmıştır.

MURETTEB LEFF U NESR SANATI :Hayrâbâd'da bu sanata örnek gösterilebilecek beyit sayısı çok azdır. Divan Edebiyatı'nda çok sevilen ve çok kullanılan bir sanat olmasına rağmen, eserde fazla göze carpan örnekleri yoktur. Sadece şu iki beyiti, leff u neşr-i müretteb sanatının eserdeki kullanımına örnek olması açısından verebiliriz:

257- Genc-i İremi bosatdı Rıdvân

Zeyn itdi behisti hûr u gilmân

Leff u neşr sanatı, bir beyit içinde, birinci mısradaki en az iki şeyi söyleyip, ikinci mısradaki bunlarla ilgili benzerlik ve karşılıkları vermektir. (*) Bu beyitte de, ilk mısradaki "genc-i İrem" ile ikinci mısradaki "behist" kelimeleri cenneti anlatan tâbirler olarak birbirleriyle benzerlik arz ederler. Aynı şekilde, cennet yaratıklarından olan "Rıdvân" ile "hûr u gilmân" da birbirleriyle ilgili kelimelerdir. Beyit içerisindeki sıralanışları itibariyle müretteb leff u neşr sanatına örnektirler.

1020- Her kîseye kim eli talardı

Hem kîseyi hem zeri çalardı

beyitinde, ilk mısradaki "kîse" ile ikinci mısradaki "zer" kelimeleriyle, ilk mısradaki "eli dal-" ile ikinci mısradaki "çal-" fiilleri, anlam itibariyle birbirlerini tamamladıkları için, beyitteki sıralanışlarına göre müretteb leff u neşr'dir-

(*) C. Dilcin, Örneklerle Türk Siir Bilgisi, s. 437

ler.

MUSEVVES LEFF U NESR SANATI : Eserde,sıralama yönünden,mü-
sevves olan leff u nesr sanatına örnek olarak,su beyiti zik-
redebiliriz:

1520- Calak degildi böyle kattâl

Bu âfet-i cân o âfet-i mâl

Beyitte hırsız anlamına gelen "calak" kelimesi ile "âfe-
t-i mâl","kattâl" kelimesi ile de "âfet-i cân" terkipleri
birbirlerini anlamca tamamlamaktadırlar.

TESHİS VE INTAK SANATI : Mecaza dayalı söz sanatlarından olan
teshis ve intak,Divan şiirinde anlatıma canlılık kazandıran
unsurlardandır.

Hayrâbâd'da bu iki sanata fazla rağbet edilmemistir.Nâbî
icki meclisinin tasvir edildiği bölümde,bir-iki beyitte tes-
his sanatına basvurmuş,ayrıca Mi'râciyye'de tek bir beyitte
teshisi kullanmıştır:

348- İrdükde üçünci asmâne

Düşdi keff-i Zuhreden cegâne

Sairin,bu beyitte teshis ettiği unsur,Zuhre yıldızıdır.
Mi'râciyye faslında gecen beyitte,Hız.Muhammed'in (SAV.) Mi'
rac h||disesi sırasında feleğin üçüncü katına çıkışı anlatı-
lırken,Zuhre'nin elinden sazının düstüğü belirtilmiştir.

747- Tanbûr u kemân gelip hurûsa

Virdiler ikisi gûs gûsa

Meclisin tasvirinin yapıldığı bölümde,teshis sanatına
örnek olabilecek nitelikteki bir kaç beyitten biri olan bu
beyitte,sâir tanbur ve kemanı kişileştirmiştir.

Aynı şekilde:

753- Sâzendeler itdi saza âheng

Her ne didilerse baş kodı ceng

beyitinde de yine bir calgı aleti olan ceng, kisileştirilerek anlatılmıştır.

Teshis sanatıyla yakından ilgisi bulunan intak sanatı ise eserde dikkati çeken sanatlardandır. Eserin son kısmını temsil eden "Âgâz-ı Hatme-i Kitâb" bölümünde, altın intak edilmiştir. Sâir, insanoglunun dünya malına düşkünlüğünü anlatırken, insanlara verdiği zararı, bizzat altının ağzından dile getirmiştir:

1944- K'ey sâde derûn senin gibi ben

İtdim çoğunun gözünü rûsen

1945- Virmişdir âyâ fakîr gâfil

Çok kimse bana senin gibi dil

1946- Hiç birine olmadım vefâdâr

Ben kaldım o gitdi câr u nâ-câr

1947- Ben sana da eylemem vefâyı

Sayd eylerim özge müptelâyı

TEKRİR SANATI : Edebî sanatlar bahsinde ele alabileceğimiz son sanat, tekrirdir. Sairlerin, sözün etkisini güçlendirmek amacıyla bir söz veya söz öbeğini yinelemesi anlamına gelen tekrire, (*) eserde zaman zaman başvurulmuştur.

Nâbî, tekrar sanatını en fazla, Mi'raciyye faslında ve eserinin büyüklüğünü överken kullanmıştır. Meselâ;

425- Yarab bî-hakk-ı sâh-ı kevneyn

----- o -----
(*) a.g.e. s.452

Yârab bî-hakk-ı kab kavseyn

419- Ol sohbeta nutk-ı hemdem olmaz

Ol halvete kimse mahrem olmaz

beyitleri, eserdeki Mi'rac hâdisesinin anlatıldığı kısımda geçer. Tekrar edilen kelimelerle, anlatıma kesinlik kazandırılmak istenmiştir. Aynı bahiste yer alan su beyitte de, "bir" kelimesinin tekrarlandığı görülür:

421- Bir kimse değil o sırrdan âgâh

Bir kendü bilür ânı bir Allah

Sâir Münâcât'ta Allah'ın büyüklüğünü överken de, yer yer tekrar sanatına bas vurmuştur.

53- Her kahrı hezâr lutfı hâmil

Her zehri hezâr sehde sâmil

beyitinde "her" ve "hezâr" kelimelerinin tekriri O'nun büyüklüğünü överken, etkiyi kuvvetlendirmek maksadıyla yapılmıştır.

Nâbî, güçlü bir kaleme sahip olduğundan söz ederken, beyitlerin içinde aynı kelimeleri müretteb bir şekilde tekrarlar. Zaten eser boyunca tekrar sanatının beyit içindeki düzeni, büyük bir çoğunlukla mürettebdir.

83- Her bir varakın bu bahtı yokdur

Her bir kalemin bu rahtı yokdur

86- Çok hâme vü çok midâd vardır

Çok safha-i bî-sevâd vardır

82- Her bir kaleme müyesser olmaz

Her bir varaka mukadder olmaz

Tekrar sanatının sıkça kullanıldığı bölümlerden birisi de, altından bahsedilen kısımdır. Bu kısımda, tekrar sanatı, ar-

darda gelen beyitlerde, genellikle "geh" veya "gâh" kelimele-
riyle sağlanmıştır:

1932- Geh pûtede eyledi karârı

Geh haddeden eyledi güzârı

1935- Geh rehne girüp oldu menhûb

Geh mühürlenüp geh oldu mevhûb

1938- Gâh oldu atiyye gâh kismet

Gâh oldu hediye gâh rüşvet

ANLATIMININ TEKNİK ÖZELLİKLERİ

Hayrâbâd, tahkiye yöntemiyle kaleme alınmış bir eserdir. Nâbi'nin konuları düzenleyisi, klâsik mesnevi üslûbundan pek farklı değildir. Esere başlarken, iki önemli kahramanın ve ana mekanın tasvirleri yapılmış, bunu izleyen olaylar dizisi boyunca da, sahneye yeni giren tipler ve mekânlar tanıtılmıştır.

Buna karşılık, şâirin hikâye edis tarzında, öbür mesnevi-lerden ayrılan yönler bulunmaktadır. En göze carpan husus; Hayrâbâd'daki olayların gerçekleşmesinin ihtimal dâhilinde olmasıdır. Olağanüstü durumlar, hayâl ürünü, masalımsı tipler yok denecek kadar azdır. Bir takım mübalâğalı tasvirler dışında, bu eserdeki her olay ve tip, gerçek hayata yakın bir tarzda hikâye edilmiştir.

Hayrâbâd'ın bir diğer farklı özelliği; yine emsâline nazaran, hikayenin sonunun mutlu bitmiş olmasıdır. Bu iki özellik Hayrâbâd'a, benzerleri arasında ayrıcalıklı bir yer sağlamıştır.

Tasvirler, eserde önemli bir yekûn tutmaktadırlar. Anlatıma canlılık ve sahîhlik kazandırmak amacıyla, şâir tasvirlere

sık sık yer vermiştir.

Nâbî'nin tasvirleri daha çok mekâna dayalıdır. Buna rağmen, olay örgüsü dâhilinde, kişilerin ruh tahlilleri de dikkat çekicidir. Her ne kadar, bu tahliller fazla derine inmekten ve bir sonuç çıkarmaktan uzaksa da; tiplerin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Klâsik Divan şiirinde, kişilerin, olayların ve mekânların tasvirine çokça yer verilir. Bu tasvirler, edebî sanatlarla desteklenir ve güçlendirilir. Ancak, kişilerin olaylar karşısındaki ruh hâlleri ve düşünceleri, pek rağbet görmemiştir. Şâirler daha çok, işin görünen kısımlarıyla ilgilenirler.

Hayrâbâd'da da ruh tahlilleri geniş bir yer tutmaz. Fakat bir-iki beyitte de olsa, Nâbî, kişilerin karşılaştıkları zor ve ya mutlu olaylar neticesinde, neler hissettiklerini okuyucuya aktarmaya çalışır. Meselâ; eserin başında, Hurrem'in Câvid'i hediyeye edisi anlatıldıktan sonra, şâir dikkatleri Câvid'in üzerine çeker. Olayda en büyük rol ona aittir. Çok sevdiği Şâh tarafından, birdenbire gözden çıkarılması Câvid'i üzer. Şâir bu durumu şu kelimelerle izah eder:

816- Amma ki bu vaz -ı serdi Câvid

Hic sahdan eylemez idi Ummid

818- Pur-çîn-i hicâb oldu cebîni

Şâh itdi fedâ o nâzenîni

820- Ne râh-ı rûsen ne tâb-ı arâm

Divâneye döndi ol gül-endâm

Bu sözler, okuyucuya Câvid'in ne denli kötü bir durumda olduğu hakkında az-çok bir fikir vermektedir.

Öte yandan, bu hediye edis esnasında, Câvid gibi zor durumda kalan biri daha vardır. Şâhin nedîmi Fahr-i Cürcan. O da çok saskındır. Padisahın ciddi olup olmadığından emin değildir. Câvid'i alıp almama konusunda da tereddütler içindedir:

824- Amma bu taraftan ol sühân sene

Döndi bu mahâlde bulmısa genc

825- Redd itmesi sa^cb hazmı müşkil

Tahsili hayat vaslı kâtil

836- Elbetde olur leb-i nedâmet

Engüst-güzâ-yı sabr u tâkat

839- Yâhud ola imtihan murâdı

Bu vaz^c ola sû-i hâle bâdi

840- Yâ olmiya vaz^cına su^cûrı

Gâlib gele yâ belâ-yı dûrı

841- Yâ unuda itdûgini ihsân

Yâhud ola lutfuna pesimân

Fahr-i Cürcan bu tereddütler içinde Câvid'i kabul edip götürürken, ertesi sabah uyanıp da yaptığıının farkına varan Hurrem Şah, derin bir pismanlık içersine girer. Fahr'in korktuğu basına gelmiştir. Şâir, Şah'ın bu ruh hâletini şöyle açıklamaktadır:

887- Cün olmadı ol sabah cân-gâh

Ol mâh-ı nigâhına nisân-gâh

888- Oldı gözine serây u divân

Mânende-i âsiyâb-ı gerdân

896- Hem serde humâr-ı cam u sâgâr

Hem dilde telâş-ı hicr-i dilber

900- Ne ekl u ne sürb u ne tena'Um

Ne nutk u ne tákát-ı tekellUm

Bunun akâbinde,vezirleri tarafından,Câvid'in Serdâb'da olduğu müjdesi getirilir.Şah bu sefer de sevinçli bir ruh hâ-
li içersine girer:

921- Cün oldu kazıyyeden haber-dâr

Ref^e oldu dilindeki seb-târ

922- Bir gûne nesâta oldu dem-sâz

Az kaldı ki ruhu ide pervâz

924- Bâz oldu nesâtdan dehenler

Yol bulmadı handeden suhânler

Bu tahlillerin dışında,eserde başka ruh tahlili görülme-
mektedir.

Hayrâbâd'daki mekân tasvirleri ise çoğunluktadır.Sâir,bu tasvirlerle birlikte sahnelemeye de yer vermiştir.Tasvirlerde dikkati çeken yön,fazla mübalâgaya kaçmadan,tesbih ve istia-
relerin çok kullanılmasıdır.Tasvirler canlı olmakla birlikte,
bazı yerlerde gereksiz ayrıntılara girildiği göze carpar.Ba-
zen bütün bir bölüm mekân tasvirine ayrılmıştır.İçki meclisi-
nin tasviri de bu sekildedir.

Sâir,meclisi uzun uzadıya anlatır.Bir mecliste olması
gereken bütün unsurları sıralar.İçkiler,mezeler etrafa saçıl-
maktadır.Inci ve mercanlar meclisi süsler.Çevre düzenlemeleri
oldukça etkileyicidir.Her taraf mumlarla çevrilmiş,gül bahçe-
si ortama ayrı bir güzellik katmıştır.Mecliste bulunan havuz,
etrafındakiler gelip yüzünler diye fıkiyeden kementler atar.

Sâir meclisin güzelliğinin yanısıra,mecliste bulunanlar-

dan da bahsetmektedir.Özellikle,çalgıcılar yerine,çalgıları kişileştirerek anlattığı görülmektedir:

746- Tanbûr gibi o târ-ı hos-ter

Pey-der-pey iderdi nağme-i ter

747- Tanbûr u kemân gelüp hurûsa

Virdiler ikisi gûs gûsa

748- Peymâne olup mey-i mugâna

Gelmisdi cegânceler figâna

754- Nam-âver iken giriftle mey

Caldi galebe giriftle ney

Bu mecliste yalnızca çalgılar değil,meclisin bir başka önemli unsuru olan kadehler ve testiler de teshis edilmistir:

762- Peymâneye bas egüp sebûlar

Rengin söze girdi bezle-gûlar

Bütün bu anlatım özellikleri,tasvirin daha canlı ve renkli olmasını sağlamıştır.Meclis bahsinde tasvirle birlikte,sahneleme de bulunmaktadır.Sâirin anlatımıyla,gözümüzün önüne çok güzel ve gösterişli bir içki meclisi çizilir.Herşey yerli yerinde sıralanmıştır.Önce,bu sahnede içkiler yerini alır.Sâir onların su gibi akıp gittiğini "meclise arak ve mey döküldü" şeklinde tarif eder.Ustelik bu meclisin zenginliği de inci ve mercanın yerleri süslemesiyle kanıtlanmıştır.Meclisin dört yanını ısıklandıran mumlar,birer billurdan sütun gibi durmaktadırlar.Sahnenin orta yerinde fiskiyeli bir havuz bulunmaktadır.Tanbur,keman,cegâne,ney ve kanun çalanlar,bu havuzun çevresine sıralanmışlardır.Hânendeler de ayrı bir grup hâlinde,bu sazların yanında yerlerini alırlar.Geri planda bir

gul bahçesi bulunmaktadır.Sonra hânendelerin ve sazların müziğe başlamasıyla,sahne birden değişir.Aynı anda,sahneye ayrı bir canlılık kazandıran rakkaslar gelir.Artık,"ays u tarâb" başlamıştır.Mecliste bulunanlar,basta Sah olmak üzere,yemeye, içmeye,müzik eşliğinde eğlenmeye başlarlar.Sâir,Sah'a özellikle Câvid'in hizmet ettiğini hatırlatır.Kısacası bu meclis, "cennetden bir nisan,Cem'in meclisinden bir parcadır."

Benzeri sahneleme tekniği,Çalâk'ın Câvid'i Serdâb'da ilk gördüğü bölümde de kullanılmıştır.Sahnenin başında;devrilen mumlardan biri Serdâb'ın yanmasına sebep olur.Câvid ise,her şeyden habersiz uyumaktadır.O anda sahneye,daha önce okuyucuya tanıtılmış olan Çalâk girer.Sâir,Serdâb'ın görünüşünü bize Çalâk'ın gözüyle anlatır:

1035- Çalâk ne gördi ki bir peri-rû

Halvetde yatur fütâde pehlû

1036- Serdâbın için pür itmîş ates

Olmîş ten-i nâzîgi müsevves

1037- Nâr urmîş ânın bisâtına dest

Bî-hos yatur o suh-ı sermest

Yeni yeni alev almaya başlayan los ve ıssız bir odada, yalnız başına uyuyan güzel yüzlü bir genç,sahnedeki yer alan ilk unsurdur.Odanın içini dolduran ates.onun nâzik tenine ak-sedince,adeta yüzünü karıştırır.Kisileştirilen atesin,onun yattığı kilime ulaşması "kilime el attı" tâbiriyle ifade edilmiştir.

Bu manzarayı bir süre izleyen Çalâk,hemen ardından Câvid'i sırtlayıp yanan odadan çıkarır.Sahnelemenin bu kısmı ol-

dukça canlı bir manzara arz etmektedir.

Eserde uzun cümlelerle tasvir edilen mekânlardan bir diğeri, Çalâk'ın evidir. Sâir, burasının ne derece yıkık-dökük, harap bir vaziyette olduğunu anlatmak için yine benzetmelere başvurmuştur. Bu teknik, eserdeki bütün tasvirler için geçerlidir. Nâbî Çalâk'ın evini şu cümlelerle tanıtır:

"Tavanı siyah sacdan; direkleri pamuktan sütunlar gibi da yanıksız bir virâne. Pencereleeri o kadar yıkık ve küçük ki; cin gözü gibi görünüyor. Sahası zindan içi gibi toprak kaplı. Tepe-si fener misâli delik, sıvaları pislik içerisinde. Tavandaki delikten, örümcek ağı engel olmasa, yıldızlar görünecek. Kapısının tahtası olmadığı için parça parça ve bu hâliyle mağara kapısına benziyor."

Bütün bu yapı özelliklerinin yanısıra sâir, içinin dekorunu da tasvir eder. Tüm malının, yüz yerde delik bulunan, elek misâli, eski bir kilim olduğunu anlatır. Ayrıca rüzgarla dolu bir yastık ve içinde su tutamayan bir bardak da evin öteki eşyalarıdır. Sâir, bilhassa pek çok olumsuz unsuru bir araya getirerek tasvir etmiştir. Çalâk'ın evinde ise yarar hiç bir şeyin olmaması, ortamın vehâmetini daha da artırır.

Bu tasvirin tam zıddı bir tasvirse, güzel kızın bahçesi için yapılmıştır. Bir önceki tasvirde, bütün kötü unsurlar sılanmışsa, bu tasvirde de iyi ve lâtif unsurlar bir araya getirilmiştir. Sâirin bahçe tasvirini, baştan basa cennetle özdeşleştirdiği görülür. Daha ilk beyitte:

1220- Seh görüdi ki bir lâtif gülsen

Hem-reng-i behist bir nişîmen

diyen sâir,bundan sonraki beyitlerde de cennete ait unsurları zikretmiştir.Her yaprağını Tûbâ'nın elinin mührüne benzetmesi ilgi çekici bir tesbihtir.Servileri tasvir ederken,Rıdvân'ın ağzı gibi hilâl şeklinde olduğunu belirtmiş;ağaçları gilmânların boyunun yüksekliğine denk tutmuştur.Sunbüller de huri-lerin zulüflerinin bahtı gibidir.

Bu bahçede,cennetle esdeğer tutulan bir başka husus,suları ve kokusudur.Sâir,bahçedeki suları cennet ırmaklarına,güllerinin kokusunu da cennetin kokusuna benzetir.Ayrıca bahçedeki meyvelerin isimlerini de sıralayarak,bahçe tasvirini kapatır.

Eserdeki mekânlar arasında,kısaca tasviri yapılan güzel kızın oturduğu kasır ve Câvid'in düştüğü kuyu da benzer bir teknikle anlatılmıştır.

Hayrâbâd'da gunesin doğusunun sahnelendiği bir bölüm bulunmaktadır.Burada,tasvir ve edebî sanatlar açısından ilgi çekici tespitlere yer verilmiştir.Gunesin doğusu olayının anlamıyla birlikte,basarılı bir hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır.Hâdise;"gece elbisesinin ay sabunuyla yıkanması sonucu,karanlık gecenin elbisesinden çıkması şeklinde ifade edilmiştir.Bunun akâbinde,günün yüzü parlar,gece kasrı yerle bir olur.Isıkların süpürgesi,kubbenin karanlığını süpürür.Gunes başını secdeden kaldırır.Sabah Nur Suresi'nin dualarını okur.

Eserde sahneleme tekniği ile anlatılan diğer olayları da şöyle sıralamak mümkündür:

Güzel kızın Tamtam tarafından saldırıya uğradığı bölümde,Tamtam'ın kıza nasıl saldırdığı,kızın kendisini kurtarmak i-

cin harcadığı caba anlatılmıştır.

Ayrıca göze çarpan bir başka sahneleme de, düğün faslıdır. Çevre düzenlemelerinin yanında, tertip edilen düğün alayı ile Cavid'in ,kızın bulunduğu kasra götürülüşü de aktarılmıştır. Bastan ayağa, her tarafa kandiller asılır, her bir kapı önü ışıklandırılır. Sarayın ileri gelenleri, ellerinde mes'aleler olmak üzere, atlarına binerler. Bir mahser kalabalığını andıran bu topluluk, düğün alayını oluşturur. Şah bu merâsimi sarayından izlemektedir.

Düğün alayındakiiler, Cavid'idi de ata bindirerek aralarına alırlar. Çalak sağdıçlık yapmaktadır. Sonra bu alay, kızın bulunduğu kasra doğru ilerler. Cavid'i oraya bırakarak, düğünü tamamlamış olurlar.

Hayrâbâd'da, anlatım tekniklerinin baslıcaları olan tahkiye, tasvir ve sahnelemenin dışında, konuşmalar da yer almaktadır. Kimi yerlerde, karşılıklı diyaloglar şeklinde olan konuşma kısımları, kimi yerlerde de, tiplerin düşüncelerinin seslendirilmesi esnasında kullanılmıştır. Bu konuşmalar, esere canlılık kazandıran hususlardan birisidir.

İki kişi arasındaki diyaloglar, "arz itdi, didi" şeklindeki kelimelerle birbirine bağlanır. Olay içersinde bu tarz diyaloglar, en fazla üç-dört beyit sürer. Sonra devreye yine sair girerek, olayı kendi ağzından anlatmaya devam eder. Diyaloglarda dikkate değer bir husus da, konuşmaların daha çok soru-cevap şeklinde olmasıdır.

SONUC

Son söz olarak;Hayrâbâd için, "Nâbî'nin -öbür eserlerine nazaran- edebî açıdan çok fazla başarı gösteremediği bir eserdir." diyebiliriz.Sâir,zaman zaman,gereksiz tasvirlerle ve tariflere girismıştır.Ayrıca,vezin hataları da,eserin şekil yönünden mükemmel olmasına az-çok engeldir.

Buna karşılık;eserin başarılı olduğu hususlar da bulunmaktadır.Türk Edebiyatı'ndaki nasihat-nâme türünün saheserlerinden sayılan Hayriyye kadar didaktik olmasa da,Nâbî'nin klâsik Uslûbundan payını almış bir eserdir.

Her seyden önce;tahkiye ve sahneleme açısından dikkat çekicidir.Tipler yerli yerine oturtulmuş,olaylarla bağlantıları iyi sağlanmıştır.Konu çok fazla dağıtılmamış ve okuyanın aklını karıştıracak unsurlara yer verilmemiştir.Eser,bütünüyle,birbiri ile bağlantılı olaylar zincirini ihtiva etmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi,Hayrâbâd sonu mutlu biten nâdir mesnevilerdendir.Devrinde yaygın olarak okunmuş olmasının en büyük sebebi ise;dilinin sâdeliği ve akıcı Uslûbudur.

Eski Türk Edebiyatı'na ait türlerin ve eserlerin tanıtıldığı kaynaklarda,büyük bir çoğunlukla,aşk mesnevisi olarak zikredilen Hayrâbâd'ın,aslında bir serüven hikâyesi olduğunu bir kez daha hatırlatmakta fayda görüyoruz.

Divan Edebiyatı'na hikemî tarzı tanıtan Nâbî'nin eserleri,Divan şâirlerinin toplumdan uzak yaşadıkları inancını ortadan kaldıracak niteliktedir.Hareketli bir macerayı konu e-

dinmesine rağmen, Hayrâbâd'da da nasihate ve hikemiyâta dayalı bir anlatımın varlığı hissedilir. Sâirin bu eseri yazmasındaki yegâne amaç; sadece insanlara hos vakit gecirtmek değil, sebep-sonuç ilişkisi içersinde, olaylarla gerçek hayat arasında bir bağlantı kurmaktır. Başından sonuna kadar, bir ibret dersi verme gâyesi ön plâdadır.

Saydığımız bu özelliklerine binâen; eserin, muhteva ve şekil açısından tanıtılmasına gayret ettik. Eksiklik ve hatalarımızın, yapılacak yeni çalışmalarla giderilmesini umuyor ve Hayrâbâd'ın bundan sonraki tasniflerde, ait olduğu yere oturulmasını temenni ediyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- 1- AKKUS, Yrd. Doç. Dr. Metin, Nef'î Divanında Tipler ve Kişilikler, Erzurum, (1995)
- 2- BANARLI, Nihat Sâmî, "XVII. yy. da Mesnevi Edebiyatı" , Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C.2, İstanbul, (1987)
- 3- BILKAN, Dr. Ali Fuat, "Nâbî'nin Bir Kasidesine Göre 17. yy. da Sadâret Makamı", Dergâh, C.V.S.52, (Haziran 1994)
- 4- ----- , "Nâbî'nin Sanat Çevresi ve Sanatçı Dostları", Yedi İklim, C.9, S.65, (Ağustos 1995)
- 5- CAVUSOĞLU, Dr. Mehmet, Yahyâ Bey , Yusuf u Zelihâ, Tenkidli Basım, . İstanbul, (1979)
- 6- DILCİN, Cem, Örneklerle Türk Siir Bigisi. Ankara (1995)
- 7- DIRIOZ, Meserret, Eserlerine Göre Nâbî, İstanbul, (1993)
- 8- GÜÇGÜN, Prof. Dr. Under, "Erzurum Kutüphanesi'ndeki Türkçe Yazma Eserler Üzerine Arastırmalar", Türk Edebiyatı Arastırmaları II, Konya, (1991)
- 9- GÜVSA. İbrahim Alaettin, Nâbî, İstanbul, (1933)
- 10- KAPLAN, Mehmet, "Nâbî ve Orta İnsan Tipi", Türk Edebiyatı Üzerinde Arastırmalar I, İstanbul, (1992)
- 11- KARAHAN, Prof. Dr. Abdulkadir, "Nâbî'nin El Yazısı, İmzası , Muhru ve Sur-nâmesi'ne Dair", I. U. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, C.2, S.1-4, (1947)
- 12- ----- , Nâbî, Ankara, (1987)
- 13- KORTANTAMER, Tunca, Eski Türk Edebiyatı, Makaleler, Ankara, (1989)
- 14- LEVEND, Ağâh Sırrı, Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar, İstanbul, (1984)

- 15- LEVEND, Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, C.I, Ankara, (1988)
- 16- MAZIOĞLU, Prof. Dr. Hasibe, "Türk Edebiyatı", Eski Türk Ansiklopedisi, C. XXXII, Ankara, (1982)
- 17- MENGI, Prof. Dr. Mine, Çağının İnsanı Olarak Nâbî, Ankara, (1978)
- 18- -----, Divan Siirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî, Ankara, (1991)
- 19- OKAY, Orhan - AYAN, Hüseyin, Seyh Galib, Hüsn u Ask, İstanbul, (1992)
- 20- PALA, Doç. Dr. Iskender, Sâir Nâbî, Hayriyye, İstanbul, (1989)
- 21- TIMURTAS, Faruk Kadri, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, İstanbul, (1981)
- 22- URAZ, Murat, Nâbî, İstanbul, (1940)
- 23- UNVER, Doç. Dr. İsmail, "Mesnevi", Türk Dili, Türk Siiri Özel Sayısı II, Divan Siiri, S. 415-416-417, (Temmuz-Ağustos-Eylül 1986)
- 24- YORULMAZ, Hüseyin, Divan Edebiyatı'nda Nâbî Ekolu, İstanbul, (1996)
- 25- YUKSEL, Doç. Dr. Sedit, Mehmed, Isk-nâme, İnceleme-Metin, Ankara, (1965)

METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ BAZI AÇIKLAMALAR

1- Metinle ilgili açıklama,düzeltilme vb.hususlar,beyit numaraları ve nüsha işaretleri belirtilerek,apparatta gösterilmiştir.

2- Nüshalardaki başlık,beyit,mısra ve kelime eksiklikleri (-) işareti ile gösterilmiştir.

3- Sözü edilen farklılık ya da hataların hangi beyitin, hangi mısrasında olduğunun anlaşılması için beyit numaralarının yanına,ilk mısra için (a),ikinci mısra için (b) harfi konulmuştur.

4- Vezne uymayan mısralar da apparatta belirtilmiştir.

5- Karşılaştırılması yapılan nüshalar,su harflerle kısaltılmış;onlara ait varak numaraları da,beyitlerin baş kısmında zikredilmiştir.

Pertev Paşa Nüshası = P

Lala İsmail Nüshası = L

İzmir Nüshası = İ

Es'ad Efendi Nüshası = E

Halet Efendi Havesi Nüshası = H

6- Metnin transkripsiyonu yapılırken,bu tür çalışmalarda kullanılan transkripsiyon alfabesi esas alınmıştır.Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûle "a" olarak belirtilmiştir.

Transkripsiyon İşaretleri

Â= ا	Ẓ= ذ	Ẓ= ظ	Ñ= ن
Ṣ= ص	Ṣ= ص	°= ع	Ū= و
Ḥ= ح	Ẓ, Ḍ= ض	Ġ= غ	Ī= س
Ḥ= ح	Ṭ= ط	Ḳ= ق	

P 1b
L 217b
E 46b
I 1b
H 1b

III

METİN

Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-râhîm

1- Hamd âña ki hamd âña revâdur
Hamdiñ dañi hamdîne sezâdur

Hamd âña ki olmayaydı muṭlak
Hamd olmaz idi vücûda mulḥak

Hamd âña ki nâmi olmasa ḥayy
Olurdu bu kâ'inat lâ sey'

Hamd âña ki olmayaydı kâdir
Olmazdı bu kâr-hâne zâhir

5- Hamd âña ki olmayaydı 'âlim
Bulmazdı bu şüreti 'avâlim

Hamd âña ki itmese irâde
Çıkmaz seb-i ğayb bamdâde

Tesbîh ile hamdin eyler irâd
Gulsende zebân-ı serv U simsâd

o

1a hamd(2) = P
1b hamdîne = hamdine L,E
2a olmayaydı = olmasaydı L,E
4b kâr-hâne = kâ'inaṭ E
7a hamdîn = hamdi P,I,H

Rūmāl-i cemāli halka-i cīm
Hamd itmege dāl harf-i hamīm

Rahmān u raḥīm u hayy u kayyūm
‘Allām u ḥakīm u ferd u dayyūm

10- Fettāh u cevād u berr u tevvāb
Ġaffār u ġanī kerīm u vehhāb

2^aI Sultān-ı memālik-i irādet
Sahnīs-i taht-gāh-ı kudret

Devr-āver-i nuh rivāk-ı eflāk
Ārām-dih-i tabi‘at-ı hāk

Bālā-ter-i dūdemān-ı ātes
Teklif-dih-i sirist-i serkes

2^aP

47^aE Bār-āver-i sahsār-ı hestī

2^aH

Bih-efgen-i naḥl-ı ḥod-perestī

o

8a cemāli = cemāl P

8b itmege = itmekde P,I,H

9b u dayyūm = — P

10b vü= + P,L,I,E

12a Devr-āver = Devr-ār P

13a bālāter = bālāber L,I,E,H

13b teklif-dih = teklifkūn P,L / sirist = sūrb P

15-[‘]Uṣṣār-ı sehā'ib-i zemistān
 Ressām-ı ṣahā'if-i ḡulistān

Dārende-i ḡāne-i müseddes
 Ārende-i kūnbed-i muḡarnes

Devr-i ezel u ebed behem-dār
 İ'cāz-ı ṣudūr-bend-i edvār

Mıkrāz-zen-i ṣehādet u ḡayb
 Düzende-i ṭarf-ı dāmen u ceyb

218^{aL}

20- Mi'mār-ı binā-yı cār-ı erkān
 Bārū-kes-i sehbend-i imkān

Sultān-ı serīr-i lā-yezālī
 Hestī-i nuḡust-i lāubālī

Ni'met-kes-i pīs-gāh-ı 'ālem
 Ta'yin-kun-i ḡısmet-i de-mā-dem

Cārī-kun-i cūybār-ı ervāḡ

Cūṣ-āver-i sāḡsār-ı esbāḡ

15a [‘]ussār = [‘]ussāre P

17a devr = rüz L

17b ṣudūr = ruṣūd I, E

19a ü = _____ P

19b u = _____ P

21b hestī = müstaḡni P / lāubālī = lāībālī I

23b ervāḡ = evrāḡ P

2^bI Bah-sende-i kūt-ı murğ u mähī
Rezzāk-ı sepīdī vü siyāhī

25- Sırāze-kes-i kitāb-ı imkān
Mecmū'a-nūvis-i kân-ı mākân

Āyine-dih-i 'arāyis-i ğayb
Serlevha-keş-i kitāb-ı lā-reyb

Kārinde-i tuhm-ı mezra'-ı şun'
Hurrem-kün-i şahn-ı merta'-ı şun'

Tertīb-dih-i cehīm u cennet
Per-sāz-ı dü-ķabza-i 'adālet

Rīzende-i āfitābe vü māh
Sunīde-i cehre-i sebān-ġāh

30- 'Akrebinih-i sā'at-ı semavāt
Mizāndih-i çarsū-yı evkāt

2^bP Subhānallah zehī şanāyi'
2^bH Mā-ahsen hazihi'l-bedāyi'

24b Rezzak = Hallak E
29a rizende = zirende P/ vü = ——— L, I, E, H

Elvān u nukūsi kā'inātīñ
 Hep perdesidir cemāl-ī zātīñ

'Ālemde olan hayāt-ı sārī
 Esrār-ı hayāt-ı perde-dārī

47^bE Muhtāc-ı 'atāsı çarḥ-ı ezrak
 Lebriz-i hevāsı heft-zevrāk

35- Ni'met-ḥor-ı imtinā-yı ni'met
 Devlet-res-i āsitān-ı devlet

3^aI Fermān-ber-i ḥukm-i emr u fermān
 İhsān-bahs-ı lutfı cūd u ihsān

Nusān-ı serāb-ı cūdı me'vā
 Pūsān-ı kumās-ı lutfı havrā

İcādı ile celī mekāmin
 İhsānı ile ḡanī me'ādin

Mustecmi'-i kenz-i rızkı şāhra
 Mustāḡriḳ-ı āb-ı lutfı deryā

o

32a nukus = nukus P,L /u = _____ L,I,H 32 = _____ E
 32b _____ E / cemal = kemal P
 35a hor = hor P,L
 36a _____E / lutf = cūd P / cud = lutf P

40- Sultān u gedā fakīr bābı
Vā-beste-i rızq-ı nān u āb-ı

Bu cümle rüsüm u bu isārāt
Olmakda delīl-i mahzūn-ı zāt

Sīrāb-ı cūy-ı kerm-i zirā'āt
İhyā-yı nem-i ne' am-ı nebātāt

Bir zerre mi var bülend u yā zīr
Hān-ı kereminden olmaya sīr

Kān-ı kereminde var mı yā kūt
Kim katre-i ābın itmeye kūt

218^{bL}

45- Āb-ı kereminden oldı peydā
Şandūk-ı şadefde dürr-i yektā

Zerrāt-ı cihān bī-numūdī
Rīk-i raqam kitāb-ı cūdī

Bu nükte müberhen u müselleme
Allah-ı ğanī fakīr-i ādem

o

40a babı = Nabi P,L,E
47b adem = alem P

3^aP Şun^lında yemm-i sipihr-i nā-yāb
 3^aH Deryā-yı muhiṭ-i katre-i āb

3^bI Cudile 'adem-i vücūd-ı dīde
 Nūrile 'ama-yı gūsūd-ı dīde

50- Hep bār-ı irādetindedür pest
 Bu heft hezār ustūr-i mest

Mersūme hurī muṣīb u sāhī
 Minnet-keş-i cūdı gāv u māhī

Olmakda nūsāre pās-ı eczā
 Minşār-ı teķābulāt-ı esmā

Her kaḫrı hezār luṭfı ḫāmil
 Her zehri hezār sehde sāmīl

48^aE Sun^lı ile oldı cevher-endāz
 Mānend-i cenār sīne-i bāz

55- Me' mūr-ı suḫān-güzārī-i nās
 Āmed sūd-i kārவān-ı enfās

48a na-yab = ta-yab I
 49b gūsud = geşad P
 50b hezar = sūmar P, I
 51a u = ——— P / 51b cudı = barı P
 52a nūsare = nūsare H
 53b sehde = sehdi P
 55a me mur = namur P / 55b karvan = karban H

Cünbûde-i sevķidir 'anāşır
Mihrile döner bu nüh devā 'ir

Bu heft hamām-ı tiz-i pervāz
Sevkile olur mu'allak-endāz

Göstermede gerdis-i musanna'
Bu heft piyāle-i murassa'

Seyr ile bu şan' -ı bī-miḡāle
Gerdisde piyāle-ber-piyāle

60- Bī-revġan u bī-fitīl-i ḡākıp
Kandīl-i mu'allak-ı kevākib

Gösterdi levāzımın kemāhı
Kurduķda bu heft bār-gāhı

4aI Bāzārı kesāddan müberrā
Āşārı fesāddan mu'arrā

Her tākde şad hezār ḡos
Her ḡosda şad hezār nūs

56b deva ir = devanir P
57b mu allak = ta alluk P
59b -ber- = -pür- P
60a sakıb = yakıb P
61b heft = nüh P
63b nus = los P, tūs H

Her 'illete şad 'ilāc hāzır

Her sevkde şad revāc nāzır

3bP

3bH 65- Bir loğma dehenden olsa rīzān

Dest acmada müsterī-i cendān

Mevzu⁴ıdır serā-ce-i cān

Cil pāye bu nerdubān-ı imkān

Hep hāme-i kārghāh-ı kudret

Bālādan urur bu nağsa şūret

Nābī ne kadar idersen iqdām

Esrār-ı vücūd bulmaz encām

219^aL Yek zerresini edā ne kâbil

Bahr-ı ezeli bulur mı sâhil

70- Şanma bu nukusu şun^c-i bâzî

Hem-reng-i haqīkat it mecāzı

Hayretle olinca sâh-ı levlāk

Sehhābe-gezā-yı mā^carefnāk

o

64b nazır = hazır P,I,H

66a mevzu ıdır = mevzu ı durur = F,L,E

67a hame = şane P,L,I,H

70a bu = bir P/ nukusu = nukus L,E,I,H

48^bE Sen kande alursun ey leb-i pest

Dāmān-ı senāya urmaa dest

Kim ādir olur olunca ebkem

İhşā'-ı senāda fahr-i 'ālem

4bI Vaşf-ı ezeli beyāna şımaz

Ol mur bu āşiyāna şımaz

75- Olmuşdur o sāh-bāz-ı ālāk

Vāreste-i dām-gāh-ı idrāk

Bīrūn-ı muṭāvi-i makālāt

Bālā-yı hudūd-ı ihtimālāt

'Aczīñ bil o semte cūnki yok yol

Mānende-i hāme serbe-pīs ol

Simdengirü hāme-i sebu-bāl

İtsun ser-i rāh-ı na'te rūmāl

o

72a pest = best H

72b senaya = beyana P,I

DER NA‘T-I HAZRET-I SEYYID-I KĀ‘INAT VE MUFABHİR-I
MEVCÜDĀT-I ‘ALİYU‘L-SALAVAT (*)

Ey hāme bāsında devletiñ var
Kim hizmet-i na‘te himmetiñ var

4^aP
80- Ey şafha ne sâha-i şafâsın
Kim dâmen-i na‘te cehre-sâsın

4^aH Bu baht-ı bülend ü kadr-i ‘ālî
Evşâf-ı habîb-i lâ-yezâlî

Her bir kaleme müyesser olmaz
Her bir varaka muqadder olmaz

Her bir varakiñ bu bahtı yokdur
Her bir kalemiñ bu rahtı yokdur

Her hāme olur mı hiç mükerrem
Her parmağa zîn olur mı hātem

(*) Der Na‘ti Hazret-i Seyyid-i Kā‘inat P
Der Hizmet-güzâr-ı Na‘t-i Hazret-i Seyyid-i Kā‘inat
I/----- H
79b hizmet = hidmet L,E,H
81a ü = ----- P
83b rahtı = bahtı P
84b zîñ = zerrîn P,I,H / parmağa = barmağa I, H

85- Her şafhaya d̄usmeye bu z̄inet
Nakkās-ı kadr virür mi ruḥṣat

5^aI Çok ḥāme vü çok midād vardır
Çok şafha-i bī-sevād vardır

Bī-ma'ni yire d̄user guzārı
Bī-hūde siyāh olur 'izārı

Cün Şānī' bī-şerik u enbāz
İtdi seni bu serefle mümtāz

Ol ey kalem-i gelā-bürīde
Kurbān-ı şafa bu rüz-ı'ıyde

49^aE

90- Sükrānesine bu luṭfuñ ol sen
Seccāde-i şafhaya ser-efgen

Çek silk-i beyāna güher-i nev
Ol medḥ-i Nebīde Ḥakḫa peyrev

219^bL Ser-ḥalka-i enbiyā-yı mürsel
Hādi-i subul-i ben-i ekmel

85b ruhsat = suret P

89a gelū = gelür P

92b subul = sebīl P/ ekmel=efdel H

Bahsende-i kisver-i muhalled
Sāhenseh-i enbiyā Muhammaed

Ma'nā-yı kitāb-ı āsumānī
Maḳsūd-ı hiṭāb-ı kun-fekānī

95- Sultān-ı ḳalem-rev-i risālet
Ser-cesme-i cūy-bār-ı rahmet

Zih-bend-i kemān-ı ḳāb-ḳavseyn
Bāzūkes-i ḳabzateyn-i kevneyn

4^bP Sāhenseh-i tahtgāh-ı izzet
4^bH Bismillāh-i nūsha-i nübūvvet

5^bI Sultān-ı serir li-ma' -Allāh
Cāk-efgen-i ceyb-i sikke māh

Hürsīd-ı meşārık-ı kemālāt
Gencūr-ı hazā'in-i makālāt

100- Yek nokta-i nuh muhīt-i rahmet
Lu'lu-yi sedef-nişin-i izzet

Maḳsūre-nişin-i ʿaql-ı evvel
Dānende-i mücmel u mufaşsal

Fermān-dih-i taht-ı ercūmendī

Cevlān-ger-i sāha-i bulendī

Kāvende-i cesm-sār-ı rahmet

Süyende-i cirk-i cāhiliyyet

Rāyet-kes-i lesker-i melā'ik

Arāyis-i mesned-i erā'ik

105- Sevdā-ger-i kārvān-ı lāhut

Zinet-dih-i cārsū-yı nāsūt

Sem'-i zulūmāt-sūz-ı gaflet

Hādī-i girīve-i delālet

Sermāye-i hestī-i dü-'ālem

Bādī-i mūkerremī-i ādem

49^bE Evvel güher-i hazāne-i rāz

Åhir-res-i taht-gāh-ı i'cāz

Nev-bāde-i naḥl-ı āferīnis

Gul-berg-i ḥadīka-i guzīnis

110- Dānende-i resm-i reh-numāyī

Dānende-i ḥaḳḳ-ı pīsivāyī

104a lesker = leşkeri P

104b mesned-i erā'ik = mesned'u erā'ik H

6^aI Ser-saṭr-ı kitāb-ı ikdāmiyet
Memhūr-ı nigīn-i ḥātemiyyet

Yenbū^c-ı fuyūz-ı nūr-ı aḳdes
Ṭab-efgen-i meşriḳ-ı muḳaddes

Kesr-āver-i ʿırz-ı Lāt u ʿUzzā
Cāk-efgen-i ceyb-i tāḳ-ı Kisrā

5^aP Vīrān-kūn-i dādemān-ı evhām
5^a Rīzende-i ab-ırū-yı eşnām

115- Rū-dād-ı ketāʿib-i ʿimāmī
Serdār-ı sipeh-kes-i simāmī

220^aL Maḥşūl-ı mezāri^c-i tekālib
Mefhūm-ı hulāşa-i terākib

Dībāce-i defter-i saʿādet
Seh-beyt-i kasīde-i irādet

Āsūde-nisīn-i mesned-i nāz
Zānū-zede-i serīr-i ʿzāz

o

115a ru-dad = reh-dad P,H
115b simamı = simayı H

'Unvān-ı defātir-i nubūvvet
 imzā-yı kıbāle-i ser'ıyyet

120- Māye-figen-i hamīr-i īmān
 İksīr-nuhās-ı sirk u hizlān

Ser-mevc-i nuhust-i lücce-i nūr
 Ruh-şū-yı midād-ı reng-i deycūr

Hestī-i cihān tufeyl-i zātī
 Mir'āt-ı sıfāt hakk-ı şafāyī

Tertīb-i vücūdı sırr-ı esrār
 Terkīb-i tılsımı nūr-ı envār

6^bI Hāk-i deri tūtiyā-yı idrāk
 Cevlān-geh-i māverāyı eflāk

125- Ahlākı sutūde-i İlāhī
 Evşāf-ı cemīlesi kemāhī

Ahkāmı icun çekilmiş imzā
 Mensūr-ı sipihrede süreyyā

o

119a Unvan = ser-şatır P.I
 120b u = ——— P
 122b şıfat = şafā H

50^aE Firās-serā-yı cāhī eflāk
 ‘Unvān-ı berāt-ı kadri levlāk

Envārınıñ olduğı müselleme
 Mescūd-ı melā’ik oldı ‘Ādem

‘Ārāyis-i kudsiyān maḳāli
 Metbū‘-ı behiştıyān hısāli

. 130- Tefsīr-i fażiletinden İdrīs
 Eyler şaf-ı kudsiyānda tedrīs

5^bP Cūdından alup bıḳāa‘-ı rūḥ
 5^bH Cūdiye yanastı keştı-yi Nūḥ

Aḥlākına olmayaydı ma‘den
 Olmazdı Halīle nār gūlşen

Olmağla ruḥında nūrı tābān
 İsmā‘ ile kebs olundı ḳurbān

Nakḳās-ı ‘izāri bī-tekellūf
 Bī-reng-i cemālin itdi Yusuf

o

128a müselleme = müseyyem P
 128b oldı = olmağ E,H
 130b ḳudsiyānda = ḳudsiyāna P,L,E,I,
 134b bī-reng = tebrīk E

135- Evvel bu sebīle ol meh-āsān
Tahvīl-i burūc-ı delv u mīzān

El gölgesini idince ‘ātā
Mūsāya virildi dest-i beyzā

7aI ‘Ālemleri itdi ‘anber- ālūd
Āvāze-i midhātīle Dāvūd

Mihrinden olunca sūz-perverd
Mūm oldı elinde āhen-i serd

Hātemiyyeti ravzasında reyhān
Hatt-ı rah-ı hātem-i Süleymān

140- Feyz-i nefesinden oldı ‘Īsā
Emvāte kitāb-hān-ı ihyā

220bL Şiddik-ı sadiki itdi tevfiķ
Sāyeste-i ibtidā-yı taşdik

‘Adlinden alınca behce Fārūk
Tiryāk-i futūha oldı Fārūk

o

- 135a evvel = itdi P,E,H
135 itdi bu sebeble mehden āsān H
138b elinde = — P
139a = Vezin bozuk
141b taşdik = şiddik P

Serminden alınca vāye ʿOsmān
Serm itdiler andan ins ile cān

ʿİlminden alınca māye Ḥayder
Oldı müdün-i ʿulūmına der

145- Islāma ki itdi halkı daʿvet
İste odur evvel-i sefāʿat

50^{bE} İʿcāz ile itdi halkı sīrāb
Engüstleri māḡāl-i mīzāb

Mikyās-ı miḡāl itdi bir müst
Nīl uzre terakkī penc engüst

6^{aP} Engüsti idüp dönmeğe māhī
6^{aH} Sīmīn teber itdi ānı rāhī

Ger olmasa kāʾināta hādī
İcād-ı cihāna zātı bādī

150- Girmezdi metāʿ-ı ʿömr deste
Dukkān-ı ʿadem ḡalurdı beste

Esyādan eḡer degildi peydā
Envārıdır eyleyen hüveydā

145b odur = budur E
150-151. = _____ İ

Sehr-i 'ademiñ güm idi rāhı
Feth itdi vücūdunū sipāhı

Kur'ān-ı Kerīm olunca nāzil
Nesh oldu serāyi'-i evā'il

Tutmışdı cihānı gird-i esrāk
Şubh-ı nefesile eyledi pāk

155- Oldı nesak-ı selef niseste
Mānend-i meh-i nigīn sikeste

Bast itdi kumās-ı kār-hāne
Āyin-i Muhammedī cihāne

Bulduğda metā'ı ser'ı söhret
Kalmadı köhne metā'a rağbet

Sultān alayı olinca vāsıl
Sālefleriñ oldu hükmi zā'il

Ummī-i luğat-sinās-ı ahcār

Nā-hande sühan-resā-yı eşcār

152-153-154-155-156-157-158-159 = _____ I
155b mānend = mānende P/ meh = ser L
157b rağbet = kıymet
158b sālefleriñ = sāleflerin P
159a luğat-sinās = lağab-sinās F
159b eşcār = eşhār P

160- İkbāli virir dırahte reftār
İşğası virir cemāde guftār

Ol lezzet-i secdedir ki halā
Baş kaldıramazdu nahl-ı hurmā

Ey seyyid-i dūdemān-ı ādem
Ey şadr-nişīn-i her du cālem

Sen kande vü ben fakīr kande
Sultān kande haķīr kande

51^aE Nāmīñ seniñ efdalU'l-fādıl
Kadrim benim esfalU'l-sāfil

6^bP 165- Bir vechile saña nisbetim yok
6^bH Nāmīñ añacak liyākatim yok

221^aL Sen rahmet-i kār-hāne-i cūd
Ben rü-siyeh-i mefāsīd-endūd

Sen neyyīr-i āsmān-ı rahmet
Ben silsile-dār-ı künc-i ğaflet

160-161-162-163-164-165-166-167 = _____ I
161b kaldıramazdur = kaldıra tura L,E,H
163a fakīr = haķīr H
163b haķīr = fakīr P,H

Sen pādiseh-i serīr-i levlāk
Ben tūde-i hāk u hār u hāsāk

Sen kufl- gūsā-yı bāb-ı gufrān
Ben beste-i cārmih-ı ‘iṣyān

170- Sen hādi-ı pirāhen-i Ummet
Ben gūmreh-i vādi-i kesālet

Sen taht-nisīn-i ‘izz u ṣādī
Ben kŭce-neverd-i nā-murādī

Sen hāzin-i genc-i raḥmet-ābād
Ben kāse tehī fakīr bī-zād

Sen ğurfe-tırāz-ı ‘ars-ı raḥmān
Ben hufre-nisīn-i cāh-ı harmān

Sen bend-gūsā-yı dest-i ‘ālem
Ben beste-rev-i der-i cehennem

175- Hiç ola mı rŭ-yı luḥfa kābil
Āyine-i nāz dŭde-i dil

168-169-170-171-172-173-174-175 = ——— I
168b hāk u hār = hāk hār P
170a pirāhen = birāhen H
173a ğurfe-tırāz = ğufre-tırāz P
175a ola mı = olmadı P

8^bI İtdi beni rāh-ı zıllete peyk
 Ādā-yı aduvv-ı beyne cenbeyk

Sermendeyim itdüğüm güneşden
 Feryād bu nefis-i rû-siyehden

Olduğda ‘amel-künān-ı ummet
 Āsūde-niṣīn-i kaşr-ı cinnet

Lāyık mı bu nā-murād u haste
 Dūzehde kalam sikeste beste

180- Anlar ola kaşrda tarabnāk
 Ben dūzeh içinde zār u gamnāk
 Anlar leb-i cūda sād u handān
 Ben ātes içinde zār u giryān

7^aP Meshūd ola zevk-i ehl-i cinnet
 7^aH Ātesden idem niğāh-ı ḥasret

51^bE Anlar ola cālis-i ārā’ik
 Ben olam esīr-i darb-ı mālīk

————— o —————
 179a u = — P
 180a ola = ol P
 180b u = — P
 182b ātesden = ātesde P

Anlar ola nā'il-i āmānī
Ben beste-i pence-i zebānī

185- Nābī-i fakir-i rū-siyāhī
Mustağrık-ı lücce-i günāhī

Redd itme der-i 'ināyetinden
Maħrūm koma sefā'ātinden

Ey seyyid-i kārghāh-ı icād
Eyle beni bu belādan āzād

9a1 Su'-i 'emelimden itme ikrāh
Koyma beni bī-naşīb-i Allah

221bL It Nābī-i bī-kese 'ināyet
Yek zerre-i pertev-i sefā'at

190- Sestī gūzer itdi sinn u sāli
Meyle eylemedi salāha hāli

Sād olmağa ol hazīn u nā-sād
Luṭfūndan olur olursa imdād

Raħm eyle koma bu hār u zāri
Uftāde-i hāk-i hāksāri

185a rū-siyāhī = rū-siyāmī I
191b olur = olursa I

‘Afv itmekile o rŭ-siyehi
Eksilmeze rahmet-i İlāhi

DER ŞIFAT-I MI‘RĀC-I BA-İBTİHĀC SERTĀC-I ENBIYĀ-YI
‘ALEYHE MINE'S - SALAVĀT EZ - KĀH (*)

Bir seb ki ‘ināyet-i İlāhī
Zeyn itmışidi bu bargāhı

195- Ahterle sipihr olup müretteb

Zer-hāme ile şeyyārdı kevkeb

Bu köhne serāy-ı ābnūsı

Giymişdi libāçe-i ‘arūsı

Seb salmışidi cihāna sāye

Meh yakmışidi cerāğ-ı pāye

7^bP Rihlet idicek kavāfil-i cīn

7^bH Tolmusdı cihān ğubār-ı mŭskīn

Olmusdı cerāğ-ı mihr-i enver

Mes‘āl-kes-i kār-vān-ı ahter

————— o —————

193a itmekile =itmekle P,E,I

(*) ——— H

195b şeyyārdı = şatardı H

199a mihr = mäh E,I

199b kār-vān = kār-bān H

52^aE 200- Olmusdı o sām-ı cennet-āsā
9^bI

Pür-nesve-i feyz-i heft mīnā

Oldı felek-i şukūfe cūsān

Ma‘mūre-i şāma sebz-imeydān

Olmısdı zamāne pür-reyāhin

Ammā ara yirdi berk-i nesrīn

Carh eyleyüp ol seb iftiḥārı

Giymsdi kabā-yı pūte-dārı

Olduḡda sikeste beyzā-i zer

Kısrı taḡılup göründi aḡter

205- Kat⁶ oldu enār-ı mihr-i raḡsān

Her cānibe oldu dāne ḡaltān

Zer-ger idicek sevādı taşmīm

Eflāke taḡıldı rīze-i sīm

Biṭṭayḡ-ı ḡūrı kesince devrān

Etrāfa çekirdek oldu rīzān

o

204b aḡter = — P

205a enār = enā P

205b dāne = dāne-i P,I

Carh ile cekildi penbe-i rüz
Hep oldu sitāre-i şeb-efrüz

Vārūn olıcağ li-konce-i hūr
İtdi kaṭarāt 'ālemi pūr

210- Mihr oldu sadeḫ mişāl-i meksūr
Āfāka yayıldı dürr-i mensūr

222^aL Cun kīse-i mihr oldu rīzān
Cil akçe ile pūr oldu meydān

Şokdukda turunc-ı mihri aḫşām
Oldı leke-dār cāme-i şām

10^aI Sem' aşdı 'izārına sitāre
Pervāneler oldu pāre pāre

Āyine-i mihr olup sikeste
Divāre yapısdı ceste ceste

8^aP 215- Olmışdı o sām pertev-efsān
8^aH Her zerre bir āfitāb-ı raḫsān

208a ile = eyledi P
211a rīzān = zīrān P
212b leke-dār = leke-vār P

Bir sām idi nūrile lebāleb
Peydā idi rāz-ı perde-i seb

Bir gūne idi temevvūc-i nūr
Kim zulmet idi miyānce-i mūr

Deryā-yı furūğ idup telātum
Kalmısdı cezīre şekli encūm

52^bE Olmısdı ‘azīz zulmet ol sām
Mānende-i hāl-i ‘anberīn fām

220- Olmısdı sevāddan nisān gūm
Kalmısdı meger ki çeşm-i merdūm

Olmısdı mişāl-i mevce-i cū
Berrāk ü sefīd cīn-i giysū

Ol seb gul-i bağ-zār-ı hestī
Sermāye-dih-i bülend ü pestī

Maḥbūb-ı Hudā Resūl-i Ekrem
Bādī-i vücūd-ı her dü ‘ālem

o

216a sām = sekl L

216b rāz = zār P

219b fām = kām P

221a cū = mū P

222a bağ-zār = hezār P / seb = seb ki H

Maḫsūd-ı zuhūr-ı āferīnis
Yektā gul-i gulsen-i guzīnis

225- Nāzende-nisīn-i mesned-i nāz
‘Ankā-yı nūh āsiyān-ı i‘cāz

10^bI Itmisdi berāy-ı ‘ıys-ı cānı
Tesrīf-i serāy-ı ummahānı

Müjgānları içre h‘ab-ı sırīn
Olmısdı lihāfe pic-i mūskīn

Girmisti biribirine müjgān
Olmısdı ğıṭā-yı rüzen-i cān

Olmısdı dü-dīde-i cihān-tāb
Peymāne-i lezzet-i seker-hab

230- Nāgāh irisup emīn-i hażret
Nekkād-ı resā’il-i risālet

Murg-ı melekūt-ı lāne-i vaḫy
Hem-rāz-ı bulend-hāne-i vaḫy

8^bP Hallāl-ı ‘ukūd-ı emr-i mu‘del
8^bH Hem-şoḫbet-i enbiyā-yı mürsel

226a ‘ıys-ı cān = ‘ıys ü cān P
228b ğıṭā = ‘aṭā P,L

Aḥkām -resān-ı pādīsāhī
 Ārende-i nāme-i İlāhī

222^bL Hem-rāz-ı kitāb-ı āsmānī
 Peygām-güzār-ı cāvidānī

235- Serdār-ı melā'ik-i muḥarreb
 Cibrīl-i emīn haber-ber-i Rab

Çeşm-i dü cihan resūl-i muḥtar
 Āvāze-i perden oldı bīdār

53^aE Çeşminden ucunca t̄ā'ir-i hab
 Sāhin-i niğāhın itdi pertāb
 Med virdi çü k̄āmet-i niğāha
 Cebra' il irisdi p̄ise-gāha

11^aI Cibrīl-i emīn cun itdi taḫdīm
 Ber-ḫā'ide ḫākbūs-ı ta'zīm

240- Ādābla itdi peyk-dārī
 Tebliğ-i selām-ı gerd-gārī

238a med = meded P
 238b Cebra' il = Cibrīl L,E,I,H

Mālīde idup gözin tūrābe
Sū virdi hadīka-i hıtābe

Ey neyyir-i āsmān-ı ihsān
Ey rūh-ı cihān habīb-i Yezdān

Ey kutb-ı vüçüd ü merkez-i cüd
Maḫsūd-ı zuhūr-ı büd ü nā-büd

Ey efḏāl-i fādılān-ı °ālem
Ey ekmel-i kāmılān-ı ādem.

245- Ey münteḫab-ı kitāb-ı i°cād
Ey ferd-i bulend-i ḫadr-i efrād

Ey dürr-i vüçüd baḫs-ı aḫdāf
Ey pīsrev-i revān-ı eḫlāf

Ey sem°-i münir-i bezm-i umīd
Ey ceḫm-i cerāğ-ı °ömr-i Cāvīd

o

- 241a gözin = yUzin P,H
242a ey = k'ey I
243a u = _____ P,E,I
243b u = _____ P
244b ey = v'ey I
245b bulend-i ḫadr-i = bulend ḫadri P /ey = v'ey I
246b ey = v'ey I
247b ey = v'ey I / °ömr = bezm I

Ey dāver-i kişver-i sefā'at

Ey kā'id-i mevkib-i hidāyet

Ey mevc-i naht-ı baħr-ı muṭlak

Dīdārına tesne Ḥazret-i Ḥak

9^aP 250- Ey ḥāk-niṣīn-i genc-i nā-sūt
9^aH Tesrīfine tesne bezm-i lāhūt

İkbāline tengdir bu 'ālem

Ur bārgēh-i bülende süllem

11^b Pāyine niṣār için müretteb
Durrile toķuz tabaķ lebāleb

Āyin için aşdı carh-ı mīnā

Dukkānına bir benekli ḥārā

Sevķ-i kademiñle toldı emlāk

Zeyn oldı sürād-ı kāt-ı eflāk

255- Ferrās-ı kibāb-ı āsmānı

Bast itdi kumās-ı kehkesānı

o

248b ey = v'ey i

249 = ——— P, L, E, H

250a = nā-sūt = nā-sūd

254a emlāk = eflāk L

53^bE Zeyn itdi tabāk-ı sub‘ı ahter

Dāmen dāmen şacıldı guher

Genc-i İremi bosatdı Rıdvān

Zeyn itdi behiştı hūr u gilmān

Şaf cehti kudūmūne melekler

Rakş eyledi sevķ ile felekler

223^aL Ey sāh-ı menāssa-i nubūvvet

İtdi seni Hakk huzūra da‘vet

260- Āmāde kudūmūne kemāhī

Envā‘-ı ziyāfet-i ilāhī

Ey mihr-i münir şubḥ-ı umīd

Pāpūsūna tesne māh u hursīd

Sāl suris-i sevķ-i āsmāne

Baş pāyiñi şaḥ-ı lā-mekāne

Cesm-i melekūtı eyle rūsen

Şahn-ı ceberūtı eyle gūlsen

259a nubūvvet = risālet H

259b Hakk = — P

261b pāpūsūna = pāpū P / u = — P

262b şaḥ = şaḥr P, şahn = I, semt = H

263b ceberūt = haberūt P

Kıl serv-i behište 'arz-ı kâmet
 Kopsun ser-i sidreye kıyâmet

12^aI

265- Bu menkıbet-i bülend - pāye
 Hiç şalmadı bir ser Uzre sāye

Hiç kimseniñ olmadı bu devlet
 Bālāsına sāye baḥs-ı 'izzet

9^bP Bu devlet-i kurb u cāh-ı ber-ter
 9^bH Bir mürsele olmadı müyesser

Bir kimseniñ olmadı bu mi'rāc
 Farḳ-ı ser-i iftiḥārına tāc

Yerden göḡe farḳı aşikārā
 'Ars-ı şamedi vü ṭur-i Sīnā

270- Çok farḳ-ı lüzüm cār-ı Mūsā
 Ey ta'diye-dān-ı sırr-ı esrā

Bu bargeh olmadan mümehhed
 Maḳsūd bu leyledir mücerred

Hem 'ars ola paybūsına nā' il
 Hem sen olasın kemāle vāsıl

270 = ————— H

Hem Hâk seni ide halka rahmet
Hem sen olasın nedîm-i hazret

Ey seyyid-i nâzenîn kıyam it
Aksâ-yı mukaşıda hıram it

54^aE

275- Ol pâdisâh-ı bulend-i ahter
Oldı bu peyâmdan mübesser

Ƙondı serine hümâ-yı devlet
Mest itdi nüvid-i bezm-i vuşlat

Geldi o zaman kıyâm-ı nâze
Mânende-i serv-i ihtizâze

12^bI Cibrîl-i sefir-i sidre peyrâ
Cekti aña bir Burâk-ı ra'nâ

Ammâ ne Burâk berk-i hâtif
Hem cunbuş-i nûr-ı cesm-i lâtif

280- Sîmâsı mişâl-i hür-ı Rıdvân
Ruhsârı mişâl-i rüy-ı insân

Sîrîni-i hey'et-i nigeş-süz
Ārâyis-i hilkâti dil-firüz

279b lâtif = hâtif I,H

Endāmı̇ sutūde naḡsı̇ ḡos-ter
Seffāf-miṡāl-i āb-ı̇ ḡuher

‘Āzāsı̇ mücevher ü müsa‘sä‘
Rānında iki per-i murāṡṡa‘

10^aP Bir ḡüne idi o cüst ü Cālāk
10^aH
223^bL Kim gerdine irmez idi idrāk

285- Eyyām-ı̇ neṡātđan sebük-rev
Mānende-i viṡāl-i tiz pertev

İtmek dem ü ṡalde ne minnet
Reng-i ruh ‘āsı̇ka ne sebket

Sīmāb miṡāl cūs iderdi
Mānende-i yemm ḡurūs iderdi

Bahr uzre eger ideydi reftār
Olmazdı niṡān süm-i bedīdār

Reftār için urṡa ‘arṡaya süm
Eylerdi ḡayālden taḡaddüm

_____ o _____

283a ü = _____ P
283b rānında = yānında H
284a o cüst ü = ḡabīb-i P / o = _____ E
285b mānende-i viṡāl = mānende-i miṡāl P /
mānende = mānend L,E,I,H
289a urṡa = urursa P,L,E

290- Nāzendelige gelince pāyi

Farḡ itmez idi tūrāb u māyi

13^aI Pervāz içün itdügünde per-bāz

Cibrīl idi ancak āña dem-sāz

Ḳaşd eyledügünde server-i dīn

Olmağa Burāḡa zīver-i zīn

Serkeslik idüp Burāḡ-ı berrāḡ

Oldı reh-i inḡıyāddan ‘āḡḡ

54^bE Mānende-i āhū-yı remīde

Teslīmden oldı ser-keşīde

295- Cibrīl görüp bu vaż‘-ı hāmı

Serme bedel oldı aḡterāmı

~āña didi iy Burāḡ-ı gul-gūn

Bilmem ne bu cūnbūs-i dige-gūn

N'oldu saña kim ibā idersin

Baḡt irdi saña hebā idersin

o

290a pāyi = Nābī P, pāye I,H

290b = u _____ P, māyi = ābı P

291b idi = içün P

292a eyledügünde = itdigünde P

293b inḡıyāddan = itkisāddan P

296b bu = _____ E

Bu devlet u bu sa'ādet u fer
Bir raḥsa hic olmadı müyesser

Kimdi idecek bilür misin sen
Maḳsûre-i zînini nişîmen

300- Olmazsın o seh-süvāre sen rām
Fitrākine bestedir nuḥ ecrām

10^bP Bilsen̄ saña rākib olanı sen
10^bH Çeşmiñde iderdiñ āña mesken

Sen rāyiziñiñ kim olduḡın bil
‘Āḳḳ olma ri‘āyet-i edeb kıḷ

Fehm it budur iste iy sebuk-pā
Ser ḥayl-i peyem-berān-ı Mevlā

13^bI Bu ḥazret-i fahr-i enbiyādır
Maḥbûb-ı cenāb-ı kibriyādır

305- Bulmazdık o kevni itmese sen
Ne sen serref-i vücûd ne ben

Gûs itdi Burak cûn bu rāzı
Surdi yere cehre-i niyāzı

303a it = eyle P

306a itdi = Burak, Burak = itdi P

306b yere = bir P,L,E

Serm itdi tehalluf itdüğünden
Vādi-i hilafa gitdüğünden

Sermendeliğinden itdi her sū
Mizāb-ı hūy-ı hicāb-ı her mū

224^aL Itdi anı cūs-ı sem-sārī
Efgende ‘inān-ı burūd bārī

310- Ruhsārı olup numūne-gāh
Ol vechile oldı ma‘zeret-hah
K'ey fātiḥ-i dahme-i şefā‘at
Rindāne-dih-i kilid-i rahmet
Ferdā-yı kıyāmet oldığında
Şahn-ı ‘Araşāt taldığında

55^aE Ol günde saña berāy-ı ta‘zīm
Olunsa gerek hediye taqdīm

Gönderse gerek Cenāb-ı Bārī
Ben gibi Burak-ı cil hezārı

315- Ol günde yemm-i hukūk idüp cūs
Itme bu kemīneyi ferāmūs

308a itdi = oldı I
308b mū = sū P

Itme beni iy kerīm-i zīsān
 Endāhte-i şıtbāl-i nisyān

14^aI Gūs eyleyicek habīb-i ekrem
 Müjdeyle derūnun itdi hurrem

11^aP Gūsını müsennef itdi min ba'd
 11^aH Va'cdeyle nebiyy-i şādıku'l - va'c'd

Ol va'cde tabī'atın idüp rām
 Zülle bedel oldu cūnbūs-i hām

320- Cibrīl yanadırup Burākı
 Fahr-ı Resūl oldu āñā rākı

Mānende-i āfitāb-ı rahşān
 Tahvīliñe oldu burc-ı mīzān

Pāyile seh-i felek nişimen
 Cūn cesm-i rikābın itdi rūsen

Aldıkda Burāk āniñ semīmin
 Būs itdi 'inān kef-i kerīmin

Cibrīl u Burak oldu yeksān
 Dīde gibi müsterek şitābān

320 = — P
 323b būs = pūs P

325- Cibrīl olup refīk-i rāhī

Tayy itdi hevāyı ʿizz u cāhī

Evvel kādīmīnde oldı peydā

Envār-ı harem - serāy-ı āksā

Olduḡda o servere nazār-gāh

Pirāmen-i ṣāhn-ı ṣāhretu'l-lāh

Nāḡāh bulundı anda hāzır

Aḡtāb-ı evā'ilu evāhir

Sāhān-ı ḡalem - rev-i nübūvvet

Hukkām-ı memālik-i serʿiyyet

14^bI

330- Oldı o zaman ṣeh-i Tihāme

Ol subha-i lu'lu-ye imāme

Oldı ṣeh-i dīn penāh-ı ekmel

Tuḡrā-yı sūtūr-ı ṣaff-ı mürsel

Yaʿni olup enbiyā cemāʿat

Fahr-i Resūl eyledi imāmet

55^bE Hep itdi bir sim-i sādımānı

Icrā-yı taḡiyyat u nihānı

325a refīk = Burāk P,H

333b nihānı = tehānı I,H

224^{bL} Cün vaqt irisüp acıldı minhāc
Yerden göge vāz^c olundu mi^c rāc

335- Ol nūr-ı cihān seh-i yegāne
‘Azm eyledi sūy-ı lā-mekāne

11^{bP} Bālāsına sürdü rāh-suvāri
11^{bH} Tayy eyledi burc-ı bād u nāri

Gerdūn āña ihtirām kıldı
Bu hark u o ihtiyām kıldı

Öyle gūzar itdi carhı āsān
Kim perde-i cesmi sekl-i insān

Eflāki hep eyledi derīde
Kim lūcce-i şāfi nūr-ı dīde

15^{aI}
340- Āniñ k'ola cismi ruḥ-ı ecsām
Ha'il mi olur o cisme ecrām

Āniñ k'ola zātı nūr-ı envār
Reh-bend olamaz sipihr-i devvār

----- o -----

335b lā-mekāne : āsūmāne I,H
340a ecsām : ecsān P
341b reh-bend : reh-beter P

Ānın k'ola zatı nüṣḥa-i pāk
Zabṭ eyliye mi ḥesāb-ı eflāk

Ānın k'ola rūhı nūr-ı yezdān
Karsu ṭurā mı sipihr-i gerdān

Bāz oldı der-i sipihr-i evvel
Yağdı meh-i bedr o gence meṣ'al

345- Pāyine sürüp yüz aldı kāmın

Pür eyledi ke's-i nā-tāmāmın

Çarḥ-ı dü meh olinca vārīd

Meṣk itdi senāsın 'Uṭarid

Mānende-i kalem idüp tekāpū

Safha gibi sürdi pāyine rū

İrdukte ucuncu āsmāne

Dusdi keff-i Zuhreden çeğāne

Oldı nefesi hicābla teng

Sermendelik itdi kāmetin ceng

o

343b ṭura mı = ṭuramaz I / mı = — P

344a der = dü P

345b ke's-i nā-tāmāmın = kāmās tāmāmın P

347a mānend = mānende P

349b ceng = — E

350- Oldı giderek o nūr-ı dīde

Cun t̄ārem-i carḥa resīde

Ḥacletle dönüp bası sipihriñ

Zerd oldı yuzı zavallı mihriñ

Cıkdıkda besinci bārgāha

Mirriḥ yuz urdı ḥāk-i rāha

12^aP Cānı ḡamla dehāne geldi

12^aH

56^aE Tigin biraḡup āmāne geldi

Olduḡda sestüm sipihre vāşıl

Bercīse sa‘ādet oldı ḥāşıl

355- Seccāde mişāl öpdi pāsın

‘Arz eyledi bendelik edāsın

15^bI Heftüm felek aldı cünki münzil

Ḥāl-i Zuhal oldı ḥayli müskil

Ruhsārına urmadı ḡünāhın

Redd itmedi ‘abdir u siyāhın

o

354a sestüm = sesüm I,H

354b ḥāşıl = vāşıl P

İrdükde sipihr-i sābitāne
Bahs itdi fūrūğ-ı neyyirāne

225aL Hestüm felek-i dūvāzde-pā
Kürsī-i murassa'-i dilārā

360- İzhār-ı niyāz idüp cülūsa
Kaddīni ham eyledi pāy-būsa
'İkdün getirüp niyāza Pervin
Sevr eyledi haki 'anber-āgin

Cevzā kemerin idüp hediye
İtdi yine kendüye 'aṭiyye

Sevķile sevābit oldu sā'ir
Ucdı bu havada nesr i ṭā'ir

Mizān dūşup ol seb izṭırāba
Yuz sürdi terāzū-yı rikāba

365- Urduķda rikāba firāktan ceng
Mizānile oldu olda āheng

Olmaga sezā-yi halb-ı ihsān
Āb-ı rahın itdi Delv-i mizān

358a irdükde = irukde P
360b eyledi. = itdi L,E,I,H
361b sevr = nūr I / 366b mizān=rizān I,E,H

Haddin bilüp oldılar mu'eddeb
 Harcengle şulha geldi 'Akreb

Cedyi getirüp sîmāk-ı rāmi
 Zac eyledi ānı sa'd-i zāci

16^aI Sekvā-yı Hamel geçince hadden
 Aldı ānı pence-i āsüdden

12^bp 370- Genc-i ni'etden almağa kut
 12^bH Harc eyledi cümle fulsini Hut

Āvāze-i zikr-i kudsiyān hep
 Āgāze-i Sunbule idi ol seb

56^bE Andan daħi eyleyüp 'urūcı
 Tayy eyledi carħ-ı zî burūcı

Cün oldı sehin-seh-i muqaddes
 Ārāyis-i bār-gāh-ı atlas

Oldı oradan güzāre der-gar
 Mānend-i harîr-i hosterîn-tār

○
 367b şulha geldi=geldi şulha
 370a almağa = alma P,L,Ē
 370b harc = carħ P
 371a āvāze = āvāre
 371b Vezin bozuk
 374a oradan =o oradan P / der-gār = dergāh P

375- Andan da gecince bark-ı vāri

Duşdi bün-i sidreye güzārı

Ammā ki ne sidre t̄ac-ı nuh k̄āh

La[‘]liñ beden zūmrūddiñ s̄āh

Cūsisgede-i zülāl-i rahmet

Yenbū[‘]-ı çehār cūy-ı cinnet

Bār-āver-i nev kumās-ı āmāl

Menzil-geh-i kār-vān-ı ‘imāl

Hem-sāye-i sahn-ı cāvidānī

Serhadd-i diyār-ı lā-mekānī

380- Ārām-geh-i ceñab-ı Cibrīl

Mecrā-yı füyüz vaḡy u tenzīl

Oldukda o s̄āh-ı taht-ı dīde

Menzil-geh-i sidreye resīde

16^bI Cibrīliñ o demde perr u bāli

Naks-ı ṡayr andan oldı hāli

375b bün =ten P

378a bār-āver = tār-āver P

378b menzil-geh = menziliñde P,H /kār-vān = kār-bān H

380b u = — H

381b menzil- geh = menziliñde P

382b andan = anıdan P,E,L

Duşdi orada zebūn u haste
Mānende-i murǧ-ı bāl-beste

225^bL 'Āzā-yı Burak olup kavī süst
Ol çāpuk u cüst kaldı nā-cüst

385- Cibrīle didi Resūl-i Ekrem
Ey yār-ı birāder-i mükerrerem

İnşāf mıdır berīd-i da'vet
Mihmānı komak esīr-i vahset

13^aP Lāyık mı olup benimle hem-pā
13^aH Bunda koyasın ġarīb u tenhā
Bu sözde iken emīn-i hazret
Vā-mānde-i pic u tāb-ı haclet

Bāz itdi zebān 'özü-i hahī
K'ey zayf-ı mükerrerem-i İlāhī

390- Bundan ĩlerü degil perīde
Senden ġayrı bir āferīde

383a u = ——— P, L, E
384a kavī = mavī P
384b ol = oldı P, H / cüst = cüst- P, H
385a Cibrīle = Cibrīl P, L, E
385b yār-ı birāder = yār u birāder i

57^aE Acsam perr u bāli nīm barmak
 Hākister ide tecellī-i Hāk

Bir kimse ki bilse kendü haddin
 İkdām idemez güzāre seddin

Bu sözde iken emīn u server
 Nāgāh açıldı başka bir der

Bir hevdec irisdi nāmı Refref
 Gehvāre-i mihr-tāb-ı muṭarref

17^aI

395- Pervāze gelince dinse sāyān

Hem-cünbūs-i mesned-i Süleymān

Ammā ki o kaṭ^c-i rāh iderdi
 Bu cānib-i ^culvīye giderdi

Āgūşa alup o cān cānı
 Tayy itdi hudūd-ı lā-mekānı

Kaldı o gidince evce seyrān
 Cibrīl u Burak zār u giryān

Çekdi ^caķabince mānde-i rāh
 Gul-bāng-ı du^cā-yı şāniñ Allah

391b ide = ider H

398a o gidince = ol idince P,H

400- Çün Refref ile o sâh-ı dilhâh

Tayy itdi hezâr râh-ı peyrâh

Refref dahî kaldı menziline

Bağlandı sefîne sâhilinde

Terk eyledi âşiyânı ‘ankâ

Kasrını bıraktı lûbb-i ma‘nâ

Sebnem gibi geçdi mihr-i rahsân

Gül kaldı dehen- güsâde hayrân

13^bP ‘Ars itdi rubûde ol cismi

13^bH

Bâğ eyledi mest o ‘andelîbi

405- Oldukda Resûl vâşıl-ı ‘ars

‘Ars oldı gubâr-ı pâyine fers

‘Ars-ı ‘azimet-penâh-ı bârî

Oldı o sehiñ nageh güzârı

Itti o hıdiv-i bende tıynet

Ber kâ ‘ide-i secde-i tehiyyet

400a dil-hâh = dil-hân I

401a menziline = menzilde P

403a geçdi = çekdi E

404b o = — P, L, E, H

406a ‘ars = ‘arz L

406b nageh güzârı = nageh-dârı H

17^bI Hâk eyleyüp ihtirâm u î'zâz
İkrâmla eyledi ser-efrâz

226^aL Ârâyis-i bezm-i vuşlat oldu
Mustağrik-i nûr-ı vaḥdet oldu

57^bE
410- Vehhâb u ğani kerîm u mennân
Bezî itdi o deñlü luḫf u iḥsân

Kim ḥavşala-i ḥesâba şıĝmaz
Zerrâti nuḥ âsiyâne şıĝmaz

Kaḫre irisüp yumm-i ḥayâta
Ġark oldu tecelliyât-ı zâta

Mustağrik olunca nûr nûra
Sâye gibi vehm atıldı dûra

Deryâya iristi mevce-i âb
Maḫv oldu görünce mihri mehtâb

415- Mihr-i ezeli olup dirahşân
Maḫv ol rûsûm-ı zıll-i imkân

Hâdiş olıcağ kadîme vâşıl
Âşâr-ı ḥudûş oldu zâ'il

-----o-----
411a ḥesâba : ḥesâb P
412b atıldı : itlâ-yı P

Deryaya idince seyl-i rû-mâl
Gayriyyetiñ oldu rengi seyyâl

Geçti arada nice maḳâlât
Hep hâric-i vus'ade maḳûlât

Ol şohbete nuḫı hemdem olmaz
Ol halvete kimse maḥrem olmaz

420- Ol güft u sinîd dem getirmez
Ol sırr-ı hafî raḳam getirmez

14^{ap} Bir kimse degil o sırdan āgâh
14^{aH}
18^{aI} Bir kendü bilür ānı bir Allah

Bu cümle 'atâ-yı cāvidānı
Hep Ummete oldu armaḡānı

Haḡdan o nebiy-yi nâz-perverd
Itidi ānı Ummete reh-āverd

Ol dem ki ola niyâz-ı raḡmet
Maḥrûm ḳomaz veliy-yi ni'emet

417a seyl =meyl P
420a ü = _____ P
420b sırr = _____ P
421b ānı bir = bir ānı E
423a-perverd = -perver H
423b-āverd = āver H
424a niyâz = niḡâr L,E,I

425- Yārab bī-ḥaḳḳ-ı sâh-ı kevneyn

Yārab bī-ḥaḳḳ-ı kâb kavseyn

Yārab bī-ḥaḳḳ-ı sām-ı esrâ

Yārab be-nükte-i ev ednâ

Yārab bī-ḥaḳḳ-ı sām-ı vuşlat

Yārab bī-ḥaḳḳ-ı cûş-ı rahmet

58^aE Yārab bâ-sekk-i çeşm-i mağmûm

Nâbî-i faḳîri etme maḥrûm

Tahvîl kıl âna her ‘asîri

Ol dest-i keremle dest-gîri

HATME-I Mİ‘RACIYYE VE ZIKR-BA‘Z-I EVSÂF-I VEZİR-I

RŪSEN-ZAMİR MEHMED PAŞA (*)

430- Şad şukr Hudâ-yı lâ-yezâle

Vahhâb ü kerîm-i bî-zevâle

Kim virdi bu nâ-tuvâne miknet

Bu nazm-ı lâṭîf buldı şûret

226^bL Buldı bu ‘ibâret Uzre revnaḳ
18^bI

Mi‘râc-ı Resûl Ḥazret-i Ḥaḳḳ

428b faḳîri = faḳîr P

429a tahvîl = teysîr, teshîl H

(*) = ——— H

Amma ki bu nazm-ı āsmān-gīr
Olmağa libās-pūş-ı ta'bir

Bir zāt-ı mükerrerrem oldu bādi
Kim 'āleme hayrdır murādı

435- Teklīf-i leb-i güher - nişārī
Oldı bu'ibāret üzre cārī

14^bP K'ey pīr-i tarīkat-ı me'ānī
Mi'mār-ı binā-yı cāvidānī

14^bH Āşārīñız oldu gerçi vāfir
Mi'rāca degil birisi dā'ir

Bir kerre esūp nesīm-i tevfiķ
Olsa kalem āb-şār-ı taḥkīķ

Bir def'a da cūsis-i ṭabi'āt
Mi'rāc-ı kemāle itse himmet

440- Bir kerre de hāme-i siyeh-tāc
Olsa 'ilm-i sipāh-ı mi'rāc

o

433a bu = ——— P,L,E
437b Mi'rāca = Mi'rāc P
439a cūsis = būsīs E
440a hāme = cāme E

Kim hem-sinn olup na'ime vāşıl
Olsun okıyan sevāba nā'il

Hem-sinn olasın karīn-i ni'met
İcāba hem idesin ziyāfet

Oldı bu hitāb-ı musfikāne
Yek-rān-ı zamīre tāziyāne

19^aI

445- İtdi nefes-i laṭīfi te'gīr

Oldı varak-ı emel raqam-gir

58^bE Bī-sā'ibe ol nefesdir el-haḳ

Bu hizmete olduḡum muvaffak

Kimdir der iseñ o bī-hemālī

Bā-lezzāt cenāb-ı şadr-ı 'ālī

Sertāc-ı 'ilm-keşān-ı 'ālem

Serdār-ı müdebbirān-ı ekrem

450- Düstūr-ı kerīm-i kār-fermā

Hāmī-i nizām-ı dīn u dünyā

o

444a bu = — P,L,E

446b hizmete = hidmete L,I,H

448a şadru'l - vūzerā = şadū'l - vūzerā

Ser-levha-i nuṣṣa-i vezāret
Ser-defter-i zümre-i ṣadāret

Mi'cār-ı mebanī-i fezā'il
Hāvī-i celā'il-i haṣā'il

15^aP Hātem - menis ekrem-i zamāne
Nu'cman - revis Āsaf-ı yegāne

15^aH Ğayret-kes-i devlet-i muhalled
Hem-nām-ı seh-i Reşul Muḥammed

227^aL
455- Pāsā-yı cevāhir-i me'ālī
Dānā-yı merātib-i āhālī

Hürşid-i ufuk - firūz-ı dīvān
Dādār-ı dehen - gūsā-yı fermān

19^bI Şāhib - nesaḳ-ı umūr-ı 'ālem
Neḳkād-ı 'ulūm-ı ṣadr-ı ekrem

Allah mu'ammer ide zātın
Mecrā-yı füyüz ide devātın

'Adlile ola ḡunūde 'ālem
Zātı ola ṣadrda mükerrrem

460- Emrinde müdam ola müeyyed
Şadrında Hudā ide müebbed

DER METH-İ SEHEN-SĀH-İ 'ĀLEM SULTĀN B.SULTĀN AHMET HAN
HALLEDE - HİLĀFETEHU (*)

Ey feyz-i muḳaddes-i Hudā-dād
Bu niyyet-i hayre eyle imdād

59*E Feth eyle hazā'in-i hayāli
Dāmān-ı zamīrim eyle māli

Ey baḫr-ı hayāl mevc-cūs ol
Taḫrīk-i nefesle pür hurūs ol

Ey lüle-i feyz-pās-ı hāme
Ol āb-fesān-ı bāḡ-ı nāme

465- Vir ḳaddiñe cünbūs-i tekāpū
Vaz^c eyle zemīn-i şafḫaya rū

It şafḫayı maḳdemiñle müsķin
Ol nāfe-gūsā-yı kisver-i cīn

Ol cehre - tırāz-ı sāhid-i rāz
Vir hüsn-i beyāna zīnet u sāz

(*) = ——— H

467b hüsn-i beyān = hüsn u beyān E

15^bP Kıl şafha-i nāzenīn edāyı
Sāyān-ı nişār-ı hāk-pāyı

20^aI Ol pādīsahīñ ki mihr-i serkes
Yānında degil gulām-ı terkes

15^bH
470- Ārāyis-i şadr-ı sehriyārī
Pirāye-i taht-ı tācidārī

Hürsīd-i sipihr-i pādīsāhī
Nūr-ı Hāk u sāye-i ilāhī

Sulţān-ı cihān hıdiv-i ā‘zam
Fermān-dih-i sarğ u garb-ı ‘ālem

Ser-sağır-ı cerīde-i imāmet
‘Unvān-ı şahīfe-i hilāfet

‘Ankā-yı hevā-yı ser-bulendī
Dārā-yı serīr-i hūş-mendī

475- Mefhūm-ı kitāb-ı taht-ı dihīm
Şeh-ma‘nī-i beyt-i heft iklīm

Yektā durr-i dūrc-i heft ecrām
Hürsīd-i munīr-i mülk-i Islām

473b şahīfe = şafha P
475a kitāb-ı taht = kitāb u taht H

Sultān-ı güzīde-i selātin
 Hākān-ı ferīde-i havākīn

227^bL Sertāc-ı mülük-ı mülk-dārān
 Ārāyış-ı nesl-i Āl-i 'Osmān

Hān Ahmed 'ādil-i yegāne
 Kim zātı hayāttır cihāne

59^bE
 480- Ol pādīşeh-i bülend kevkeb

Kim bende-i rū-siyāhıdır seb

20^bI Şāhib-güher-i necābet-i zāt
 Mikdār - sinās-ı kâbiliyyāt

Baħr-ı kerem u sihāb-ı ihsān
 Mihr-i hūner āsmān-ı 'irfān

Genc-i ħurd u ħazīne-i 'ilm
 Kenz-i edeb u defīne-i ħilm

Cemsīd-i serīr-i sān u sevkēt
 Iskender-i Hıttā-i velāyet

16^aP
 485- Sāhen-seh-i dīn-penāh-ı fāzıl

Hāmī-i maḥāmīd u fazā'il

481a necābet-i zāt = necābet u zāt I

Bübekr-i nişimen-i şadākat
Fāruk-ı menāşsa-i ‘adālet

16^aH Dādār-ı gusāde - cesm-i āgāh
Ehl-i laķab-ı halifetullāh

Mirrih olaydı ehl-i guftār
Sāyān idi olmaĝa silah-dār

‘Ahdinde resāyim-i ‘adālet
Baş itdi cihāna hāb u rahat

490- Āfākı pur itdi ‘izz u cāhī
Mānende-i mihr-i şubh-gāhī

Esrārdan itdi ‘ālemi pāk
Kec dilleriñ oldı menzili hāk

Tesrīf idicek firāz-ı tahtı
Müfsidlerin oldı tīre bahtı

Devrinde göründü sōhret-i Cem
Meyhāneci Rāliden daĝı kem

21^aI Bir memleket uzre açmadı bāl

Bir öyle hūmāy-ı evc-i iķbāl

487a cesm-i āgāh = cesm u āgāh L,E,I,H
493b Rāliden = kocadan L

495- Bir tahtda olmadı dırahsān
 Ānın gibi āfitāb-ı t**ā**bān

Yok gördiği dīde-i zemāne
 Bir öyle şehin-seh-i yegāne

Gūs itmedi gūs-ı m**ā**h-enver
 Bir öyle halīfe-i dilāver

Göstermedi bir zemānede r**ū**y
 Ānın gibi h**ū**srev-i melek - h**ū**y

60^aE Dānā-yı rum**ū**z-ı d**ī**n u **ī**mān
 Dādār-ı diyār-ı ‘ilm u ‘irfān

500- Terkīb-i vüc**ū**dı h**ū**sn-i el**t**āf
 Hā**ş**şiyet-i z**ā**tı ‘adl u ins**ā**f

Ma**t**l**ū**bı tereff**ū**h-i mem**ā**lik
 Ma**k**ş**ū**dı selāmet-i mes**ā**lik

16^bP C**ū**yende-i nazm-ı m**ū**lk u m**ī**llet
 Hā**h**ende-i rā**h**at-ı ri**‘**ayet

Yānında değil m**ū**l**ū**k-ı devr**ā**n
 Sāyeste-i nām z**ī**ll-ı Yezd**ā**n

498a r**ū**y = r**ū** I / 498b h**ū**y = h**ū** I
 550a el**t**āf = ev**ş**āf L,E,I,H

16^bH Zıll-ı Hakk odur ki oldı cārī
Mulkünde rūsūm-ı rāst-kārī

505- Yazmıs bunı kīmyā-yı ahmer
Ya'ni ki cenāb-ı seyḥ akber

Kim rū-yı zemīnde sāye-i Hakk
Elbette olur velīy-yi mutlak

21^bI Elbette olu mülūk-ı devlet
Mestūr-ı cerīde-i velāyet

İste budur ol hıdīv-i 'āzam
Lāyık denilürse kuṭb-ı 'ālem

Mahdūm-ı 'ibāddır 'ibādi
Sultān-ı bilāddır bilādi

510- Mulkündedir enbiyā-yı mürsel
Arzındadır evliyā-yı kümmel

Ma'mūresi efdāl-i mesākin
Fermān-geh-i esref-i emākin

Mulkünde esās ser'-i aḳdes
Hukmünde ārāzi-i muḳaddes

506a zemīnde = zemīne E

Hep mülketinde buldı şüret
Ahkâm-ı nübüvvet u şer'iyet

Hep taht-ı taşarrufundadır râm
Ummü'd-dünya cibâl-i ihrâm

515- Fermân-ı serîfine müselleme
Ma'mûre-i Ka'be-i mu'azzam

Hep sâye-i devletinde râhat
Sukkân-ı medîne-i risâlet

60^bE Hükümünde mukîm Tûr-ı Sînâ
Fermânına beste sahn-ı aḡṣâ

Kaḡı sehe bu şeref müyesser
Kim hutbesi ola zîb-i minber

Kim yâ komıṣ ola andan aḡdem
Bizzât cenâb-ı fahr-i 'âlem

17^aP

520- Kim anda ola hebûṭ-ı Cibrîl
Nâzil ola anda vahy u tenzîl

22^aI Şad şukr Cenâb-ı Kibriyâya

Şad hamd 'aṭiyye-i Hudâya

519 = ——— P, E, I, h
520a hebûṭ = sebûṭ I

17^aH Kim böyle seh-i cihān-peñāhīñ

Ol dāver-i ma^cnī-i sipāhīñ

İtdi bizi kisverinde icād

Qıldı lebimiz du^cāya mu^ctād

Tā eyliye arzı Hakk Te^cāla

Temlikle bende-gāna ihyā

525- Devletle ola vücūdı dā'im

Taht-ı der - saltanatında kā'im

228^bL Lāyıklara itmek icün ihsān

Zātına ola Hūdā nigeh-bān

VECH-I NAZM-I KITĀB-I HAYRĀBĀD (*)

Bir dem ki dil-i kesālet-endūd

Olmısdı ğubār-ı ğamla mesdūd

Olmısdı dimāġ-ı fikr-i bālā

Micmer gibi pūr-buhūr-ı sevdā

Tārīk idi hānesi dimāġīñ

Noqşān idi revġānı cerāġīñ

522b ma^cnī = ma^cnevī L,E,I

524a arzı = rāzı P,H / 524b bende-gāna = bende-gānı P,L,E

525 = _____ P,E,I,H

(*) = _____ H

530- Olmuşdı cerāg-ı sevķ murde
Ser-cesme-i āzār u fūsurde

İtmışdi seri hücūm-ı hayret
Zānū ile halka bend-i ulfet

İtmışdi seb-i kesel - fūrūs
Der-beste dükkān-ı cesm u gūs

22^bI Endīse olup keselle hem-dūs
Tūtī-i dil olmuşdı hāmus

Bāzār-ı maķāl olup mu^caṭṭal
Olmuşdı dükkān-ı leb muķaffel

535- Āzūrde olup zebān suḥandan
Uftāde idi saḥn-ı dehāndan

Gelmışdi kuvvā-yı sevķe kāhis
Olmuşdı fūsurde ṭab^c-ı hāhis

17^bP Ḥusk idi zebān-ı rīse-i sevķ
61^aE Künd idi dehān-ı tīse-i sevķ

Ḥahisden olup zamīr sāde

Dönmüşdi devāt bī-midāde

530b āzār = ārāz I, H

535b idi = — P, L, E / 537b künd = gitdi P

17^bH Olmusdı kalem sikeste dendān
Olmusdı varak deride dāmān

540- Olmusdı mizāc-ı sevķ haste
Dukkān-ı sūhan ğubār-ı beste

Şalmısdı nihāl-i bī-dimāğı
Hāk-i dile rīşe-i firāğı

Olmusdı °alīl-i tab°-efkār
Olmusdı kelīl-i pāy-ğuftār.

Olmusdı zebūn-semend-i fikret
Sust idi maṭiyye-i ṭabi°at

Serd olmusdı tenvīr-i hāṭır
Olmazdı hayāl bahta zāhir

545- Pīr olmağla ṭabi°at-ı zār
Itmezdi taşaruffāt-ı ebkār

23^aI Gelmisdi dimāğa za°if kuvvet
Itmisdi hayālden ferāğat

Virmezdi dile nizārī-i ten
Ki o şukri-i zemīn-i ma°den

541a bī-dimāğı = bī-dimāğ P,L,E
541b firāğı = firāğ P,L,E

Bazu-yı dil olmusidi bī-tāb
Kim kaža cıkāra la^l-i sīrāb

229^aL Tār-ı nefis olmusidi bārīk
Cāh-ı sūhan olmusidi tārīk

550- Sermā-zede idi kūy-ı fikret
Yah bestelemisdi cūy-ı fikret

Toz başmısidı serāy-ı bāli
Nā-rüfte idi bisāt-ı kālī

İtmisdi cerāğ-ı fikri itfā
Üstād-ı hayāl - bāz-ı ma^{nā}

Yorulmusidi kumeyt-i hāme
Bī-zār idi gelmeden hırāme

18^aP Gelmisdi firāğ si^r-i terden
Düşmüşdi durr-i sūhan nazardan

555- Gavvas-ı dil itmezdi muṭlak
Deryāya ṭalup güher cıkarmak

548a olmusidi = olmusdu P,I
549a olmusidi = olmusdı P,I
551a başmısidı = başmısdı P,I
553a yorulmusidi = yorulmusdı P,I

61^bE El - kıssa hücüm-ı za'f-ı piri

Lâl itmisiken bu nâ-güzîri

Ser-dâde iken dem-i sebân-gâh

Bâlin-i ferâgat Uzre nâgâh

Pir-i hurdiñ furûğ-ı nûri

Zeyn itdi küreyve-i su'ûri

23^bI DER TÂ RIF-I HİRED (*)

Amma ne hîred lebîb-i 'âlem

Sermâye-i intizâm-ı 'âlem

560- Mi'yâr-ı ma'âdin-i kemâlât

Hilâl-i ma'âkîd-ı maqâlât

Mizân-ı umûr-ı ercümendî

Miftâh-ı künevz-i hûsimendî

'Allâme-i zü-funûn-ı hikmet

Ferzâne-i nuṭ'-ı kabiliyyet

Gencûr-ı hazâ'in-i haqîkat

Dustûr-ı memâlik-i başîret

556b itmisiken = itmisken P, I

(*) = — H

560a mi'yâr = mi'yâzdan P

Fermān - dih-i taht-gāh-ı tedbīr

Endīse - firūz-ı hūsn-i tābīr

565- Maḥḥā-i rūsum-ı deyr-i evhām

Dānā-yı ʿulūm-ı serʿu ahkām

Yārā-yı şıfāt-ı ekmeliyyet

Tuğrā-yı berāt-ı evveliyyet

Sır-dāste-i sehin-seh-i cān

Semʿ-i fener-i dimāğ-ı insān

Ārāyis-i kār-gāh-ı devlet

Düstūr-ı menāssa-i vezāret

18^bP Kāndīl-i bülend-i tāk-ı ʿirfān

Berk-i lemeʿān-ı nūr-ı Yezdān

570- İtdi bu kemīneyi o sâʿat

Sāyeste-i pertev-i ʿināyet

24^aI Kıldı bu faķīr-i nā-tuvānı

Sāyān-ı tebessüm-i niḥānī

o

564b taʿbir = tedbīr L

566a yārā = bārā P,L

567a sır-dāste = ber-dāste I

569a ʿirfān = eyvān P

(*) = — H / Hitāb-ı Pīr-i Hired ba-Muellif-i
Kitāb L/ Hitāb-ı Hired I

229^bL Bāz itdi derīce-i dehānın
18^bH Kıldı sekerin leb-i beyānın

Takrīrini itdi zīver-i leb
Ta^czīr ile luṭufdan mürekkeb

62^aE HİTĀB-I 'AKL (*)

Ey tūṭi-yi saḡ-sarı guftār
Naḡkās-ı harem-serāy-ı esrār

575- Ruḡsāre-ṭırāz-ı sāhid-i rāz
Gül-güne-fürüz-ı rū-yı i^ccāz

Messāṭa-i cehre-i maḡālāt
Vesme-kes-i ebruvān-ı ebyāt

'Anber-nih-i mūcmer-i me^cānī
Ātes-zen-i 'av^d-ı e-dānī

Ḥayyāt-ı libāce düz-ı ḡikmet
Nessāc-ı ḡitāyī-i ṭabī^cat

Dūsīze-fürūs-ı 'ālem-i ḡayb

Miḡḡab-zen-i lu'lu-i yem-i ḡayb

574a ey = k'ey I

575a ruḡsāre-ṭırāz = ruḡsār-ṭırāz P

575b -fürüz = -fürūs I

577a 'anber-nih = 'anber P

580- Tenhā-rev-i teng-rah-ı ma'ni

Şayyād-ı sikār-gāh-ı ma'ni

Sāne-zen-i cīn-i zulf-i ebkār

Messāṭa-i nev-'arūs-ı es'ār

Nezzām-ı nikāt-ı nā-sinide

Ressām-ı 'ibāret-i nedide

24^bI Gūyende-i ma'ni-i ne-gufte

Bahsende-i lu'lu-i ne-sufte

Niḳḳāb-ı zemīn-i nā-gūsāde

Nişār-ı lā'l-i kes-nedāde

19^aP

585- Pīr-i reh-i sālīkān-ı ma'nā

Seccāde -nisīn-i si'r u insā

Ey tāze-zebān-ı köhne-būnyād

Ey meyve-resān-ı naḥl-ı icād

Tāze güher-i kühen hıızāne

Nev-ṭā'ir-i köhne āsiyāne

o

580b sikār-gāh = sikā-gāh P

586b ey = v'ey I

587a tāze güher = güher-i tāze I

587b nev-ṭā'ir = nev-tās P

19^aH El-minetü'lillah ey nevâ-sâz
Ney-pâre-i hâmeñ eyle dem-sâz

Olsañ ne kadar füsürde hâtır
Lâ-budd bulunur yine cevâhir

590- Oldunsa ne deñlü sust bâzû
Yine bulunur nuhüfte nîrû

Olur diliñ olsa da mükedder
Süpüründüsi resk-i °avd-ı °anber

Sust olsa ne deñlü pâ-yı idrâk
Geldükde olur hayâle cālâk

Olsa ne kadar zebûn hayâliñ
Meydânın alur yine makâliñ

Dil olsa ne deñlü nâ-tuvânâ
Kuvvet virür âña sevķ-i ma°nâ

230^aL

595- Nazma dir iseñ dimâğ yokdur
Sende bir kâf-ı feyz çokdur

25^aI İcâd-ı suhanda olma gam-nâk
Feyz-i ezelîde yokdur imsâk

588b eyle = elde H

591b °avd-ı °anber = °avd u °anber L,E,I,H

592b hayâle = cibâle P

Bî-dilligi eyleme bahâne
Dil vir deher-i devât-ı câne

Deryâ-yı hayâli eyle mevvâc
Etrâfa nice dil eyle ihrâc

Cun kudret-i nazm virdi Bârî
Hic itme behâneye tevârî

600- Rû-pûs-ı dil eyleme melâli
Ac pâ-yı hayâlden 'ikâli

Şaldı eşruk-i cihâne âsûb
Âsılup kadîmi itdi meslûb

19^bP Miftâh-ı kalem elinde hâzır
It bezl-i hazâ'in-i cevâhir

Ur esb-i hayâle tâziyâne
Cık cılve-i 'arşa-i beyâne

62^bE Vir tevsen-i hâmeye hırâmî
19^bH Cıksun dökerek 'arak ço hâmî

605- Kıl zînet-i lesker-i meşânî
Göstersün âlâ-yı seh-i me'ânî

o
597b devât = devlet P,L,E

Cıksun yine zāhire defā'in
Tolsun yine saḫa-i sefā'in

Ta^cbīr ile Yusūfān-ı nevezād
Zindān-ı ^cadenden olsun ^cāzād

25^bi Kıl sunnet-i izdivācı tervīc
It ḫāme ile devātı tezvīc

Sukkān-ı nebūd būde gelsun
Eḫfāl-ı sūḫan vucūde gelsun

610- Ur memleket-i ḫayāle mītīn
Feth it yine bir zemīn-i rengīn

Yap tāze zemīnde tāze ḫāne
Kim levha-i ṣadr ola cihāne

Bir gūne vir āñā tāze revnaḫ
Kim seyrine cān vire ḫavernaḫ

Bu bīteyi eyle vaḫf-ı evlād
Kıl tesmiye āñā Ḥayr-ābād

608a izdivācı = ezvācı P / tervīc = tezvīh P
610a ur = o P, L, E / mītīn = metīn P
613a bīteyi = bünzeyi I
613b Ḥayr-ābād = ——— P.

Ḳalsun ḳo cihānde yād-kārīñ
Olsun okıyan du'ā-guzārīñ

615- Aḥbāba hediye başka ma'nā
Hāhisger ola buña huşūşa

Ferzend-i'azīz-i nūr-ı dīde
Maḥdūm-ı guzīn-i nev-resīde

Meydān-ı hūnerde sābıḳu'l-ḡayr
Nahl-ı cemen-i ḡayāt ebū'l-ḡayr

20^aP Cün böyle maḳāle nev-hevestir
230^bL Sermāye-i sevḳ āña besdir

Allah medīd ide ḡayātın
Efzūn ide 'ilme iltifātın

26^aI
620- Ol sevḳ ile girdi ḡāme rāhe
Ṭoldı bun-i lūcce-i seyyāhe

20^aH Aldı o ḳadar dürr-i leṭā'if
Kim ṭoldı sevāḡil-i ṣahā'if

— o —

616b maḥdūm = maḡrūm P,L,E
618a böyle = bu P

63*E Cun itdi guher kenāri tezyīn
Pur oldı mā'il-i silk-i pīsīn

EVVEL-I DĀSITĀN-I HURREM-SĀH (*)

Kim vār idi bir seh-i yegāne
Fermānı revān idi cihāne

Sultān-ı cihān Hıdiv-i devrān
Sāhen-seh-i pā-yı taht-ı Curcān

625- Dārā-yı mülk-i sirışt-i ekrem

Nāmı daḡı tab'ı gibi Hurrem

Ḥos-ṭab' u zarīf u sūḡ-mesreb

Dānā-dil u kāmīl u mü'eddeb

Fāzıl-ter-i zümre-i selāṭīn

Ārif-ter-i ḡavme-i ḡavvaḡīn

Mānende-i ḡusn-i emri cārī

Mānende-i ėaşḡ-ı ḡukmi sārī

Dest-i keremi siḡāb-ı bārān

Her ḡatresi āb-rū-yı ėummān

622b pur = bu L,E,I,H / silk = siklet P,L,E
(*) = ——— H

630- Eyllerdi ideydi aşd-ı nacır
Sā'at gibi carhı pāy-ı zencır

Lerzende-i cengi rūh-ı Rüstem
Sermende-i cevri nām-ı Hātem

26^bi Ārāyis-i Őaltānat-ı müretteb
Mānende-i nüŐhā-i müzehheb

Ber-ā'ide resm-i pādisāhı
Bī-add u esāb idi sipāhı

20^bP Ta'dād-ı sipāhına müretteb
İtmezdi vefa sūmār-ı kevkeb

635- Őaff-ı vūzerāsı silk-i lu'lu
Her birisi āce-i Aristo

Her biri müdebbir-i zamāne
Her biri bir āŐaf-ı yegāne

20^bH Her biri emīn-i genc-i tedbır
Her biri meh-i sipıhr-i teshır

Mānende-i uld-ı mülki ma'mūr
Nār ehli gibi 'adusı mahūr

Vāreste ri'āyyeti sitemden
 Āsūde bilādı derd u ğamdan

63^bE

640- Āyīne-i bahtı rū-güşāde

Gul-zār-ı memālik-i āb-dāde

231^aL 'Adliyle bir idi āb u ātes

Mānende-i ruh-ı butān-ı mehves

İtmisdi nesīm-i 'adl u dādı

Hem-cehrē behist ile bilādı

Genc-i dürr u güher ile memlū

Mānende-i sā'ir-i sūhān-gū

Genc-i zeriniñ şumārı mevhūm

Olmazdı zekātı esk-i maẓlūm

27^aI

645- Bir gūne idi keremde Cālāk

Şavm olmasa eylemezdi imsāk

Yok memleketinde cā-yı hālī

Zūhhādıñ ola meger ki bālī

641a bir = pür P,I

642a. u= _____ P,L,E

644 = _____ H

Mulkunde ğarīb olurdı rāhat

Ancak görünürdi bûme ğurbet

Yoğidi kalem-revinde vīran

Ālā dil-i ‘āsık oldu pinhān

Bir kimse dimezdi hūkmüne lā

Sevvâlde ni‘met idi ğuyā

650- Mulkunde o deñlü zūlm nā-yāb

Ġuyā Ramāzānda bāde-i nāb

21*P ‘Aşrında yoğidi zār ü ğiryān

Dersin unuda meğer ki şıbyān

Bezminde biri birine yekten

Kec bakmaz idi meğer ki neyzen

Tab‘ında yoğidi kizbe ikbāl

Hūkm ide meğer ki emre remmāl

21*H ‘Ahdinde yoğidi ‘ukde-i dil

Olmasa mu‘ammeyāt-ı mūskil

655- ‘Aşrında yoğidi cāk sīne

Haṭ cekmese mūhūr-ken nigīne

648b oldu = olda L,E,I

653b meğer bir = meğer ki bir P

Devrinde şaklamazidi hūbān
 Olmasa eger zih-i gīrībān

Zevke o kadar vīrirdi ruḥṣat
 Rakkaşsız olmazidi sāfat

27^bI Ne-sinevde idi mişāl destān
 Fevväreden özge cesm-i giryān

64^aE Bāğında hezār-ı nağme-perdāz
 Bi-deff-i gül eylemezdi āvāz

660- Metrūk idi ālet-i sikence
 Kullanmaz idi tūfeng ṭabanca

Sehrinde bulunmaz idi düzdān
 Dil-düzdlük itmeseydi hūbān

Şoymağa ider yoğidi aқdam
 Olmasa vilāyetinde ḥammām

Kimse gezemezdi tiğ-i der-dest
 Yüz bulmasa ser-trās-ı ter-dest

Itmezdi cihānde kimse bīdād

Kan dökmez idi meger ki feşşād

659b gül = degil L

661b itmeseydi = itmişidi

665- Girmezdi vebāle hiç merdüm
Ki gāh meger ki ba'zı encüm

231^bL Yoğidi cihānda cesm-i nemnāk
Tāze budana meger ki ser-tāk

Zār olmaz idi meger kumārī
Ah itmez idi meger necārī

21^bP Kimse idemezdi zulme iqdām
Endūhe meger serāb-ı gül-fām

Dil-hūn bulamazdı hiç zamāne
Olmasa cihānda hindūvāne

670- Zevk u turāb idi kār u bāri
İsretle gecerdı rūzgārı

28^aI Geh sāz u tūrāb gehi ağani
21^bH Eyyām-ı nesāt idi zemānı

Redd itmisidi ğam u melāli
Şohbetle gecerdı māh u sālī

————— o —————
666b ki = ————— I,H
670a u,u = ————— P

VAŞF-I MAHBŪB-I PĀDISAH CĀVID (*)

Olmısdı bir āfet-i mulk-zāt
Tūtī-i dil Hıdive mir'āt

Şalmısdı cihāna mihr-ves nūr
Olmısdı cihānda hūsni meshūr

675- Sūr-efgen-i lücce-i melāhāt

Simsād-i hadıka-i letāfet

Gul-ğonce-i gulistān-ı Ummid

Meh-pāre-i 'ālem ismi Cāvid

64^bE Devrinde cemāl-i mäh-ı Ken'ān

Olmısdı esīr-i cāh-ı nisyān

Kaddi elif-i şahīfe-i rāz

Müjgānı hadeng-i terkes-i nāz

Giysü-yı siyāh-ı 'anberīn tār

Sermāye-i 'ömr-i 'āsık-ı zār

----- o -----

(*) : ----- H

678 : ----- E

680- Tavşîf-i dü-zulfi pîc-der-pîc

Ta'rif-i dehānı hicdir hic

Pîsānî-i āli şafha-i rāz

Mıstar-zede-i birîsim-i nāz

28^bI Ebrûları tîğ-i dahme-i hûsn

Müjgānları tār-ı zahme-i hûsn

Çesmānıy dü havz-ı āb-ı hayvān

Pîrāmeni sebze-zār-ı müjgān

22^aP Her ğamze bir āsiyān-ı fitne

Her kösesi bir dükkān-ı fitne

685- Bîniye tayanmıs iki hunhār

Bir bālise ser komıs dü bîmār

Yektā-nigeh-i dü cesm-i cādū

Bir risteye beste iki āhū

22^aH Yāhud iki cesm-i suh-ı dil-cū

Ķandîl-i dü zîr tāk-ı ebrū

682b zahme = dahme P

683a çesmānı = çesmān P

683b pîrāmeni = pirāmen P

686a yektā-nigeh = yektāh-nigeh P, yektār-nigeh L, I, H

Gul gibi dü naqs-ı kavşi güyā
Sīm uzre urulmuş iki tamğa

232^aL Raḥ-ı sa'sa'a baḥs-ı mihr-enver
Meh bāb-ı leṭāfetinde cāker

690- Leb fethā-i sūrḥ-i lafz-ı maṭleb
Fem hey'et-i cezm-i āḥir-i leb

Bir ḥaḳka-i la'l içinde memlū
Dendānları ḥurde seng-i lu'lu

Dü tūde-i nūr dü ser-i dūs
Āyīne-i ārz u bīnā gūs

Bir nūr inūp āsmān-ı serden
Ādın ḳomıs ehl-i ḥarf-i gerden

Her pençesi āfitāb-ı tābān
Engüstleri su'ā'-i raḥsān

29^aI
695- Mağzā görünürdi ustūḥāndan
Fānusda ṣanki sem'-i rūsen

688b risteye = riste
692a dü = o P
694b raḥsān = raḥsān P

Bālāsına kadd-i serv bende
Meh sāye-i serve ser-figende

65^aE Ser-tā-be kadem temmevüc-i nūr
Andan içerüsi rāz-ı mestūr

Gülşende miḡāl ḡonce ol gul
Her bār-girdi çeşm-i bulbul

Baksa nereye o şem^c-ı meclis
Ol yerden olurdu reste nergis

700- Nāz ile olunca nerm reftār
Lafzīde olurdu pāy-ı guftār

Reftārı iderdi ‘aklı ḡāret
Guftārı virirdi kande lezzet

Olmustı Hıdīv o suha mā’il-
Muḡkem-ter idi ‘alāka-i dil

_____ o _____

696b serve = serde P,L,E
697a ser-tā-be = tā-ser-be P,H
700a nerm = bezm P
701-733 arası P nüshasında eksik

İtmişdi o sâhı ʿaşk bāzī
Meftûn-ı muḥabbet-i mecāzī

22^bH Rūyın göremezse nīm sâʿat
Ardınca giderdi şabr u tākāt

705- Māniʿ bulunursa dest-būse
Alurdu leb-i nigehle būse

Olsaydı emīn eliñ dilinden
Āyırmaz idi elin elinden

DER TAʿRĪF-I NEDĪM-I SEHRIYĀRĪ FAHR-I CUR CĀN (*)

29^bI Ol sâhile olmusidi mūnis
Bir rind-i cihān nedīm-i meclis

Lesker-kes-i sâh-rāh-ı taḥrīr
Dārā-yı serīr ḥüsn-i taʿbīr

Kʿāvende-i güher-i meʿānī
Pāsende-i güherān-ı kânī

710- Hāven-zen-i muṭbah-ı maʿārif
Maʿcun-ken-i cevher-i leṭāʿif

_____ o _____

706a dilinden = elinden H
(*) Taʿrif-i Nedīm-i Sehriyārī L / — H

Çābuk-īl ü beğle senç ü yārān
 Ālūfte vü nāzik ü maḥal-hān

232B1 Merḡūle-ḡarāz rū-yı 'irfān
 Meshūr idi nāmı Fahr-i Cūrcān

Vefkū'l-maḥal idi her peyāmı
 Darbū'l-meşel idi her kelāmı

Tuḡm-efgen-i bostān-ı taḡḡī^c
 Cevher-kes-i zer-nisān-ı terī^c

65B1
 715- Söylerdı o deñlü tāze vü ter
 Kim sıfrine tesne idi kevşer

Bahs eyler idi selāset ābe
 Besk-efgen-i sūz idi kebābe

Dīvānı ḡızāne-i Süleymān
 Mecmū'ası mevc-i āb-ı ḡayvān

Her mişra'ı beyt-i dūr-feşāni
 Vak-pāre-i süllem-i me'āni

716a selāset = selāmet P

Negrîne benâat-ı nâf'is bende

Pervîne iderdi nazmı bende

3091 720- Yânında degildi hâll-i yekmû

1907
282H

Şeh-hayt-ı muhayyel-i dü ebrû

Divâncesi hattı ü hâl-i gübân

Hem-sâve-i zülf-i anber-efsân

Manzûmesi câsni-dih-i rûh

Müsveddesi hod sefîne-i Nûh

Âlurdu enâmil-i hayâli

Mecmûa^{ce}-ı mâhdan mefâli

Mâh olduğı dem husufe nâmâl

Sâyân idi eylese kalem mâl

725- Mânende-i nûşâ-i mükerrerem

El üzre tutardı âni 'âlem

Nakb urse ârâzi-i hayâle

Şîr ile zeri çekendi kâle

Olmusdi âniñiz sâh-ı Hurrem

Mahsûd-ı mülûk-ı mülk-i 'âlem

Bir sâhile bir daği ol âfet
Fah̄r ile müşelles̄ idi şoh̄bet

Fah̄r idi zemānede yegāne
Āniñla fah̄ūr idi zemāne

730- Te'lif-i laṭīfi halka ma' lūm
Rāmin ile Vīse nām-ı manzūm

Ustād-ı sūhan-verān-ı nāmī
Ya' nī ki Niṣāmī-i girāmī

Tahsīn ü pend̄ idüp edāsın
Yād eyledi hamsede senāsın

30^{bi} Hatta ki emīn-i genc-i esrār
Ya' nī ki cenāb-ı seyh-i 'Aṭṭar

32^{bp} Te'lif idicek ilāhī-nāme
66^{aH} Bu vaḳ'asın itdi zīb hāme

735- Bu vāḳı'adır beyān-ı taḥkīk
Sāveste-i 'itīmād ü taşdīk

Erbāb-ı kemāle māyedir bu
Haḳka ki 'aceb hikāyedir bu

TETİMME-İ HİKÂYE VE VAŞF-İ MECLİS-İ SÂHİ (*)

233^a Bir seb ki meşâfil-i sitâre

233^bH

İtmisdi dil-i şebi toâre

Emr eyledi şâh-ı şuh-mesreb

Bir bezm-i mey itdiler müretreb

Bezme farak ü mey oldu rîzân

Zeyn itdi zemîni dürr ü mercân

740- Gölzâr-ı cihânda öyle meclis

Görmis degil idi cesm-i nergis

İrdi nice virde sem'-i kâfur

Yağr-ı şaraba sûtûn-ı billûr

Pîrâmen-i kağr-ı şahn-ı gülsen

Her bir gül-i sürh râm-ı revzen

Havâs girüp itmege sinâhır

Feyvâne kemend âtardı mâhır

Pesrevde karabaşak çalup ney

Kandı leh-i havâda batt-ı mev

31*1

745- Āyine-i havzı çeşm-i gülzār

Fevvāre-i şaftı tār-ı enzār

Tanbūr gibi o tār-ı hoş-ter

Pey-der-pey iderdi nağme-i ter

Tanbūr ü keman gelüp hurūsa

Virdiler ikisi gūs gūsa

Peymāne olup mey-i muğāna

Gelmişdi çeğāneler fiğāna

Habendeler oldı nağme-perdāz

Hep dā'ire-gīr-i halka-i sāz

23*P

750- Eyledi fuşūl' cār cāre

Rakkaşın elinde cār pāre

66*E Pālūde gibi olurdu lerzān

Rakkaşların sürrini cūnbān

Gülşen gibi şaldı meclise söz

Āheng-i şabā hevā-yı nevrūz

750b rakkaşın = rakkaş P

24*H Sāzendeler itdi sāza āheng
Her ne didilerse baş kodı ceng

Nām-āver iken giriftle mey
Çaldı galebe giriftle ney

755- Gūş itmeye sâz ü sözi gūyâ
Gūşına komadı pence mīnâ

Hānende dir idi gūşını bur
Kānūnı tecāvüz itdi tanbūr

Her söz ki keşf-i rāz iderdi
Tel kırmadan ihtirāz iderdi

31bf Ney şaldı büzürk ü köcege sūr
Def^c-i gāma oldı sāh mansūr

Ceyş-i gāmına virüp hezīmet
Taksīmīni bildi ney gānīmet

760- Sākīnīñ elinde cām-ı lebrīz
Reşk-efgen-i gülbīn gül-engīz

753a itdi = idi H
753b didilerse = dilerse P
755b gūşına = gūşında P, I, H
756a gūşını = gūşı P, L, E
757a her = bir L, E
758a ü = — P
759 = — I
760b gül-engīz = gül-āmiz L

Kürrevide idüp bünān nāzı

İtmekde idi piyāle bāzı

233^bL Peymāneye bās egüp sebūlar

Rengin söze girdi bezle-gūlar

Hep atdı kenāre hār hārı

Şahbādaki mevc-i hoş-güvārı

Peymāne ki meh mişāl olurdı

Geh bedr ü gehī hilāl olurdı

TETİMME-i MECLİS (*)

765- El-kışsa o meclīs-i sähāne

Olmışdı behiştten nişāne

Olmışdı şeh-i diyār-ı Cürcān

Taht-ı Ceme pādşāh-ı zīşān

23^bP. Olmışdı ğarīk-ı teşne-i Cem

Kalbi gibi nāmı daği Hurrem

_____ o _____

763a atdı = itdi P

767a ğarīk-ı teşne-i Cem = teşne-i ğarīk teşne cem P

(*) = _____ P.E.I.H

Maḥşūş o suḡ-ı māh-pāre
Sākīlik iderdi sehriyāne

Sā'irde herāy-ı resm-i şoḡbet
Bulmuşdı şafā-yı kurbе ruḡsat

67^aE 770- Dehre yeñi pādīsāh idüp mey
24^bH Olmuşdı cihān gözünde lā-sey

Oldı dili zevkden güşāde
Cıkdı basına buḡār-ı bāde

32^aI Germiyyet-i bāde virdi bir keyf
Kim gitse cihān dimezdi vā-ḡayf

Geh cāme bakardı ḡāh yāre
Turmazdı nigāhı bir karāre

İtdikçe nigāh o āb ü tābe
Geh āteşe ḡarḡ ider geh ābe

775- °Aşḡ ü mey ü dilber ü münādim
Esbāb-ı cünün daḡı ne lāzım

Olmışdı serābdan tebāhī

Esbāb-ı tekellūfāt-ı sāhī

774b ider = idi I,H

775a °Aşḡ demi vü dilber münādim P

Virmişdi mizâc-ı hezle destûr
Terk-i edeb itseler de ma' zûr

‘ Afv itmişidi günâha sebkât
Virilmiş idi sakaya ruhsât

Peymâne-i hande idi lebler
Rizân idi mey gibi edibler

780- Sâ‘ir daği mest olup safâdan
Kemter degil idi pâdişândan

Çeşmine gelüp şerâb-ı ‘isret
Cûş eyledi tab‘ -ı sâ‘iriyet

İtmışdi dil-i dakîka-dâni
Câvide ‘alâka-i nihâni

234*L Her kânde ki hüsn ola hüveydâ
Seyrânına tab‘ ider tekâzâ

24*P Her dil ki cemâle mâ'il olmaz
Nâkış denür âña kâmil olmaz

32*İ

785- Hüsn-i âyîne-i cemâl cândır

Nâkşas-ı kaderden armağandır

779a itmişidi = itmişdi P

779b virilmişidi = virilmişdi P

782b Cävide = Cavid P,L,E / 783a her = bir P

Hursīd-i ḥaḳīkate sitāre
Bī-hüsn-i ʿabes kılur nezāre

25^aH Bennā-yı ezel yapup yoğurmuş
Ruḥ üstüne ḥüsni ḥayme komış

67^bE Tahmīr idüp ānı dest-i kudret
Virmiş o cemāle ḥüsni-ı şūret

Lā-büdd āña ceşm ider taʿalluk
Bī-şabr ü karar ider taʿaşşuk

790- Ol ḥüsne olan şegāfla nāzır
Ser-mest olup bāḥuşuş sāʿir

Elde kala mı ʿinān-ı kudret
Mümkün mi çiğnememek tabīʿat

Germ oldı o şām çünki şoḥbet
Çıkdı aradan rüsüm-ı külfet

Hākister içinde nār-ı sevdā
Oldı dil-i fahrdan hüveydā

786b kılur = kılınur P.L.E. kalur f
787b komış = kormış f.H
790b olup = ola L.E.f.H

Oldı dil-i fahra ol gül-endām
Mehtāb-ı kettān-ı şabr ü ārām

795- Ol bāde-i 'aşkıñ oldı zūri
Seng-i ser-şise-i şubūri

İtdürdi evrend-i hoş-nihāde
Küstaḥlık irtikāb-ı bāde

Dūz-dīde nigāh idüp o māhe
Vīrürdi şu gülbin-i nigāhe

33*1 Gird-i seyrine nigāh-ı ḥayrān
Pervāne gibi olurdu gerdān

Az kaldı k'ede o la'ı-i ālı
Cevlān-geh-i buse lā'übāli

İHSĀN-KERDEN-İ SĀH CĀVID RĀ BE FAHR-İ CURCĀN (*)

24PP

800- Ol sâh-ı memâlik-i mâ'ârif
Ahvâline mahrek oldı vâkıf

Sâhîn-i dü-dîdesi nihâni
Gözlerdi o şayd-ı nâ-tüvâni

————— o —————
(*) = ——— H

Gördü ki hevâ-yı hüsni-i Cāvîd
İtmis dil-i fahri gürbe-i bîd

25^{PH} Pervâne iken cemâl-i yâre
Raḥm itdi o câr-ı dil-fikâre

‘Aska kerem eyleyüp teḳallüb
‘Asḳ itdi mürüvvete teḳallüb

805- Cûs itdi ‘atâ-yı pâdisâhı
Fahre hibe eyledi o mâhı

234^L Bezm ehli olup ḫâle ḫayrân
68^E Meclis gibi oldılar perîsân

Şâ‘ir göricek ‘atâ-yı sâhı
Sürdi yire rû-yı ‘azar ḫâhı

Zann itdi bu ḫâl-i ḫayret-eifzâ
Şâhîñ ḡazabından oldı peydâ

‘Arz itdi ki ey seh-i yegâne
Çokdur o kumas bu dükkâne

805a itdi = ——— P. cûs itdi = ser-cûs H
807b göricek = görcek P
808b ḡazabından = ‘azabından P

33b1

810- Ben k̄ande bu ʿabd-ı haşş k̄ande

Bu devlete ihtişās k̄ande

Haddim degil ey seh-i zemāne

Kim zeyn ola ol güher bu k̄ane

Ben hāk-i zelīl-i kem-behāya

Salmak o hümā sezā mı sāye

Geldi şehe ʿār-ı naqs-ı himmet

Zūr itdi muhabbete hamıyyet

Dīdī saña ānı itdim ihsān

Teklif-i rücūʿa yokdur imkân

815- Enʿāmı şahān degil mecāzī

ihsān-ı mülük olur mı bāzī

Amma ki bu vażʿ-ı serdi Cāvid

Hiç sāhdan eylemez idi ümmid

25aP Hübāna dūsürdi bī-vefāyı

Sāh itdi bu vażʿ-ı nā-sezāyı

812b sezā mı = düşer mi I

814a ānı itdim = itdim ānı I

814b yokdur = olur mı P

815a enʿām = emʿān P.

816b eylemez idi = eylemezdi I.H

817b vażʿ = fiʿl L.T

Pürçîn-i hicâb olup cebîni
Şâh itdi fedâ o nâzenîni

Hem serde buhâr-ı câm-ı şahbâ
Hem dilde melâl-i ruḥ-ı fersâ

26^aH

820- Ne rāh-ı rûsen ne tâb-ı ārām

Dîvâneye döndi ol gül-endām

Haddām-ı muḳarrebân-ı dâver

Bu ḥâlden oldılar mükedder

Ol naḳdden oldı bezm müflis

Şem'e sevinüp taḡıldı meclis

34^aI Cün girdi bu şûrete ḥikāye

^c Azm eyledi şeh ḥarem-serāye

68^bE TEDBİR-KERDEN-I FAHR DER-MUHĀFAZA-I CĀVID (*)

Amma bu ṭarafdan ol sūḥan-senc

Döndi bu maḥalde bulmısa genc

825- Redd itmesi şa^fb hażmı müşkil

Taḥşîli ḥayât vaşlı kâtil

820a tâb = pā I

(*) = ——— H

Mest-i mey-i nāb ü mest-i vuşlat
 Hayret-zedelik görindi kat kat

Bīm-i seh ile vişāl-i Cāvid
 Sermāye-i mevc bīm ü ümmid

Tedkik-i hayāl-i sā'irāne
 Koymadı server ü şād-māne

235=L Aşhāb-ı sūhandadır hakikat
 Sā'irde olur olursa gayret

830- Elbette ider hulūşun isbāt
 Nān ü nemeke ider mürā'at

Fikr itdi ki dāver-i cihān dest
 Oldı bu gıce temām ser-mest

Itti eser-i neşāt-bāde
 Kalbi gibi destini güşāde

25P Ol neşve ile o mihr-i ruhsār
 Olmadı gözünde zerre miqdār

Bī-bāk geçüp o fitne cūdan
 Destin yudı öyle āb-rūdan

832b destini = desti P.L.E
 833a neşve = nes'e I

34^bi
 835- Ferdā olıcağ dem-i seher-gāh
 Evzā-ı sebānesinden āgāh

26^bH Elbette olur leb-i nedāmet
 Engüst-güzā-yı şabr u tākat

Her şubh olur nigāhı sāhiñ
 Gul-cide-i gūlseni o māhiñ

Ferdā olıcağ mişāl-i bulbul
 Nādide bahār hayli o mūskul

Yāhud ola imtiḥān murādı
 Bu vaz' ola sū-i ḥāle bādi

840- Yā olmiya vaz'ına su'ūri
 Ğālib gele yā belā-yı dūri

Yā unuda itdūgini iḥsān
 Yāhud ola luḥfuna pesīmān

69^aE Deryā-yı muḥabbet eyleyüp cūs
 Luḥf itdūgin eyleye ferāmūs

----- o -----

842b itdūgin : itdūgini L,1 / eyleye : eylese I

Cā'ize ki girüp araya ğayret
Cünbüde ola reng-i ħamiyyet

Şāyed ola bu ħayāle zāhib
Kim oldı lebāleb-i ecānib

845- Girdi çemen-i vişāle aġyār
Gül oldı derīde dāmen-i ħār

Helvā-yı leh-i şeker nişārı
Oldı megesin dehen-güzārı

Āçıldı defīne-i muṭalsam
Āġuş-ı vişāle girdi muḫkem

35a1 Bāzigeĥ-i zaġ oldı gülzār
Ĥarmen-geĥ-i būse oldı ruḫsar

Yādına tokundi ħān-ı kırbe
Dendān-ı seg ü dehān-ı gürbe

26aP
850- 'İşmet o perīden oldı zā'il
Min-ba' d kabūli emr-i müskil

Reddile kabūl idüp keşākes
...

Bir semte ceke muḥabbet-ı yār

Bir semte daḥi ḥamiyyet ü 'ār

27^aH Āḥirde bu ātes-i cihān-sūz

Ola bu faḳīre ḥānmān-sūz

235^{PL} Olmazsa şabāḥ lāubāli

Tab'ında nedāmet ihtimālī

855- Ol demde olur hümā-yı devlet

Bī-dağdağa sāye-baḥş-ı vuşlat

iḥsānını şubḥ iderse te'kīd

Bī-illet olur vişāl-i Cāvīd

Ārāmını faḥriñ itdi yağma

Bu vesvese-i karār-ı fersā

Bu fikr ile faḥr-i 'āḳıbet-bīn

Bünyād-ı ḥülūşa virdi temkīn

Ol re'yi kim itmişidi izmār

Hüddām ü ḥavāşa itdi izḥār

852a ceke = çeküp I

852b ḥamiyyet = muḥabbet H / ü = ——— P.H

859a izmār = izḥār I

859b ḥavāşa = ḥülūşa P.H / ü = ——— P.H/ izḥār = iş'ār I

860- Anlar hod olup bu hāle hayrān
Olmuslar idi hazīn ü tersān

69^bE Tedbīrine fahrīñ oldılar şād
35^bI Yek-ser didiler şad āferīn bād

HĀBĀNIDEN FAHR CĀVID-RA DER-SERDĀB (*)

Tahtında meger ki taht-ı cāhīñ
Yā'ni ki serīr-i pādīşāhīñ

Pinhān idi bir 'amīk-i serdāb
Kim āña degildi vehm-i rehyāb

İtdükçe mülük-ı meyl-i tāt
Eylerler idi girüp 'ibādet

865- Hüddām ü havāş olup nigeş-bān
. Fahr itdi o şuhı anda pinhān

Ol zīr-i zemīne girdi Cāvid
Gūyā ki gurūba irdi hursīd

————— o —————

(*) = ——— H
863b rehyāb = rehāb P.E
865a ü = ——— P.H
866b irdi = vardı I

Baş itdiler anda cāme hābın
Bāş ucuna kōdılar ābın

Yakdılar āña se sem'-i kāfur
Halvetiñde oldı ğarka-i nūr

27^H Fahr itdi eliyle beste bābı
Sedd eyledi müdhil-i 'itābı

870- Gencüre idüp geleydi teslīm
Hużzār-ı meşhūdı itdi taqdim

Çün cümle umūrın itdi ikmāl
Me'vāsına gitdi fāriğü'l-bāl

TULŪ'KERDEN SEPİDE-i ŞUBH (*)

36ª Sevda-ger-i sehr-i hūs-yārī
Bu güne ider şahn-ı güzārī

Yıkandı çün ol seb-i mükevveb
Şābūn-ı kamerle cāme-i seb

867a itdiler = eylediler P
868b halvetiñde = halvetinde P / ğarka = ^c arka P
870a gencüre = gencūr P.L.E
870b hużzār = ihzār I / meşhūdı = şuhūdı L.E.I.H
(*) = — H / Tulū^c-ı Sepide-i Şubh I

Çıkdı seb-i tîre cāmesinden
Buhsāre-i rûz oldu rûsen

236^aL

875- Çarûb-ı esi'a tār-ı bāmı

Hep sildi süpürdi gerd-i hāmı

Zerrîn topı urdı dāver-i bām
Yüz tutdı harābe kal'a-i sām

Kaşr-ı seb olup yere berāber
Meydān-ı cihān açıldı yek-ser

70^aE Ref'eyledi secdeden serîn hūr
Şubḥ okudu vird-i sūre-i nūr

BĪDAR SODEN ŞĀH EZ HĀB (*)

Ol şubḥ niğāh-ı sāh-ı Cürcān
Oldukda lihāfe çāk-ı müjgān

880- Etrāfa şalup sefir-i enzār
Eylendi tefahḥuş-i rih-i yār

27^aP Her şubḥ o āfetiñ likāsı

Olmuşdı niğāhınıñ ğadası

875a esi'a = eşke P.1.H

876b harābe = hābe P.L.E

(*) Peydā Soden Şāh Ez Hāb P / — H

Geh bāde-i la'liñ eyleyüp nūs
Eylərđi ħumārını ferāmūs

Geh rüyına eyleyüp nezāre
Eylərđi kelāl-i şubħa çāre

36^b1 Geh āb çeküp çeh-i zekāndan
Geh sırr-ı nihān şorup dehāndan

28^aH

885- Geh olur idi turunc-ı ğabğab
Bāzīçe-geh-i enāmīl-i leh

Olurđı metā^c-ı gerden ü dūs
Geh ħalka-nişān-i teng-i āğūs

NE-YAFTEN ŞAH CĀVĪD RĀ DER-NAZAR GĀH (*)

Çün olmadı ol şabāħ cān-gāħ
Ol māh-ı nigāħına nişān-gāħ

Oldı gözine serāy ü dīvān
Mānende-i āsyāb-ı gerdān

885b bāzīçe-geh = bāzīçe P

886a ü = — P

(*) = — H

888a seray ü divan = seray-ı divan P.L.E

Şubḥ itmişiken cihānı rūsen
Tār oldu ser-i emsāl-i külhan

890- Çün gördü ki yok o miḥr-i raḥsān
Oldı gözün açmadan peşimān

Çün yoğidi bāsında dil-dār
Memnūn idi olmasaydı bī-dār

Bī-Yusuf olup serāy-ı zindān
Her künci göründi beyt-i ihzān

Çeşminde o hoş-terin nişimen
Teng oldu miḡāl-i çeşm-i sūzen

Meyhāne-i Cem olalı ma'mūr
Olmus yoğidi bir öyle maḥmūr

70^bE
895- Ḥamyāze peyāpey ü müselsel
Edvār-ı ḡama çekerdı cedvel

236^bE Hem serde ḥumār-ı cām ü sāḡar
37^af Hem dilde telās-ı hicr-i dilber

— o —

893b teng = sekk P
896a hem = her P / ḥumār = ḥumārın P / ü = — P

Leb resha-fesān-ı zehr-i ḥarmān
Ruh-i ser ki fūrūs zahm-ı hicrān

Ebrūsı gerekir fetha-i ğam
Ruhsāri türüs cebīni derhem

Pāmāl-i melāl küh-der-küh
Deryā-yı keder muḥīṭ-i endūh

900- Ne ekl ü ne şurb ü ne tenā'um

Ne nuṭḫ ü ne ṭākāt-ı tekellüm

28^{PH} Düşdi ğam-ı firkatile ol şāh

Bir mūḥite kim neuzübillāh

Hicrān ğamı n'oldıĝın muḥakḫak

Erbābı bilür bilürse ancak

Ammā ki yine vakār-ı sāhī

İzhāre ḳomazdı dūd-ı āhı

Ḳoymazdı ḥamiyyet-i sahāne

Bülbül gibi gelmege figāne

899b keder = güzār P,H

902 = ——— H

903 = ——— H

904a ḳoymazdı = ḳomazdı P

905- Bir ātes iken miṣāl-i mūcmer
Ketm itmede dūdın oldu muṣṭarr

‘Ar itdi melālet eylemekden
tzhār-ı nedāmet eylemekden

Eylerdi nühüfte āh-ı cān-gāh
Ġayr olduĝın istemezdi āgāh

Ġam nā'ire-sūz-ı cān olurdu
Ġayret-girih-i zebān olurdu

37b1 Ne hāl ise hażm idüp o derdi
Ketm itdi lebinde āh-ı serdi

910- Bālā-yı serīr-i ‘izz ü cāha
‘Azm itdi veli ma‘āl-kerāha

Çıkdı hele şadr şafa-i bāre
Ittdi yine meclise nezāre

Cem‘ oldı muḳerrebān-ı hażret
Erkān-ı mebānī-i sa‘ādet

905a bir = pür I.H
905b dūdın = rû dīde P / oldu = ol P
911a hāre = yāre P. I. dāre H
911b yine = ser I
912b erkān = erkānı P

Ber-ka'ide yine fahr-i hos-gū
Kurbında hidiv-i urdî zânū

289E Ehvâb-ı suhân bulup güsâyis
Geldi yine meclise rüvâyis

915- Nev'ân tağılıp gubâr-ı külfet
Oldı zu'uminca bezm-i şoḡbet

İtmekde iken hidiv-i kâmil
Eḡvâr-ı sebâneden teḡâfil

Gençür gelüp huzûr-ı sâha
Miftâḡ-ı getürdi piseḡâha

Aḡlından olunca sâh-ı pürsân
'Arz itdiler anda ehl-i dīvân

Ol re'yi ki fahr itdi bünyâd
Hep eylediler yegân yegân yâd

237eL MESRÜR-ŞODEN SÂH EZ-TEDBİR-İ FAHR (*)

29eH
920- Bir gûne şafâdan oldı hurrem

Oldı yeñiden hidiv-i 'âlem

913b zârū = zânū I.H

915a nev'an = nev'ca I.H

915b oldı zu'uminca = zu'uminca çün oldı H

918a fahr itdi = itdi fahr P / (*) = — H

28^{PF}

930- Ahzārına cün olundı fermān

Hep oldı muḳarrebān sitābān

Miftāhile feth olundı cün bāb

Bir gūne daḫi göründi serdāb

71^{PE} SUHTE ŞODEN CĀVID DER-SERDĀB (*)

Nakḳāş-ı şūret-nümā-yı kudret

Bu naḳş-ı ğarībe virdi şūret

38^{PI} İhrācına ḳaşd iden o çehden

Hiss itmediler eğer o mehden

Mānende-i ḳısr-ı mağz-ı nā-būd

Ol gülden eğer degildir mevcūd

29^{PH}

935- Her çend ki itdiler tekāpū

Olmadı bedīd o sūḫ-ı dil-cū

————— o —————

930b ahzārına = ahzārı P / cün = için P

931a miftāhile = miftāhla P / feth olundı = olundı feth

931b bir = bu P,L,E

(*) = ——— H

932a sūret-numā = şūver-numā L,E .şūr-nūma I,H

933a iden = idüp P,H

Âhir anı bildiler o mehves
Olmıs hedef-i hadeng-i âtes

Bir sem' in olup serâri üftân
Ne var ise anda oldu süzân

Ne âb ü kadeh ne cām-ı Cemsîd
Ne perr ü bâlis ü ne Cāvîd

Mecmū' in idüp fenāya mülhak
Bir tūde remād kalmıs ancak

940- Sermāye-i 'ömrden ser-i mūm
İtmıs o niḥāl-i nāzı maḥrūm

Bī-merḥametī-i carḥ-ı vārūn
Ahvālını eylemiş digergūn

237^{PL} Olmuş o nişimen-i siyeh-dil
Ol mehvese âhir-i menâzil

Gitmiş güli gülistānı kalmıs
Bülbül uçup âsiyānı kalmıs

————— o —————

936a o = k o I.H

938a ne (cām-ı Cemsîd) = — P.L.E

938b perr = pister H

942a o = — P

943a güli gülistān-ı = gül ü gülistānı I.E.I.H

Ātesden olup fedā o billūr
Efsürde yatur yerinde tennūr

945- Berbād idüp ātes' āb ü tābın
Almıslar o ğoncenĩñ gülābĩñ

29^aP Nārile olup güdāhte sīm
39^aI itmiş ānı pūte hāke teslīm

Ol sem^c yanup mişāl-i ^canber
Pür dūd yatur derūn-ı mücmer

Bu vaq^cadan oldı ol cemā^cat
Hākister-i dūdmān-ı hayret

Hūnābe-i eşk inüp şürābe
Düşdi yeñiden fiğān serābe

72^aE
950- Eṭrāfa idüp fiğān sirāyet
Her küşede ıopdı biñ kıyāmet

Çün gördi bu hāli fahr-ı nā-kām
Maḥv oldı şu^cūrı oldı sersām

————— o —————

944a fedā = hebā H
949a inüp = irüp L.E.I.H

30^aH Tedbîrin idüp şikeste takdîr

Dūd-ı dili oldu asmān-gîr

Serminden olup helāke nezdik

‘Ālem nazārında oldu tārîk

Oldı bu hicāb ile o nālān

Ātes-zen-i sîne-i beyābān

955- Ārāmın idüp bu naķş yağma

Şaħralara dūsdi bî-ser ü pā

FĀRİĞ-ŞODEN ŞĀH HURREM EZ-SALTANAT (*)

Vāķıf olıcak bu hāle Hurrem

Hurremligi oldu ‘ayn-ı mātem

Ġam cāme-i ‘ömrin eyledi çāk

Sāğar gibi çeşmi oldu nem-nāk

39^aI Min-ba‘d hālel bulup dimāğı

Soyundu derūnınıñ cerāğı

953a helāke = helāk P

(*) = — H

957b çeşmi oldu = oldu çeşmi E

Devletden idüp firāğı taşmīm
Mülkün vükelāya itdi teslīm

960- Telh itdi dimāğ-ı ʿıysı eyyām
Terk eyledi mülki kām ü nā-kām

Gāh almağ için semīm-i yārı
Virdi o da halvete karārı

29^aP Ol yirde ki yatmış idi dil-dār

Yānup yağıla o ʿāsıq-ı zār

Ol fikr ile kim idüp ferāğat

Hallāqına eyleye ʿibādet

Mānende-i sem ʿola dā'im

Gündüzde şā'im vü gıce kâ'im

238^aL

965- Her seb getürüp ta ʿām ü ābın

Sedd eyliyeler kilīd-i bābın

————— o —————

960a ʿıysı = ʿıysın L.E

961a almağ için = almağ için P.I.H

962a yatmış = yanmış P

962b zār = nār I

964a mānende = mānde P

964b gündüzde = gündüz P.L.E.I / gıce = gıcede E

965b eyliyeler = eyliye P.I

Bu niyyeti dilde idüp muhkem
Serdābe nüzūl kıldı Hurrem

Bast eylediler namāza mendīl
Mihrābına aşdılar dü kandīl

72^bE Etrāfına vaż' idüp kitābı
Bend eylediler dehān-ı bābı

Sāh emri ile be-vefk-i mā'mūl
Oldı vūkelā umūra meşgūl

GUFTĀR-ENDER-MEV'İZE (*)

40^aI
970- Hep böyledir işte hāl-i 'ālem
Evzā'-ı cihān budur demādem

Her kimde ki görse hātır-ı sād
Eyler ānı bir kederle berbād

Her kimde ki görse cām-ı 'isret
Elbette ider şikeste himmet

966a idüp = itdi L.E.I.H
967a mendīl = menādil P
967b mihrābına = mihrābında P / kandil = kanādil P
/ dü = — P dü = çü H
(*) = — H / Mev'ize-ı Şahib-i Mākām I

Her sükkeri hem-sirist-i semmdir

Her lezzetiniñ me'āli ğamdır

Bir lāle mi var ki olıya dāğ

Bir bāğ mı var ki konıya zāğ

975- itmez bu nüh āsiyā teraḥḥum

Gösterse de çāk-ı sīne gendüm

Billāh bu ḥarābe-i mecāzī

Derd ü ğamina degil mevāzī

Elbette sipihr-gīne perver

Cām-ı tūrābı ider mükedder

30*P Nābī bu fenādan eyle perhīz

Bir gün dimeden zamāne berhīz

Çek kendi irādetiñle desti

Devrān saña virmeden şikesti

974a dāğ = dimāğ P
 976b ü = ——— P.I.H
 979a kendi = kendü H

TEKMİLE-İ HİKÂYE VE ZUHÜR-İ VAĖA-İ DİGER (*)

980- Olduğda cenāb-ı seyh 'AĖĖār
Bu vaĖaya nağs-bend-i āsār

40^bi İtmiş kalem-i serīfi ārām
Bulmuş bu Ėikāye bunda encām

Ammā bu fakīr-i nā-be-hencār
Tekmīle olup ānı heves-kār

31^eH Gördüm kalem-i dakīka-dānı
Etmeme sezā bu dāsitānı

73^eE ZUHÜR KERDEN DUZD-İ CĀLĀK VE ŞİFAT-İ O (*)

238^bL Nāgāh açılıp derīce-i Ėayb
Gösterdi cemāl acılmadık ceyb

985- Vār idi o sehr içinde nāgāh
Bir düzd-i zemīn şikāf-ı bī-rāh

NaĖb idi mişāl-i mūş-kārı
Cāhe düşürürdi reh-güzārı

_____ o _____
(*) = _____ H / Tetimme-i Sühan ü VaĖa-i Diger İ
(*) = _____ H / Zuhūr-ı Düzd-i Cālāk ü Şifāt-ı O İ
984b acılmadık = açmadık P
986b düşürürdi = düşürdi P

‘Ayyār-ı küleh rubā-yı bî-bāk

Tırāz-ı zamāne nāmı Çālāk

Seb-pīse vü seb-şikār ü seb-rev

Deycūr-perest ü haşm-ı pertev

Ḥallāl-i girih-güşā-yı ebvāb

Ḥammāl-i girān-hāh-ı esbāb

990- Nā-ḥorde-i nevāl-ḥān-ı kisbī

Nā-hufte-i pās-bān-ı ḥasbī

Üstād-ı şafīr reh-rev-i sām

Hem-kār-ı ‘anākib-i der ü bām

Naqqāb-ı esās-ı pest-i ḥāne

Müzd-ver-i tenāvür-i sebāne

30^bP Divār-şikāf ü ḥāne-perdāz

41^aI

Teklīf ü kuyūd-ı ber-ṭaraf-sāz

Mihmān-ḥarīş-i bî-tekellūf

Hengām-nedān-ı bî-tevaqquf

987a rubā = ḥāy P

988a (seb ü pīse) ü = ——— P

991a şafīr = şani H

992b müzd-ver = mürd-ver P

993a ḥāne-perdāz = ḥāne-pervāz P

995- Peyğüle-neverd-i künc-i halvet
Kennās-ı girīve gird-i furşat

Şāhib-ı rasad-ı girānī-i hāb
Mānende-i seg ʿaduvvī mehtāb

Şanduk-bedūş-ı şām-ı furşat
Per-tāb-nümā-yı bām-ı furşat

Vīrān-kün-i handan-ı niʿmet
Hālī kün-i hānmān-ı devlet

31^bH Dil-beste-i hāb-ı ehl-hāne
Müstāk-ı tegāfūl-i şebāne

1000- Bi't-tabiʿ derūnı şemʿ-i düşmen
Zulmetle olurdu tabʿ-ı rüşen

Görse bir eviñ yanar çerāğı
Hasretle erirdi bağı yāğı

73^bE Gūş itse olurdu haste-i ğam
Bir hānede öksürür bir adam

————— o —————

998b devlet = ni met P,H
1003a düzdek = düzd P,L,H / tebeh-kār = pür-tebeh-
kām P

Sevmezdi o düzdek-i tebeh-kār
 Geh baht-ı dahi olursa bidār
 Oluridi s̄az-ves-i şafa-yāb
 Gūş eylese bir ḥoruldu-ı ḥāb

1005- Imkānı olup olaydı rūzı
 Dünyādan def^c iderdi rūzı

41^b Eylerdi dem-i seherle perhās
 Mānende-i rūze-dār-ı perrās
 Huffās-nihād-ı tīreñi cū
 Göstermez idi şeb olmasa rū .

Olmuşdı falak^c adūvī cānı
 Sevmezdi^c asesle pās-bānı

239^aL Bir beyte duḥūle bulsa tedbīr
 Cāmī^c gibi eyler idi taḥhīr

31^aP
 1010- Meh gibi inerdi dūdmāndan

Yel gibi çıkardı nerdibāndan

- 1004a olur idi = olurdı P / saz-ves = saye-ves E
 1005b def^c iderdi = iderdi ref^cL,E,I, / iderdi def^cH
 1006a dem = — P,H / perhās = cenk ü perhās H
 1007a nihād = nihān H / nihād-ı tīreñi = -nihād ü
 tīreñi L,I
 1009b taḥhīr = tezhīr P
 1010a dūdmāndan = nerdibāndan i
 1010b nerdibāndan = dūdmāndan i

Bir hāneye girse koymıyup māl
Aşhābını eyler idi abdāl

isterse çıkardı bī-bahāne
Nāz-ı nigāhile asmāne

Bir gūne idi o düzd-i fettāk
Kasd itse eger çalardı bī-pāk

Bir destle harbesin simākiñ
Hem na'lini sevr-i zīr-i hākiñ

1015- Bārū-yı sipihre tırmasurdu
Mihrin dilese başın kaçurdu

32^aH Ma'nayı çalardı harf içinde
'Alāyı kapardı sarf içinde

Bām-ı felege kemend atardı
Kevkebleri şaymadan şatardı

Havfından āniñ temāmī-i seb
Beklerdi biri birini kevkeb

— o —
1012a çıkardı = çıkarırdı P
1012b naz = tar E,I,H
1014b na'lini = la'lini P,L
1017b kevkebleri = külbeleri P

42^aı Yākūtīñ alup içinden ābın
 Hammāmīñ uğurlar idi tābın

74^aE
 1020- Her kiseye kim eli çalardı
 Her kīseyi hem zeri çalardı

Ķāzırdı sūtūrını kitābıñ
 Mevcīni çalardı rū-yı ābıñ

Uğurlar idi gülün semīmin
 Zühreniñ alurdu ibrişimin

Āsūde iken hevā-yı lem^ci
 Uğurlar idi fitīl-i sem^ci

Isterse sipihre rāh açardı
 Tāc-ı Zuhāli çapar kaçardı

1025- Cūzdān-ı ^cUṭāride şalardı
 Tanbūrını Zühreniñ çalardı

Sīb-i Ķameriñ içün oyardı
 Pīrāhen-i pisteyi şoyardı

————— o —————
 1023a hevā = hevāda H
 1024b çapar = çapup İ

31[♣]P Yūmurtayı kırmadan içerdi
Revzenleri açmadan geçerdi

Tac-ı fekeğîñ kapardı la'lin
Küfs-i kameriñ çalardı na'lin

Hükümün gedigiñ tamām virmiş
Hırsızlığına nizām virmiş

REHĀ-KERDEN-İ CĀLĀK CĀVİD RĀ EZ-AN VARTĀ (*)

1030- El-ḥāşıl o reh-şikāf-ı bī-bāk
Ferhād-ı sebāne düzd-i Cālāk

42[♣]I Bir niçe zaman düşüp o rāhe
Lağm itdişidi serā-yı şāhe

239[♣]L Hikmet o zaman o reşk-i Hursīd
32[♣]H Ālūde-i ḥāb ya'ni Cāvīd

Az kalmışidi k'ola o āfet
Hākister-i āteş-i muşībet

Lağmîñ ucu çıkdı ol mekāne
Dūd oldı o fūrceden revāne

(*) = ——— H / Rehā-gerden-i =Cālāk Cāvīda P,L
1030b Ferhād = feryād P,H / düzd-i Cālāk = düzd ü
Cālāk P
1034b dūd = düzd P,H

1035- Çalak ne gördi ki bir perî rû
Halvetde yatur fütâde pehlû

Serdâbîñ için pür itmiş âtes
Olmış ten-i nâzigi müsevves

Nâr urmuş ânîñ bişâṭına dest
Bî-hoş yatur o şûh-ı sermest

74^bE Çālāk eger olmasa meded-kār
Genc-i ʿademe iderdi reftār

Bak hikmet-i şun^c-ı Kird-gāre
Bir düzdiñ eliyle itdi çāre

1040- Luṭf eyledi kaḥr şūretinde
Merhem kodı zeh̄r şūretinde

Cāvīdi meger bilürdi Çālāk
Tahlīşīne himmet itdi bî-bāk

Ol demde virüp Hūdā başīret
Zımmında teāmül itdi hikmet

————— o —————

1036 = ——— P,L,E

1042a virüp Hūdā = Hūdā virüp H

32*P Dīdī ki bu tuhf̄e desteresdir
Luḫf-ı saha bu vesīle besdir

43*ı Nef'ī yetişür baña muḫarrer
Bir feth-i hıẓāneden füzün-ter

1045- Oldı alup ānı dūş-ı cāne
Geldigi yola yine revāne

Cāvid ise bī-şu'ūr ü bī-tāb
Āteş-zede mest ü ğarḫa-i hāb

Menzil-gehiñe götürdü ānı
Yāturdı ol şuh-ı dil-sitānı

Semm itdi nesīm-i rahat ol māh
Āsūde ten oldı tā seher-gāh

BĪDĀR SODEN CĀVĪD DER HĀNE-ı CĀLĀK (*)

33*H Şubḫ, oldığı dem mişāl-i hursīd
Nergislerim açtı cünki Cāvid

————— o —————

1043b besdir = pesdir P
1046b mest ü ğarḫa = vü hırḫa P
1047a menzil-gehiñe = menziliñe P,L,e
1047b yaturdı = yanurdıP
(*) = ——— H / Bīdār Soden Cāvid ez-H^vab i

1050- Görđi nıkrān olup cıhāne
Gördıgı degıl bır özge ħāne

Bır şahş-ı ħarīb-sekl ü hey'et
Olmış āñā dest-bend-i ħızmet

şordı ki nedir bu ħurfe mesken
Ben ħandeyım vü ne kimsesın sēn

Ĉālāk idüp ol perıye ta'zīm
Ādāb-ı rūsūmın itdi taħdīm

Dıbāce-i rāz idüp du'āyı
Arz eyledi cümle mācerāyı

240^aL
1055- Ĉāvıd olıcaħ ħaberden āħāh
Ĉālākden oldı ma'zeret-ħāh

75^a Dıdı ki eger Ĥüdā virirse
43^b şeh dāmeni destıme girerse

Ĉüñkim sebeb-i ħayātım oldıñ
Feryād-res-i necātım oldıñ

1054a rāz = zār F
1056b dāneni = dāmenF
1057a cüñkim = cüñki P.E

Allah ile ʿahdım olsun ey yār
Dāmānıñı eyliyim güher-bār

32^P Ammā ki o mäh-rev-i ʿannāz
Kaşd itdi ki sāhe eyliye nāz

1060- Zīrā ki idince fahre ihsān
ʿözü itmişidi o maha sultān

Vār idi Hıdıve inkisārı
Hazm eylemiş idi iztırārı

Düzd oldı niyāz-mend o māha
Tebşir ide mācerāyı şāhā

Cāvid didi ki ey vefādār
Olma bu hevesde germ bāzār

İşāl-i nevīde itme sürʿāt
Yakşun ānı da ʿo nār-ı ḥasret

33^H
1065- Bulsun baña itdüğü cefāyı
Görsün o da vażʿ-ı nā-sezāyı

Zūd eyleme bāb-ı müjdeyi daḳḳ
Şabr it görelim ne gösterşe Hakk

1066a zūd eyleme =rüz eylemeye Fmüjdeyi= müjde-i P

Bu fikri idüp dilinde temhîd
 Ārāme karar virdi Cāvîd

DĪDEN SĀH RĀH-I SERDĀB RĀ (*)

44a1 Ammā bu tarafda sâh-ı Hurrem
 Çeşmānı pür-âb ü kalbi pür-gām

Pāmāl-i melāl ü su güvārî
 Aḡsāma dek itdi āh ü zārî

1070- Geldikçe derūnına o kāmēt
 Eyledi namāz içün ikāmēt

Ebrūları geldigünce yāde
 Mihrābe olurdi ser nihāde

Leyl olduğı dem bedel nehāre
 Giysūsın aḡup gelürdi zāre

Gün geçti bu nev'e nīme-i seb
 Feryād-künān bāh ü Yārāb

————— o —————
 1067a fikri = fikr P.L.E / dilinde = evlinde F
 (*) = ——— H / Dīden Sāh-ı Cihān Serdāb Rā 1
 1069b ü = ——— P
 1070a namāz = niyāz E

75^bE Nāgāh ānı gördi oldı vārid
Ol ḥalvete ber-hevā-yı bārid

33^aP
1075- Fikr itdi ki bu ne ḥoş hevādır
Āyā ne cihetden oldı şādır

Serdāb-ı ʿamīk ü bāb-ı beste
Yārab ne ṭarafdan oldı cüste

Ammā ki idüp teʿāqub imdād
Gitdikçe temevvüc eyledi bād

240^bL Kāndīli alup eline āḥir
Eṭrāfı teḥabbüs itdi vāfir

Bir köşeye geldi gördi nāgāh
Mānende-i çeh-güşade bir rāh

1080- Bir fūrçeden ol nesīm-i ḥoş-bū
Eylermiş o ḥalvete tekāpū

44^bI Mānende-i siyāh mār-ı bīcān
34^aH
Olmuşdı zemīn içinde pinhān

————— o —————
1074b ber = ——— P,L,E
1076b oldı = ola L
1078a kändīli = kändīl L,E,I
1081a mānende-i = mānend-i L,E,I,H

Şeh gördüğü dem o reh-güzāri

Kalbine tahayyür oldu t̄ari

Hayretle niğāh idüp o rāhe

Düşdi nice gūne istibāhe

Kim bunda nedir bu rāh-ı pinhān

Kim bir uci ola zīr-i eyvān

1085- Āyā nireye düser güzāri

Yā kande ider ‘aceb qarāri

Āyā ki köhne midir yaḥud nev

Kimdir ‘acaba bu rāhe reh-nev

Olsaydı kadīm olurdu āgāh

Elbette mukerrebān-ı dergāh

Haddām-ı serā-yı pādīshāhī

Mümkün mi ki bilmiye bu rāhi

Ġavrine āniñ vüsül için şeh

Şad fikrile oldu sālīk-i reh

————— o —————
1084b bir uci ola = ola bir uci L.E.1

1086a ki = ——— P

1089a seh = sāh H

1009b reh = rāh H

1090- Kandıliñ alup birini çenge
 'Azm itdi o rāh-ı tār ü tenge

Ṭayy eyleyerek nesīm-i vāri
 Bir cānibe çıkdı reh-güzārı

RESİDEN SĀH HURREM BE-HĀNE-I CĀLĀK (*)

33^bP Gördü ki bir özge ṭurfe menzīl
 76^aE Mānend-i harābe hāne-i dil

45^aI Her cānibe bir cidārī rīzān
 Vīrānelik āña köhne 'ūnvān

Mānende-i dest-i müflisān teng
 İtmış yire ṭoğrı saḳfı āheng

1095- Tāvān-ı siyāhī āhenīn sāc
 Her bir diregi sūtūn-ı hallāc

Cinnī gözi gibi revzeni cāk
 Zindān içi gibi sāhāsı hāk

————— o —————

(*) = ——— H

1092b mānend = mānende P / harābe = harābe-i P

1093a rīzān = vīrān P

1093b vīrānelik = vīrāne P

1095a āhenīn = āheniñ P

1095b sūtūn = kemān L

34^{PH} Bālāsı fener mişāli sūrah
Endūdesi çārşū-yı evsāh

Şakfından olur ‘ayān kevākib
Sedd itmese perde-i ‘anākib

Riz-şigeh-i hāk-i şakf-ı bāmı
Āyine-i mār ü mūr-ı cāmı

1100- Yok tahtası bābı pāre/pāre
Mānend-i derīce-i mağāre

241^L Mānend-i mezār-ı teng ü tīre
Hasret-zede saḥāsı ḥaṣīre

Bir köhne kilīm cumle-i māl
Şad yirde delik misāl-i ğırbāl

Bir bālīs var kī yelle memiū
Bir bardağı var kī tūtamaz sū

Āmed şūd ide ide ḥarābı
Ne ḥavlisi var ne başka bābı

1100a bābı = bāmı P
1100b mānend = mānende P
1101a mānend = mānende F
1101b bābı = bāmı P.L.E

1105- Şahnında yatur mişāl-i hursīd
Gül-gönce-i nāz yaʿni Cāvīd

45^Pi Gördükde bu hāli şāh-ı Cürcān
Mānende-i şūret oldı bīcān

Fikr itdi ʿaceb nedir bu hālāt
Rü'yā mı ʿāceb yāhud hayālāt

34^P Cāvīd daḡi görünce şāhı
Deryā-yı telāşe oldı māhi

Hem serme düşüp hem itdi hasyet
Nāz oldı ʿilāve-i dü hālet

1110- Sehden o perī olup girīzān
Şāh ardına düşdi eşk-i rīzān

76^PE Cālāk daḡi görüp bu hāli
Oldı ğamla derūnı māli

Fikr itdi bunı ki şāh-ı Hurrem
Gördüġi degil bu ġüne ʿālem

————— o —————

1105a şahnında = sıhhatinde P
1105b nāz = nār F

Sevdā-yı sikār ile nigārın
 ʿAşk aldı zimām-ı ihtiyārın

35*H Ne rāh bilür ne küy ü bāzār
 Ne itdigi var bu güne bāzār

1115- Şeb tîre vü tār ü kûçe bisyār
 Her köşede şad hezār ʿayyār

Cāvîd esîr-i bîm ü haclet
 Sâh ise harîş-i bezm-i vuşlat

Dünbāleleri olursa hāli
 Var soñra nedāmet ihtimāli

Bu fikr ile ol re'is-i düzdān
 Sāhiñ ʿaķabinden oldu perrān

46*ı Bu şekîle üç nefer yegāne
 Bir cānibe oldılar revāne

1120- Ammā ki şeh olmadı haberdār
 Düzd olduğına ānā kafādār

————— o —————
 1113b oldu = oldu P / zimām-ı = etinden I
 1114b bāzār = bergār L
 1117a hāli = hāli P.E
 1118b ʿaķabinden = ğazabından P
 (*) = ——— H

HUCŪM-KERDEN ʿASESĀN EZ-KAZA-YI ÇĀLĀK (*)

Anda vār idi nice ʿasesler
Dār ü ğame-i şehre dād-resler

Hizmetleri idi pās-bānlık
Eylerler idi nigāh-bānlık

Ta şubha cıkınca şām-ı deycūr
Olmuşlar ĩdi käre māʿmūr

34^bP Düzdiñ sebāhın görüp nihānı
Koymañ diyü başdılar fiğānı

241^bP
1125- Bu ğāli görünce düzd-i Çālāk

Oldı dili çāk çeşmi nem-nāk

Pişinde ğıdīviñ emri müşkil
Ardınca nice ğarīm-i kātıl

Oldı pes ü pişi dām-ı ğayret
Şıkdı ānı pençe-i nedāmet

————— o —————

1122b nigāh-bānlık = niĝeh-bānlık P
1123b käre = kāhe P.L / māʿmūr = nāʿmūr P
1124a sebāhın = niçesin H
1125b dili = ——— P

Makdûrını şarf idüp sitâba
Düşdi reh-i bîm ü ıztırâba

77°E Sâhîñ da kararın itdi berbâd
Ardınca zuhûr iden bu feryâd

35°H
1130- Bilmezdi kafâda düzd-i sûmı
Kendüne şañurdu ol hücûmı

46°i Âsûde-nişîn-i şadr-ı evreng
Bu nağs-ı ‘acibden oldı dil-teng
Nâçâr rîza virüp kazâya
Teklif-i sitâb virdi pâye

Buldu giderek se merd-i râhî
Bu küçede yolları tenâhî

İtmişdi kazâ o râhı tesdîd
Mânend-i dehân-ı teng-i Câvid

1135- Çıkmaz soğağidi ol teng
Mânende-i devr-i ehl-i âheng

————— o —————

1135a soğağidi = soğak idi E

Bu hāleti gördi çünkü Cāvīd
Ol rāhe gūzerden oldu nevmīd

Pāyānını buldı pāy-ı reftār
Döndü yürüdü miṣāl-i pergār

RESİDEN İŞÂN HEME MESCİD-İ VİRÂN (*)

Oldı gözine o dem nümāyān
Bir mescīd-i köhne tāk-ı vīrān

Bam ü deri yok menārı köhne
Eyvānı haşırdan büreḥne

35*P
1140- Mānende-i dīde-i dil āgāh

Peydā idi şahasında bir cāh

Bir köhne dıraḥt-ı ḥuşk bī-der
Olmış ser-i cāhe sāye-güster

SIFĀT-İ CĀH-İ Bİ-KAŞR (**)

47*1 Bir gūne ‘amiḳ idi çeh-i jerf
Kim ‘umḳına nārsā idi ḥarf

————— o —————

(**) = ——— H

Umķında zebūn olurđı evhām
Pāyānına irmez idi erķām

Ol rütbeye olmağla nā'il
Gözyaşı dökerdi çāh-ı Bābil

36^aH
1145- Pāyānına ħābl-ı fikr-i kevtāh
Umķına göre ʿadem çıkar rāh

242^aL Sürāhi-i derūn seng-i hāre
77^bE Geçmiş yire sernigūn mināre

Top ķālībı olmuş idi gūya
ip meyl-veş ortada hüveydā

Oldıđı zamān zemīne vārūn
Ol çehden içerdi ābı Kārūn

Takmış ķolına berā-yı zīnet
Tāşdan bilāzik ʿarūs-ı zulmet

1150- Āmed sūd-i rismān-ı dehāne
Çāk urmışidi miğāl-i şāne

Ol sengde raĥneler nümāyān
Olmusdı dehān-ı çāhe dendān
1150 urmışidi = itmiş idi 1

Olmuşdı mişāl-i mūm her sū
Dendāne ile kenāri memlū

Āniñcün olup eğer nümāyān
Cūs eyledi ol şebānde hemān

Ol cāh-ı siyāh içinde ol tār
Sūrāhe girer çıkardı bir mār

47^bi

1155- Yā delv ile olmışıdi ol tār
Sākūl-ı raşad-şinās-ı edvār

35^bP Yā hadden itdirüp güzārı
Zer-kes şarar idi çarha tārı

Hayretle o mehveş-i gül-endām
Şarmışdı dırahte kām ü nā-kām

Kaşd itdi ola o miyve-i cān
Evrāk-ı ğuşūn içinde pinhān

Ol demde irişdi sāh-ı Hurrem
Gördi ki o māh mihr-i tev'em

————— o —————
1153b hemān = mihān I.H
1154a tār = nār P
1157b ü = ——— P
1158a ola = k'ola I
1158b ğuşūn = 'üzvun P

1160- Mānend-i kebūter-i ceb-endāz

Bālā-yı dıraḡte itdi pervāz

Her cend ki ol seh-i yegāne

Gel in diyü dökdi dām ü dāne

36^H Ol suḡ idüp evc-i nāze pervāz

Hic girmedi ḡūsına o āvāz

UFTĀDEN CĀVĪD BE-CĀH (*)

Seyr eyle kazā-yı gird-gāri

Ne şekle kodı o 'işve-kāri

78^E Nāgāh ḡuşūn olup şikeste

Ol sūḡ zemīne oldı cüste

1165- Mānend-i kebūter-i Hicāzī

Itti yire toḡrı taḡla-bāzī

Mānend-i ḡamām urup mu'allak

Dolābına cāhīñ oldı mülḡāk

1160a mānend = mānende P

(*) = ——— H

1164a ḡuşūn = 'uzvun P

1165a mānend = mānende P

1166a mānend = mānende P

48^aI Bindi o gice o tıfl-ı nevezād
Dolāba miṣāl-i rüz-ı 'āyād

Münhāl olıcaq reside ki tāb
Ol sūha şalıncaq oldı dolāb

242^bE Dolābı o cünbis itdi gerden
Cāvīd şarıldı täre bī-cān

1170- Oldı o nihāl-i mäh-sīmā
Üftāde-i cāh-ı Yusūf-āsā

Gitdi dibine o tīre cāhın
Çeh gibi açıldı ağızı sähin

36^aP Bu gerdişe çesmi kaldı hayrān
Ġam naqd-ı su'ūrın itdi tālān

Seyr eyle sipihr-i bī-kařarı
İşte bu revişdedir medāri

Ahvālī müdām ider digeř-gün
Dolāb-ı tekalübāt-ı gerdün

1167b dolāba = dolāna P
1170a oldı = ol P.L.E
1172b naqd = — P

1175- İtmekde bu künbed-i muṭalsam
Tebdīl-i libās-ı nakş-ı 'ālem

Düzdi çıkarır serāy-ı şāhe
Sāhı getürür dehān-ı cāhe

Oldı o ḥıdīv-i nāz-perverd
Şad gūne esīr-i miḥnet ü derd

37^aH Pīşinde bu gūne rāh-ı nā-reft
Ardınca semātet-i kücā reft

Mümkün mi şalup sefīr-i āvāz
İtmek 'asesānı maḥrem-i rāz

48^bi
1180- Ammā ki gözi önünde ol şeb
Oldı mehi māh-ı cāh-ı naḥşeb

Ḳaldı gözi tā dibinde cāhīñ
Düsdi şükri şūya o şāhīñ

78^bE Min ba'd unudup cihān ü cānı
Terk itdi ḥükümet-i cihānı

————— o —————

1177b ü = ——— P
1180b naḥşeb = naḥşet P

Cānāne fedā idüp hayātın

Atdı şuya saltanat berātın

Ol sevķile kim bunun da cāhiñ

Būs eyliye gerdenin o māhiñ

1185- Gürzinde bulursa ide teşhīr

Çıkmağa o çehden ide tedbīr

Olmış bulunursa ğarka-i āb

Ömründen ola o dāhi sīrāb

Vaşlından o naḥliñ ide çīde

Maḥserde fevākih-i resīde

NUZŪL KERDEN SĀH NĪZ BE-ÇĀH (*)

36^{PP} Āhir bu yola virüp kararı

Koydı bu medāre kār ü bārı

Dest urdı o da rismāne

İndi bün-i cāh-ı bī-āmāne

1184a bunun da = kim ü bende P.

1185a teşhīr = şehīr P

1187a vaşlından = vaşlıñ P

(*) = ———

1188b koydı = koyda P / bu = ——— P,L,E

1189a o (rismāne) = ——— P

1189b indi = itdi P

1190- Hikmet cāhīñ āb-ı hos-güvāri
Çehden çehe olur idi cāri

Bir nice mahalleye geçerdi
Biñ hāne bir ārdan icerdi

243^L Ol suñ olıcağ fütāde evvel
49^I Gördi ki aqar mişāl-i cedvel

Hem-rāh olup ābe ol gül-ter
'Azm eyledi tā-be-çāh-ı diger

37^H Hurrem dañi indi ka'r-ı çāhe
Şu virdi tekāvür-i nigāhe

1195- Gördi ki yürür şu üzre Cāvīd
Düsmüş şuya şanki 'aks-i hursīd

Şeh dañi olup o rāhe sālīk
Gūyā yürüdi deñizde mālīk

Bāri o kadar şeh-i cihān-tāb
Dildār ile itdi 'ālem-i āb

————— o —————

1194a indi = itdi P.L.E

FİRŪ-REFTEN ÇĀLĀK NĪZ-DER-ÇĀH (*)

Çālāk daḡı görüp bu hāli
Ġarķ-ābe-i ḡayret oldu bāli

79^aE Bu iş idi ānīñ eski kārı
Ol cāhe sözledi mār-vāri

1200- Oldı o da anlara ḡafā-rev
Kopdı çeh içinde bir revā-rev

Āḡir girüden irüp ‘asesler
Pür itdi şımāḡ-ı cānı sesler

Girdiler o mescid-i ḡarābe
Vaḡf oldılar anda ızḡırābe

Şaf baḡlıyup anda ol cemā‘at
Didiler olındı fevt-i furşat

49^bi Düzd irdigi bu maḡalle ma‘lūm
37^aP Olmış eḡeri velīk ma‘dūm

————— o —————

(*) = ——— H / niz-der-çāh = niz-be-çāh P
1199a bu iş idi=böyle iş idi I/ānın eski=ānın ḡod L
1201a irüp = idüp P
1201b pür = bir P,L,E/şımāḡ= zımāḡ P
1203a anda = basanda P

1205- Murğ oldığı yok cıka hevâya
 Şu oldığı yok ine serâya

Bî-süphe-i o seb-rev-i firârî
 itdi bün-i câhde tevârî

Âvâze şâlup meşâbe-i ney
 Ötdürdiler ol cehi peyâpey

Me'yûs olup andan âhir kâr
 Seng aţdılar anda nice hâr-vâr

BİRÜN ÂMEDEN HEME EZ-CÂH-I DİGER (*)

38*H Ammâ bu tarafdan o ciger-sûz
 Câvîd-i sitem-keş-i gam-endûz

1209- Bir câhe irişdi nâgehâni
 Âvihte idi resimâni

Oldukda o resimân hüveydâ
 Ser-rişte-i c'ömre irdi gûyâ

1205b serâya = serâba P,L,E
 1206a firârî = karârî P
 1208b hâr-vâr = haberdâr P
 (*) _____ H
 1209a o = ol I,H

Cân havli ile urup añña ceng
 Bâlâsına câhîñ itdi âheng
 Hürrem de idüp şu‘ûde âğâz
 Sultân iken oldı reşîmân-bâz

243^{PL} Oldı nice miñnet ile ol-şâh
 Vâreste-i habs-hâne-i câh

1215- Cıkdı 'aķabince düzd-i Câlâk
 Mânende-ı ‘ankebût-ı bî-pâk

50^{ai} Ammâ idüp ihtiyât o fettân
 Birden bire olmadı nümâyân

79^{BE} Çok görmekle bu gûne kârı
 Añlardı mizâc-ı rüzgârı

Âhir bakalım n'olur diyü kâr
 Oldı leb-i câhde raşad-dâr

Bâs çıkarup kenâr-ı câhe
 Oldı nigerân kafa-yı sâhe

SIFAT-I BAĞÇE-I DUHTER-I HUB (*)

37^{HP}

1220- Seh gördi ki bir lâṭîf gülşen

Hem-reng-i behişt bir nişimen

Bir bağçe-i ğarib ü dilkes

Kim görse behişt olurdu âtes

Her sâhı Ğasâ-yı keff-i Mûsâ

Her berki nigîn-i dest-i Tûbâ

Her servi hilâl-i femm-i ridvân

Her naḥli bâlâ-yı kadd-i ğilmân

‘Ar‘arları ra‘yet-i leṭâfet

Gülbinleri ḥayme-zâr-ı nüzhet

38^{PH}

1225- Ferzend-i zülâl-i cûy-bârî

Bâbâ-yı behiştîyan cenârı

Dil-tesne-i âbı cû-yı cennet

Maḥbûb-ı gülâbı bû-yı cennet

(*) = — H

1223b bâlâ = mîsâl L.belâ P.E.İ

1226a dil-tesne = dil-besteH

Murğân-ı cunâne miyvesi küt
Rümmânına tesne âb-ı yakût

50^bi Dâğ-ı dî-i 'adn-ı lâle-zârı
Hasret-geh-i huld-ı nev-bahârı

Hem-pister-i hâki nâfe-i cin
Hem-reng-i semimi bû-yı müskin

1230- Nergisleri reşk-i cesm-i hûbân
Sünbülleri baht-ı zülf-i hürân

Her bir güli câm-ı râh-ı mevvâc
Her lâlesi bir sirâc-ı vehhâc

Seftâlûsi la'1-i mâh-rûyân
Almâları ğabğab-ı nigû-yân

Olmuşdı o bâğ şahñ-ı bâzâr
Emrûd idi ânâ top kanğâr

Alûları şîşe-i mey-i al
Olurđı tuğak tokınsa seyyâl

1228a lâle-zârı = lâle-râzı E
1229a hem-pister = hemister P,L,E
1231a rah = râc P
1234a âlûları = ayvaları L
1234b tuğak = dudak P,E,H / tokınsa = dokınsa P,E

80^aE
 1235- Limon ile her dü 'asıq-ı zâr
 Birbirini 'add iderdi 'ayyâr

38^aP Her sû ceryânda cedvel-i âb
 Seccâdede şa^hnki naqş-ı mihrâb

244^a Fevvâre idüp havâda bâzı
 İtmekde idi zebân dırâzı

Görmek dilin nazîrin elhâk
 Havz içre görürdi 'aqsın ancak
 Olmuşdı miyân-ı şahn-ı gülşen
 Bir kaşr-ı la^tîf ile müzeyyen

1240- Endûde-i sîm-i şakfı zerrîn
 Tâvus gibi cenâhı rengin

51^ai Olmuşdı sütönları mürevvak
 Şummâki-i sürh ü sebz ü erzak

39^aH Fersinde olan besât-ı zer düz
 Eylerdi nigâhı su^cle - endüz

o
 1235a limon ile = limonla L.E.H
 1235b 'ayyâr = ayyâr I.H
 1237b zebân dırâzı = zebân ü râzı P
 1238a elhâk = ancak P
 1238b görürdi = ururdu P
 1240a endûde-i = endüdesi L.E.I

ŞİFAT-I DUHTER-i PĀKĪZE-CEMĀL (*)

Şadrında mişâl-i mâh-ı enver
İtmişdi karar bir semenber

Bir duhter-i suh hor tıynet
Mestûre-i handân-ı 'işmet

1245- Leb nokta-i sürh nüsha-i cân

Tesbiḥ-i delâl silk-î dendân

Çesmâni dü sehriyâr-ı ḥod-bîn
Ebrûleri sâye-bân-ı müşkin

Sertâ-be-ḳadem beden gül-âğın

Āğuste-i yâsemîn ü nesrîn

Seccâde-geh-i dü çesm-i 'abher

Miḥrâb-ı dü ebrû-yı mu'anber

Dü ebrû-yı 'anberin revâkı

Meyhâne-i 'işretiñ dü ṭâkı

————— o —————

(*) = ——— H

1244a tıynet = ṭabi'at

1245b delâl = lâ'ı L.E.f.H

1250- Her nâḥun-ı bedre mâh-ı nevzâ
 Āyîne-i şüret-i Züleyhâ

Bâlâsına beste serv-i âzâd
 Her sâyesi bir niḥâl-i şimsâd

38^P Her köşede güş-vâr-ı zerrin
 Raḥsende misâl-i 'ıkd-ı pervîn

51^P Kaşrında yanup dü sem[←]-i kâfûr
 Eṭrâfını eylemişdi pür-nûr

ŞİFÂT-I TAMTAM HÛNİ-I BED-ENDÂM (*)

Ammâ ki yanında bir bed aḥter
 'İfrit-i kıyâfe huk münzâr

1255- Bed çehre vü bed sirîst ü bed rû
 Mânende-girâz-ı mürde bed bû

Seffâk ü levend ü düzd ü murdâr
 Kattâl-ı âmân-nedân-ı hunhâr

1250a bedre = bedr L,E,1
 1253a dü = ——— P
 (*) = ——— H
 1254b kıyâfe = feyâfâ F,L
 1253-1289 arası eksik E nüshasında

39^bH Fettâk ü necîs ü şûm ü bî-bâk
 Salhâne seğı misâli nâ-pâk

244^bL Hûnî-i vecrî sefine hüd-kâm
 Bî-rahm ü mürüvvet adı Tamtam

Düşında pâlâs-ı zulm-i muṭlak
 Boynında hezâr hûn-ı nâ-hak

1260- Simâsı zabânî-i muzahhem

Ağzı ceh-i muzlim-i cehennem

Hunile pür idi iki dide

Mânend-i sakal-ı nâ-keşide

Girdâb-ı yümm-i fessâd iki gûs

Divâre aşılmış iki pâbûs

Bir fesle bâşında kara şâlî

Bir dibi kara kazan misâli

Her parmağı harbe-i ciger-der

Bâzûları hüd sûtûn-ı mermer

1257a necîs=habîs i.H / şûm ü bî-bâk=sûm bî-bâk P
 1261b mânende = mânende P
 1261b pâbuş = pâbus P
 1263b kara = kızıl f

52^a1

1265- Zehr-âbe-i hun-ı halk kuvveti

iki dem-i seg iki burûtı

Olmusdı o iki mâr-ı ceybân

Boynunda mişâl-i tavk-ı seytân

Fısq ile fücûr kâr ü bârı

Katl eylemek ise iftihârı

39^aP Bir seb yoğidi ki itmeye kân

‘Acizdi elinden ehl-i Cürcân

Hayli dem idi geçüp hudûdı

Ol sehre belâ idi vücûdı

1270- Ebvâbı kırup dökerdi kânlar

Andan kaçır idi pâsbânlar

Her kim ânâ rast gelse nâgâh

Maḥfıdır idi neüzübillâh

Dâr ü game sehr idüp müdarâ

Eṭrâfına uğramazdı aşlâ

————— o —————

1267a fücûr kâr = fücûrükâr P

Hükkâm-ı belâ daği arardı
Şayd itmege damlar kurardı

40*H Ammâ ele girmeseydi müşkil
Kendi idi kahramân kâtil

1275- Ma' lûm degildi câyı kat' a
Geh mahfi olurdu gâh peydâ

Her kânde ki gûş iderdi duhter
Zûr ile ânâ olurdu hem-ser

Bî-pâk-i hüçûm idüp vişâle
Eylerdi bekâretin izâle

52*1 Çok hâneleri komışdı hâli
Halkını kırup alurdu mâli

Ammâ ki o şem -i hân-dâde
Bir duhter idi kibâr-zâde

1280- Olmuş pederi mukîm-i ' uqbâ
Fener kalmış idi onda tenhâ

————— o —————

1274a girmeseydi = girseydi P
1276b ânâ olurdu = olurdu ânâ i

Olmuşlar idi o duhtere yâr
 Bir mâder ile beş on perestâr

Tuymuş meger ol ğarîm-i bed-hû
 Şayd itmege eylemiş tekâpû

245^aL Fırsat düşürüp o şeb o mel'ûn
 Girmiş evine mişâl-i tâ'ûn

Âsûde-nişîn iken o duhter
 Başmışdı ânı o girye münzar

39^bP
 1285- Olmuş göricek o divi lertzân
 Mâderle keniz-i kân perîsân

Olmış o gül-i nedîde âzâr
 Çengâline ol segin giriftar

Ne hamd-i mey var ne bir meded-res
 Girdâb-ı belâda kaldı bî-kes

Râh-ı 'ademe giderdi cânı
 Kız vâkı'asında görse ânı

_____ o _____

1283a o (mel'ûn) = _____ P,L,E
 1284b başlamışdı = başlamış P ,i,H / o = ol I.H
 1285b keniz = kenize P
 1286b ol = o P,L

Uyhusınıñ alamazdı dâdın
Gûş itse hikâyelerde âdın

80^bE
1290- Lertzân idi er hikâyesinden
Tersân idi kendi sâyesinden

53^aI Görmüş yüzini cihânda nâ-yâb
40^bH Yâ mihr ola yâ meh-i cihân-tâb

Yok gördügi yüz o mihr-i ruhsâr
Yâ mâder ola yahud perestâr

Gûşına tokınmamışdı âvâz
Yâ bûlbûl ola yahud meger sâz

Çün oldı esîr o bed fi 'âle
Nutq oldı girifte döndi lâle

1295- 'Akl oldı mişâl-i murg-ı perrân
Çeşm oldı mişâl-i ebr-i giryân

Serkeşte olup mişâl-i girdâb
Oldı bedeni sebû-yı sîm-âb

'Âzası füsürde kalbi tersân
Mânende-i berk-i bîd-i lertzân

1294a o = ——— P

Yoğidi kürize bir girive
Oldı o perî esir o dîve

Ol kâfir idüp hücûm-ı bî-bâk
İsterdi ki perdesin ide çâk

1300- Şehvet galeyân idip o 'ifrit
Olmışdı bi-'aynihi kuduz it

Ol köpek-i kafes-nişîn-i 'ismet
Bâsından aşup muhit-i miñnet

Nâcâr sürüp yire ruḥ-ı zerd
Yalvardı ânâ ki iy civân-merd

40^aP Gel itme dirâz isen baña dest
İtme el içinde 'ırzımı pest

53^bi Bu kavlime şâhid olsun Allâh
Kim bâz olıcaḳ dem-i seher-gâh

1305- Şer' üzre olup seniñle hem-ser
Başıñ ideyim göge berâber

Her ne var ise nukûd ü emvâl

Bir bir ideyim yolunda pâ-mâl

1301a = Vezin bozuk

1306a ü = ——— P

Şubh işte yakındır it mürüvvet
Şabr eyle ne vār bir iki sâ'at

245^bL Ammâ ki o dîv-i ehremen-zâd
81^aE
41^aH Hiç gûşına girmedi bu feryâd

Duğter ne kadar ki itdi tedbîr
Difl̄er mi meger o gende ħinzır

1310- Her gâh idüp üstüne hücûmı

Teskine çalışdı nefis-i şûmı

Ammâ ne kadar ki istedi iqdâm
Âhû gibi olmadı añâ râm

Ol tutmağa sa'y idüp belinden
Kız şıçrâr idi aniñ elinden

VAKIF SODEN ŞÂH BE-KEYFİYYET-İ HÂL (*)

Şâh oldı dücâr cün bu kâre
Oldı cigeri hezâr pâre

_____ o _____

1307b bir = _____ P
1311 = _____ L
1312b kız = tiz L
(*) = _____ H

Câvidi unuttı oldu derhem
Oldı gözine sıyâh 'âlem

1315- Ğamdan dilini miğâl-i sâne
Çâk itdi hamiyet-i şahâne

54^a Yok kudreti n'eylesün ne kılsun
Bu vak'a zuhûrını ne bilsün

Kendi gelemez âñâ berâber
Emr itmege yok yanında 'asker

Bir def'a nigâh iderdi yâre
Bir def'a o nâzenin nigâre

40^b İzhârı 'asîr hazmı müşkil
Mümkün degil olmağa muķâbil

1320- Câvid dağı olup âñâ düş
Kendi ğamın eyledi ferâmûs

Escâr arasından ol dil-ârâ
Eylerdi bu hâleti temâsâ

1314 Câvidi = Câvid P
1317a kendi = kendü H
1317b itmege = itmekde P
1319b mukâbil = mukâlil P
1320b kendi = kendü H

ƆorƆardı ki şâh ide hücümü
Zabt itmeye ol pelid-i sümü

Tiğ-i siteme ola nişâne
Hem kendü ol şeh-i yegâne

41^bH Fikr eyliyerek o derde çäre
Eylendi cevânibe nezâre

GIRIFTÄR SODEN řÄH U CÄVİD (*)

81^aE
1325- Olmışdı meger ânâ kafâdar
Bes kendi gibi ğarım-i hunhâr
Her cânibe devr idüp o bâğı
Tutmuşlar idi ânâ ğulağı

Olduğda miyânede hüveydâ
Câvid ile şâh-ı âlem-ârâ

54^bi Gördiler o penç huk-i bed-kâr
Oldılar ânı şikâre der-kâr

1323b kendü = kendi i / şeh = _____ P
(*) = _____ H
1325a meger ânâ = ânâ meger E
1325b kendi = kendü H

1330- Ardından irüp sehiñ nihâni
Tutdılar o sâh-ı kâmrâni

246=L Câvidi idüp hıdıve peyvend
Gül-deste mişâl urdılar bend

Kaşr içre o ejder-i tebehkâr
Ol galgaladan olup haber-dâr

Ol cümbüşin aşlın itdi teftîş
Bildirdiler ânı bî-kem ü piş

Kimdir diyü ol iki ciger-dâr
Nezdik-i cerâğa itdi ihzâr

SİNÂHTEN TAMTAM SÂH HURREM-RÂ (*)

41=P
1335- Ne gördi hıdîv-i taht-ı âlem

Sultân-ı yegâne sâh-ı Hurrem

Ol büse-geh-i mülûk olan dest

Olmış girih-i kemendde pest

1331a Câvidi = Câvid P.E

1333a ol = o P,L,E

1334b ihzâr = izhâr i

(*) = ——— H

Câvid dağı vârinde beste
Hayrân ü zebûn ü dil-sikeste

İtîdi şehî gerdâ beste bâzû
Bir kâhkâha-ı gurûr ü bed-hû

Bilmez k'ânî oldı reh-rev-i çeh
Zanne itîdi ki geldi şaşdına seh

42*H

1340- Dîdi nedir ey seh-i zemâne

Bu cûnbûs-ı lâübâlivâne

55*İ Ejderleri sayda iden iqdâm

Yâ Hamza gerek yâ Rüstem ü Sâm

İfrîtile olmağa mukâbil

Lâzım ki ola kâhraman kâtil

Seb-revlik için müsâbih-i mâh

Gerçi heves eylemissin ey sâh

82*E Ammâ ki tarîki bû degildir

Bû sive-i cüst ü cû degildir

1339a k'ânî = ânî H

1341b u = ——— P / ü = yâ H

1343a için = için H

1343b eylemissin = eylemiş ki P.L

1345- Sultána gerek nice kafâdâr
Hengâmı düşerse ide peykâr

Yohsa şeh-i bi-sipâh ü 'asker
Bir düzd ile olamaz berâber

Cünkim beni şayda eyledîñ 'azm
Bu emrde niçün itmediñ hazm

Cün bendime düşdüñ iy mülk-zâd
Gör kim niçe olur cihânda bîdâd

Bed-güluk idüp o sâh-ı 'aşra
Itti ânı beste pâ-yı kaşra

1350- Itbâ'-ı yine tağıldı sûya
Pirâmen-i bâğı cüst ü cûya

ĀĀĀH SODEN DUĀTER-EZ ĀAL-I SĀH ĤURREM (*)

41^PF DuĀter de bilince şehriyârı
Cûs itti sirişk-i şerm sârı

1347a cünkim = cünki P
1348b = Vezin bozuk
1349b pâ = báb E
1350b bağı = yağı P
(*) = ——— I.H
1351a de = cü H

246^bL Eflâke yıtürdi âh-ı serdin
Sâh için unutdı kendi derdin

55^b Bir cânibi haksâri-i sâh
Bir cânibi ol lâ'in-i gümrâh

Kat kat düşüp ol peri hicâba
Gark oldu gülâb-ı ıztırâba

1355- Ol kâfir-i zîst-huy-ı bî-dîn
Sultâna açup zebân-ı nefrîn

42^bH Bî-hasyet ü bîm o hûk-ı gende
Mey zehirlenüp ederdi hânde

Bir kâse ki zehr-i mâr içerdi
Dürden serine sehiñ saçardı

Dirdi dökdükde bî-tevaqquf
Bu duhteri eyleyim taşarruf

Andan seni dilber gele bî-pâk
Semsîr-i sitemle eyleyim câk

_____ o _____
1352b kendi = kendü H
1353a bir = ben P,L,E
1355b zîst-hûy = zîst-cûy P
1356a bî-hasyet = bî-haşy P,L,E / o = _____ P,L,E
1357a bir = her P,E,I,H
1358a dirdi dökdükde=döktükde dirdi L/dirdi dökde P

1360 Bicâre şeh-i serir-ı âğaz
Perverde-ı taht izzet ü nâz

İdbâre dūsüp nücüm-ı bahtı
Zülle bedel oldu şadr-ı tahtı

82^bE Ümmidi gūsiste kalbi maḥzūn
Seyl-âbe-i çesmi arğuvân-gün

Ne yâr ü refik var ne ğam-ḥâr
Ne askeri halden haberdâr

Ser-cümle müdebbirân-ı devlet
Âsûde-i pîster-i ferâğat

1365- İtbâ^cı şanur ki ol mülk-ḥû
İtmekde ʿibâdete tekâpû

56^aI Hep cümle şanur mukim serdâb
Olmakda fūrûğ çeşm-i mihrâb

Bilmezler ânı ki sâh-ı ʿâdil
Bir dâme girifte oldu gâfil

1361a idbâre = o bâre P,I,H
1361b sadr-ı tahtı = sadr ü tahtı L
1362a ümmidi = ümmid P
1363a var = ü P
1365a ol = o F

42^aP Seh bend-i kemend ü haşm-ı hun-riz
Olmakda ser-i şehe kadeh-riz

Bu hâl ile ol hıdv-i seh-zâd
Olmuşdı esîr-i dest-i cellâd

1370- Imkân-ı reh-i halâş-ı nâ-bûd
Ummid-i reh-i necât-ı mesdûd

Bî-leşker ü bî-mu'yen ü bî-kes
Allahdan özge yok meded-res

Hâhende-i luţf olup Hüdâdan
Ummidini kesdi mâsivâdan

43^aH Beste elini tutup hevâya
Bend eyledi dâmen-i du'âya

Dil-hânesine virüp güşâyis
Dergâh-ı Hüdâya itdi nâlis

1375- Hâk üzre sürüp ruh-ı niyâzı
'Arz eyledi Haqqâ gizli râzı

MEV'İZE-İ MUNĀSİB İN MĀKĀM (*)

247^aL Ey şevke-tırâz-ı cevri-gerdün
Evzâ'-ı zamânedен ciger-hûn

Dolâb-ı felek ki gerdiş eyler
Her devrde bir nümâyiş eyler

56^bi itdi hikem-i 'âlim ü fa'âl
İdbârı nişân-ı 'izz ü iqbâl

Ḳahrında hezâr lutfı mużmer
Zehrinde ḥaffi hezâr sükker

83^aE
1380- Leyl olmayıcaḳ nehâr gelmez
Dey olmasa nev-bahâr gelmez

Olmazsa ḳadeh tehi pür olmaz
Pest olmasa ḳatreler dürr olmaz

Zer çekmeyicek 'azâb-ı nârı
Naḳş üzre ḳalır gider 'ayârı

(*) = ——— H / in = ——— P
1376a cevri = cûy F
1378a ü = ——— F.E.H
1381a kadeh tehi = tehi kadeh P.L
1383 = ——— E

Olmaz yemese cekic eger zer
Hiç sikke-i pâdisâha mazhar

42^bP Ğam-gîneliğîñ âhri meserret
Virâneliğîñ şoñı ‘imâret

1385- Miñnetle kim olur ise mümtâz
Devlet ile ol olur ser-efrâz

Hiç Yûşuf olur mı Mışra sultân
Tâ olmayıcak esir-i zindân

Elbetde çeker ricâl-i devlet
Endâze-i kadri deñlü miñnet

Âlem toludur dirâht-ı pür-zâd
Ancak butar ikisini üstâd

43^bH Biri tut âniñ birisidir tâk
‘Ağşanı olur ikisiniñ çäk

1390- Ammâ olur ikisi de mesrûr
Mañşûli olur harîr ü engûr

————— o —————

1385b ol olur = olur ol P.H / ser-efrâz=ser-firâz P
1386a misra = kasra L
1386b olmayıcak = olıcak P
1388b butar = budar H
1389a = tut = tu L
1390b ü = ——— P

570i Ma'rûfıdır anlarıñ kemâli
 'İzzetde karar ider me'âli

Oldı o hıdive bu endûh
 Müstelzim-i zevk ü sevk enbûh

RESİDEN ÇĀLĀK BĀ MIDĀD-I SĀH (*)

Nâgâh irişüp nesim-i nuşret
 Cüş eyledi lücce-i 'inâyet

Feth eyledi bir nühüfte râhî
 Eltâf-ı hafıyye-i ilâhî

1395- Çâlâk k'olup ceh içre pinhân
 Eylerdi bu hâdişâtı seyrân

Görđi ki muhâlif oldı aḫval
 Sâh oldı o bî-âmâne pâ-mâl

Ṭamṭamı bilürđi çok zamândan
 Dâ'im hazer üzre idi andan

————— o —————
 1392a o = bu P,H / bu = de P
 1392b ü = ——— P
 (*) = ——— H / sâh = sâh L,E
 1393a irişüp = esüp P,L,E,H
 1395a k'olup = olup P
 1396b o = ol t / bî = ——— t

247^PL Fikr itdi 'aceb ne râhe gitsem

Tahlişe sehi ne care itsem

Olursam eger mu'yen olup Haḳ

Tahlişine Hurremiñ muvaffak

43^P

1400- Hem fakr bulup ğinâda ihâm

Hem ben de korum cihânda bir nâm

Hem sâhiñ idüp hayâtın ibkâ

itmiş olurum vücûdın ihyâ

Âhîr şîğınup Hüdâya Çalâk

Çehden cemene atıldı bî-pâk

57^PI KOSTEN ÇĀLĀK ETBĀ'-I ṬAMṬAM-RA (*)

Gördi ki o bes nefer-i bed-encâm

Bir köşede eylemişler ârâm

44^HNÜŞ eyler idi o penc tâzlık

Şahbâ-yı mişâl hûn-ı nâ-hak

————— o —————

1398-1433 arası eksik E nüshasında

1400a ihâm = encâm I,H

1402a hayâtın = hatâtın P,E

(*) = ——— E,H

1404b sahbâ-yı misâl = sohbâ bî-misâl P,L

1405- Yânından ayırmaz idi her şeb

'Ayyârlık altın-ı müretteb

Fenninde yegâne idi Câlâk

İtmışdi hezâr perdeler çâk

Mânend-i nesim-i nerm ü bârik

Oldukları câye geldi nezdik

Bir kabza gubârı itdi pür-tâb

Kim bûyın alan olurdı bî-tâb

1410- Gâfletle cün aldılar o bûy

Kaç' itdiler anda güft ü gûy

Hep oldı yegân yegân nigûn-sâr

Bir anda mişâl k'o 'asâr

Bu fırsatı cünki itdi idrâk

Girdi kılıç oyunına Câlâk

Āyırdı tenini serlerinden

Kurtardı cihânı serlerinden

_____ o _____

1406b çâk = hâk P,L,E

1409a gubârı = gubâr P,H

1409b bûyın = _____ P

1410a cün = cü P

1410b ü = _____ P

1412a fırsatı = desti L

Cün anlarıñ itdi kârın itmâm
Şeh semtine urdı hafiyetten kâm

58^a1

1415- Sâh eyler iken nigâh-ı cân-gâh

Bir şahş zuhûra geldi nâgâh

43^bP Şandı ki yine o bed-güherden

Birisi geçer o reh-güzerden

Ol şahsı görünce oldı lerzân

Bim ile ümmid içinde hayrân

Ammâ ânı gördi ol sebük-bâr

Kaşr üstüne toğrı itdi reftâr

KOSTEN CĀLĀK ṬAMṬAM-RA (*)

248^aL Ol demde o dîv ya'ni Ṭamṭam

itmekde idi o şuḥa ibrâm

44^bH

1420- Çekdikçe kaçardı kız kenâre

Râm olmaz idi o herze-kâre

(*) = ——— H

1420b o = P.L

Sehvette o eyledikçe ikdâm
Altında kız eylemezdi ârâm

El-kıssa bu hem-tabî'at-ı gül
Olmuşken o duhter ile mesgûl

Fırsat düşürüp müşâbih-i sır
İtdi serine havâle şem-sır

Kaç' itdi ser girû nümûnın
Fevvâre miğâl akitdi hûnın

1425- Seyr eyleyicek kız ol hurûsı
Gâret-zede oldu 'aql ü hûsı

Bir cânibe oldu kız fütâde
Bir cânibe ol harâm-zâde

58^b1 Geldi seylâne hûn-ı murdâr
Sal-hâne-i kâve döndi ol dâr

Ammâ göricek bu hâli Hurrem
Oldı yeñiden hıdiv-i 'âlem

Ammâ yine fikre düşdi bâli

Kim ola bu şahş-ı lâübâli

1425a kız = dil P
1425b gâret-zede = gâret-zûde P

1430- Yârab bu Hîzr mîdır yâ rehzen
 Âyâ ki bu dost mîdır yâ dÛsmen

Ef'âli müsîr-i dost-kâmî
 Ma'lûm degil velîk nâmî

Nâgâh gelüp irişdi Çâlâk
 İtdi lebi mihr-i şafha-i hâk

Âdabla geldi piş-i sâhe
 Sürdi ruḥ-ı 'azarı hâk-râhe

83^bE Tîgile kesüp şehîñ kemendin
 'İzzetle elinden aldı bendin

1435- Câvide daḥî virüp rehâyı
 Bâz itdi zebân-ı âşinâyı

Seh dîdi ki ey berîd-i ümmîd
 İmdâd-resân-ı 'ömr-i Câvid

45^aH Sen Hîzr mısın ki bu mahalde
 Gerdâne-i pençe-i ecelde

o

1430b âyâ ki = âyâ P / mîdır = mî L,İ
 1432a gelüp irişdi = irişdi gelüp P
 1437b gerdâne = gerdâni L,E,H,İ / ecelde = ecelde P

itdiñ irisüp bu kevne imdâd
Kıldıñ beni haşm elinden azâd

Ben eyleyeyim buña mükâfat
Allah ide luţfile mücâzât

59^aI

1440- Kimsiñ kerem eyle söyle âdiñ

Bu vâkı'adan nedir murâdiñ

Düzd itdi ki iy seh-i dilâver
Ol şadr-nişin-i kaşr-ı duhter

Kalbiñdeki ıztırâb gitsün
Benden dañi bu hicâb gitsün

Hem duhteriñ añla mâcerâsın
Hem ol seg-i eblehiñ vegâsın

248^bL Bu bendeye geldiginde nevbet

'Arz eyleyeyim olursa ruḡḡat

1439a eyleyeyim = eyleyemem I,H

1440a kimsin = kimsin I,H

1442a ıztırâb = ıstırâb P

1443b eblehin = lâşenin L / vegâsın = du'âsın L

1444b 'arz = 'arş P

NİSESTEN ŞÂH DER-KAŞR-I DUHTER (*)

1445- Cün kaşra 'azîmet itdı dâver

Ol demde şu'ûra geldi duhter

Sürdi yire rû-yı şerm-sârı

Bûs eyledi pâ-yı şehriyârı

Bu vaq'adan oldılar haberdâr

Mâderle nihân olan perestâr

44^bP Rûmâle gelüp kudûm-ı şâhı

Rûz itdiler ol seb-i siyâhı

Câvid de dest açup du'âya

Sürdi ruh-ı sermi hâk-pâye

1450- Sultân daği itmede tefekkür

Çâlâka niçe ide teşekkür

Bercide olup bisât-ı hunîn

Baş eylediler firâş-ı zerrîn

84^aE Dâmenle yakup buhûr-ı 'avdı

Tâ mecmer-i mâhe çıkdı dûdı

(*) = ——— H

1449b şermi = şerm P

1452a yakup = yıkup P,E / buhûr-ı 'avd = buhûr ü
'avd L,E,I,H

45^bH Biçäre o mâder-i sitem-kes
Olmışdı dilî tennür-ı âtes

Duhter hod olup kebâb-ı miñnet
Olmışdı fütâde-i muğibet

1455- İmdâda irisdi 'avn-ı vehhâb
Bu varıadan oldılar rehâ-yâb

Oldı müteğâtır ebr-i rahmet
Bâşıldı ğubâr-ı derd ü miñnet

Çesm olmuşken kırâbe-i hûn
Oldı kadeh-i serâb-ı gül-gûn

Der-beste-i derd iken o lebler
Bâz eyledi ħande-i tarabler

Sultân-ı cihân olup ħuşûsâ
Meskenlerine o şeb kadem-sâ

1460- Eylerler idi olaydı imkân
Biñ cânları da olursa kurbân

Pür gerd-i melâl iken o ħâne
Sevk itdi behiştten nişâne

_____ o _____
1457b gül-gûn = gül-gû F
1458b ħande = handeden H

Sükkânı olup belâdan âzâd
Oldı derd-i bâmı cennet-âbâd

El-kıssa gidüp gubâr-ı dehşet
Germiyyete yüz tutınca şoḫbet

PORSİDEN SÂH HÂL-I ÇĀLĀK-RA (*)

45^aP Çālāke hıtâb kıldı dâver
60^aI K'ey merd-i güzide-i dilâver

249^aL
1465- Sen kanden irişdiñ itdiñ imdâd
itdiñ beni bend-i ğamdan âzâd
Sen ne kişisin nedir yâ âdiñ
Kanden gelişiñ nedir murâdiñ

Kimdir kerem ile eyle takrîr
Kaṭl eyledigiñ bu kevnde hınzır

Düzd itdi zemîne çehre sâyı
'Arz eyledi cümle mâcerâyı

46^aH Vâkıf olıcaḫ hikâyete sâh

Çālāke dîdi ki bârekâllah

————— o —————
(*) = Sâh Hâl = Sâh ez Hâl L / ——— P.h
1465a kanden = kande F
1466b kanden = kande P

84^bE

1470- Ol penc katil ide görüp sâh

Çeşmin öpüp itdi hem-ser-i mâh

Ey nâm-ver-i sûtûde güher

Oldıñ baña ba'dezin birâder

Genc-i zer ü güherim seniñdir

Yek-nime-i kişverim seniñdir

Üç yirde baña sen itdiñ imdâd

Itdiñ beni reste hâtırım sâd

Birisi bu kim o nahl-i ümmid

Leşker-keş-i hüsn ya'ni Câvid

1475- Dağk itmişiken der-i fenâyı

Açdıñ añâ fürce-i rehâyı

60^bi Tâ ol yire dek ki teng olup râh

Oldıñ bize pîr ü bün-i çâh

Sâlig bülend-i merdüm-âsâm

İtmis iken esir halka-i dâm

Büy olmışiken gül-i fenâdan

Aldıñ beni çeng-i ejderhâdan

1475a itmişiken = itmisken P.L.E

1475b fürce = perde P.H. fürceden L / rehâyı=bâyı P

Kayd olmağa riste-i hayâtım
Oldıñ sebep-i necât-ı zâtım

1480- Bîrîsi daħi bu seb nihânî
İtdiñ girüden niğâh-bânî

‘ÂSIQ ŞODEN CÂVİD U DUHTER BA-YEKDIGER (*)

45P Bu güft ü sinid içinde ammâ
Câvid ile duhter-i dilârâ

Bîri bîrine idüp nezâre
Şaçdı 'alev-i nîgeh serâre

Bîri bîrine bakup demâdem
Feyvend-i ta'alluğ oldı muhkem

Ol iki nihâl-i mâh rûhsâr
Oldı biri birine giriftâr

46P

1485- Bîrbîrine dil virüp iki zât
Yerleşdi müsâbe-i dü mir'ât

————— o —————
1479a riste = rash i
1479b zâtım = hayâtım P
1480a dahi = ——— P, I, H
1480b itdin = itdi P
(*) = ——— H
1480 = 1475-1476 arasında E

İkîsi de unudup cihâni
Eyelerler idi nazâr nihâni

Ammâ ki bu sirdan oldu âgâh
Hem düzd-i dakîka-dân ü hem şâh

249^{PL} Encâmını buldı cünki şöbet
85^E Hegâm-ı kıyâme geldi nevbet

61^{ai} Ğamdan diline virüp tecelli

Seh mâderin eyledi teselli

1490- Dîdi ki cün oldu böyle ülfet
Geçdi arada hûkûk-ı şöbet

Hiç çekme cihânda ğussa vü ğam
Min ba'd derûniñ eyle hurrem

Peydâ idi cün sefide-i şubh
Nezdik idi fethe dîde-i şubh

Çâlâk ile yârını alup seh
Evden çıkup oldu rû-yı ber-reh

Fânûs yakup ögünce Çâlâk

Rakşân ü sebük-dil ü tarâb-nâk

1491a hiç = hem L
1493a Çâlâk ile = Çâlâkle P.L.E.H

1495- Deycür-ı şeb olmamısdı zâ'il
Câlâkıñ evine oldı vâşıl

MÂNDEN ÇĀLĀK DER-HĀNE-İ HOD BE-DESTŪRĪ-İ PADİSAH (*)

46^aP Andan ilerü duhûl-i râhe
Mevkûf idi çünki üzn-i şâhe

Çâlâk edebe idüp ri'âyet
Sultân ile itmedi refâkat

Itti yüz urup reh-i niyâze
Kılmağa evinde isticâze

Şâyed ola diyü ba'zı maḥzûr
Şeh şubḥa dek âñâ virdi destûr

1500- Ol lağma girüp şeh-i cihân-tâb
Câvid ile itti 'azm -i serdâb

61^bI Ammâ ki każâ-yı gird-gâri
47^aH Gör n'etdi şeh-i vefâ-güzârı

(*) = ——— H / Residen Şâh-ı Hâl Çâlâk-râ P /
Mânden Çâlâk be-Hâne-i Hod Be-destûrî-i ez-şâh L
1496b çünki üzn-i şâhe = üzn-i pür-şâhe i
1497b sultân ile = sultânla L.E.H.i
1499a şâyed = şâh P
1500 = muraların yeri değışmiş i

ZUHÜR KERDEN VĀQI'A-I DİGER (**)

Seyyâh-ı saḡârî-i şaḡâif
Bu nev'e döker dürr-i leṭâif

Olmışdı meger ki şâh-ı Kirmân
Ḥurremle kadîmi düşmen-i cân

Birî birine olup bed-endiş
Düşmüşdi dü mülke ḡayli teşvîs

85^bE
1505- Müstahkem olup sitîz ü ısrâr
Geçmişdi ârâda niçe peykâr

Oldıkça muḡârebât-ı mümtedd
Olmsdı muḡâşamat-ı müstedd

Her bir seferinde şâh-ı Kirmân
Olurdu naşibe-ḡîr-i ḡarmân

İtdiyse ne deñlü cem'-i leşker
Olurdu sikestelik muḡarrer

(**) = ——— H / Zuhür-ı Gerden 'Asık Soden Câid ü
Duhter bâ-yek-diger P
1504a birî birine = birbirine P.L.1
1510b yakmışdı = yımışdı P.E

250^aL 'Aciz kalup andan âhir-i kâr
Olmışdı girive gir-i idbâr

1510- Çün bulmayup intikâma fırsat
Yağmışdı dilin lehib-i ğayret

Âhir düşünüp hezâr hile
Kin olmağa buldı bir vesile

ŞİFÂT-I FEDÂYÎ-I SİRÛ KİRMÂNÎ (*)

46^aP Kirmânde var idi bir fedâyî
62^ai Kim hayr işe başmaz idi pâyi

'Ayyâr ü levend ü fitne-engiz
Tarrâr ü şikâr-gir ü hun-riz

Çengâl-zen ü kemend-endâz
Merdün-keş ü cân-şikâr ü ser-bâz

1515- Cellâd-ı ciger-şikâf-ı hun-hâr
Hûnî-i siyeh-derûn-ı ğaddar

47^bH Mânende-i carh-ı bi-murüvvet
Mânend-i ecel esir-i fırsat

(*) = ——— H

1513a 'ayyâr ü levend = 'ayyâr-ı dilber H

Mirrih-beden Zuhal-şemâ'il
Mânende-i mâr zehr-i kâtil

Sedd itse miyânı kağı kâre
Elbette bulurdı âñâ çâre

Bir güne ğarim idi o fettâk
Şakird olamazdı âñâ Çalâk

1520- Çalâk degildi böyle kattâl

Bu âfet-i cân o âfet-i mâl

İtmişdi o düzde şâh-ı Kirmân
Şad va'de vü şad hezâr ihsân

Kılmışdı seh üstüne havâle

Kim ide vücûdını izâle

86^E Cürcâne idüp meger 'azîmet

Çokdan gözedirdi şâhe fırsat

Düşmüşdi bu kari iltizâma

Girmişdi kemîn-i intikâma

62^{P1}

1525- Her kânde giderse şâh-ı Hurrem

Ol çâye varırdı andan akdem

Seh gitdiği dem gehi şikâre
Yel gibi çıkardı kühsâre

Germâbeye girdiginde 'üryân
Cin gibi olurdu anda pinhan

47^aP 'Azm eylese şahñ-ı gülistâne
Hâdımlık iderdi bâğ-bâne

Bir cami'a eyledikde âheng
Sâ'iller ile olurdu hem-reng

1530- Gâhi oturup okurdu muşhaf
Geh kâğıd oluştırırdı şaf şaf
Tedbîl-i kıyâfe ol bed-âmûz
Fursat güne derdi her şebân rûz

250^bL Geh aşcı olurdu gâh şakķâ
Geh pîr gezerdi gâh bernâ

48^aH Geh Hindî olurdu gâh Bulğâr
Geh Özbek olurdu gâh Tâtar

o

1531b şebân rûz = şeb ü rûz
1534b fâcir = kâcir P

Geh sâ'il olurdu gâh tâcir
 Geh zâhid olurdu gâh fâcir

1535- Biñ suretle olup bedîdâr
 Eyledi hıdîve kaşd-âzâr

FURŞAT YAFTEN FEDÂYÎ BER-SÂH-I HURREM (*)

Oİ seb ki o dâver-i ciger-tâb
 Olmusdı muķîm-i künc-i serdâb

63^a1 Ğâlib gelüp âña sevkvârı
 Virmisdi ferâğate qarârı

Furşat düsürüp o havk-i hun-rîz
 Yekrân-ı fesâde urdı mihmîz

Serdâbıñ öñünde cend haddâm
 Nöbetle iderler idi ârâm

1540- Anlar dahi bi-dimâğ u dil-teng
 İtmisler idi menâme âheng

86^bE Dâru koķıdup o saħş-ı kâtil
 Hep 'aķıllarını itdi za'il

----- o -----
 1535a olup : oldu P,L
 (*) : -----II / sâh-i Hurrem : der-mahal I
 1541a koķıdup : koķudup P,L

Serdâbıñ idüp derin güsâde
Oldı per-i kîne tâb-dâde

Ol kıkıdup derüne dârû
Andan der-i halvete kodi rû

47^bP Serdâbe atıldı lâübâli
Buldı ham köhne gibi hâli

1545- Kandil turur egerçe sûzân
Ammâ yok içinde şâh-ı Cürcan

Bir niçe zaman idüp tefekkür
Gark itmışken yemm-i tehasür

Nâgâh ânı gördi kim ber-âvâz
Bir lağmıñ içinden itdi âgâz

Birbiri ile iki yegâne
Handeyle gelürler ol mekâne

48^bH Tiz yakdı o demde tâze dârû
Serdâbıñ için pür eyledi bû

1543a kokıdup = kohudup P,L / derüne = döne P
1545b yok = yoh L / yog i
1546b tehasür = tahayyür H

63^{P1}

1550- Oldılar alup o büyü yek-câ

Sermâye-i hûsdan mu'arrâ

Câvid ile oldu sâh-ı Cürcân

Bir cânibe her birisi galţân

Çün buldı bu fırsatı o ğaddâr

Hurrem-sehi eyledi giriftâr

Destini kafâya eyledi teng

Dîvâr-ı serâye itdi âheng

Mânende-i mâr çıkdı bâme

Sultânı çeküp çıkardı tâme

251^L

1555- Şarkıttı yine sehi muqaddem

Kendi de tutup kemendi muh^hkem

itmekde iken zemine bî-bâk

Geldi ânâ rast çesm-i Çâlâk

1550a alup o büyü = o büyü alup P

1551a Câvid ile = Câvidle o i

1555a sarkıttı = tåkıttı P / sakıttı E

1555b kendi = kendü f.H

RESİDEN ÇĀLĀK BĀ-MİDĀD-I ŞĀH DİGER BĀRE (*)

Hikmet bu serây-ı sehriyârîñ
Etrâfı muhit, olan cidârîñ

Ķurbunda idi mekân-ı Çâlâk
Āmed-şüd iderdi çeşm-i idrâk

87^aE Şevķile olup tamâm hâzır
Olmışdı tulû' şubħa nâzır

48^aP
1560- Düzdiñ gözi tamdan degil dūr
Uçmada toĶancı çeşmi meşhūr
Gördi ânı k'oldı bir sebük-pâ
Bâlâ-yı serâydan hüveydâ

64^ai Şarkıttı yükin zemine evvel
Kendi daħi itdi kaçd-ı esfel

Çâlâke teveccüh itdi Ķayret
İtmisdi cü şeħle kesb-i ülfet

————— o —————
(*) = ——— H/bâre Hıdıv Gerden ez Dest-i Fedâyî L
1557b cidârın = cidârın
1560a tamdan degil = degil tamdan P
1560b toĶancı = oduncı İ / çeşmi = çeşm P
1561a bir = ——— P,L
1562b kendi = gitdi P, kendü H

Kapdı comâğın miğâl-i ejder
Cân atdı müşâbih-i ğažanfer

49*H

1565- Mesğûl iken itmege o bed-kâr

Oldı irisüp âña kafâdar

Bir cümle-i saht idüp havâle
Dönderdi ânı yatan çuvâle

Bend itdi elin kafâda muhkem
Şordı âña kim nesin sen âdem

Bû bâr nedir ne yirden aldıñ
Ne vechile bu metâ'ı çaldıñ

Nâcâr olup eyledi o ğaddâr
Çâlâkı kazıyyeden haberdâr

1570- Seh gönderüp itdüğünü ikdâm

Hep evvel ü âhir itdi i'lâm

Çâlâk işidinece oldı hayrân
Hâke düşüp itdi sükr-i Yezdân

Sâhıñ başına getürdi hûsın
Müjdeyle müsennef itdi gûsın

1567a kafâda = kafâya P.H

ĀGĀH ŞODEN HURREM SĀH EZ. VĀKĪ'A (*)

Vākıf olıcağ me'âle Hurrem
Hayretle zebânı oldu ebkem

64^bi Olmâsa eger dü desti bađlu
Bi-şübhe süredi pâyine rû

1575- Çalâke didi ki iy birâder
Oldı baña himmetiñ mükerrer

48^bP Olsam saña ben kemine çâker
251^bL Olmaz yine luţfuña berâber

87^bE Kat kat beni eylediñ sen ihyâ
Insân idemez buña muvâsâ

Bûs idüp edeble pâ-yı şâhı
Tağşirine itdi 'azar hâhi

Virdi eline şehiñ güşâyış
Pâyin öpüp eyledi sitâyış

(*) = ——— H/ Hurrem Sâh = Sâh-ı Hurrem L.E/Sâh i
1576a ben = ——— P
1578a bûs = pûs P.L / edeble = öyle P
1579b öpüp = olup H

1580- Şâh eyledi iki gözlerin bûs
itdi ânı iltifâta me'nûs

49^H Ol ħunî-i bi-âmânı Çâlâk
Kendi evine götürdi bi-bâk

Urđı ayağına âhenin bend
Bir mahbes-i tenge itdi peyvend

Çâlâkle râh-ı lağmdan sâh
Serdâbe irişdiler seher-gâh

Gördi ki yatur zavallı meh-rû
İtmis ânı mürde şekl-i dârû

1585- Çâlâk idüp ânı daĥi ħüsyâr
İtdi bu każiyyeden ħaberdâr

Aĥvâl-i güzesteyi idüp yâd
Serdâb içi oldı ħande-âbâd

o

1580a bûs = pûs P,L
1581b kendi = kendü H
1582b mahbes = meclis P
1584a zavallı = zavallu H

65^a GERD ĀMEDEN VOZERĀ-YI HURREM SĀH DER BĀB-I SERDĀB (*)

Çün leşker-i sehriyâr-ı hâver

Oldı sipeh-i sebeh muẓaffer

Dârâ-yı serîr-i şubḥ-gâhı

Zeyn itdi bu köhne bar-gâhı

'Ayân-ı umûr-ı sâh-ı Hurrem

Divâne hep oldılar ferâhem

1590- Hep pâdişâhıñ ferâğatinden

Maḥzûn idiler bu ḥâletinden

Her biri idüp söze ser-âğâz

Bû gûne kelâma oldı dem-sâz

49^aP Kîmî didi şâhımız ne lâyıq

Kaṭ' eyliye rişte-i 'alâyık

Kîmî didi seh cihânadır ḥân

Cân olmayacak turur mı ebdân

Kîmî didi olḡasa selâtin

Ne mâl kalur ne mülk ü ne din

(*) = ——— H

1591 bu = bir i / oldılar = oldı E,I,H

88^aE

1595- Kimi didi efdâl-i 'ibâdet
Sâhâne degil midir 'adâlet

Kimi didi taht olinca hâli
Olmaz mı teferrük ihtimâli

50^aH Kimi didi gûş iderse â'dâ
Serhadleri eylemez mi yağmâ

Kimisi didi ki sâh-ı Kirman
Elbette olur tıyarsa tâzân

252^aL Bâ'zı didi bir gulâm için sâh
65^bI
Terk ide mi tahtı hâsâ-lillâh

1600- Elbette mürûr idüp bu hâlet
Halvetden ider yine ferâğat

Bir gün serine gelüp su'ûrı
Sultânlığa meyl ider zârûri

Âhır buña virdiler karârı
Sâha ideler niyâz ü zârı

Endûhın idüp sahnile tahfif

Yine ideler serire teklif

1598a kimisi = kimi P,H / ki = kim yâ H
1601b ider = ide P,H

Hep oldu o sâhâda ekâbir
 Bu fikr ile fetḥ-i bâbe nâzır

BİRÜN ĀMEDEN SĀH-I HURREM EZ HALVET (*)

1605- Nâgâh açıldı bâb-ı serdâb
 Mânend-i derûn-ı teng-i aḥbâb

Gördiler âni ki oldu sultân
 Pür ḥande güşâde rû-nümâyân

Ardınca ne gördiler ki Câvid
 'Arz itdi ruḥın miṣâl-i ḥursîd

49^bP Ardından âniñ da oldu peydâ
 Bir şahş-ı ġarîb-i ṭurfe-sîmâ

Câvidi görenler oldu hayrân
 Mürde niçe buldı dîdiler cân

1610- Ḥalvetden o sâh-ı seyh-manzar
 Gûyâ ki çıkardı bir gül-i ter

66^aI Cavidi gören didi melekdir

Câlâkı gören didi ma'ekdir

(*) = — H

1606a ki = — P

1610a sâh-ı seyh - manzar = seyh-i sâh - manzar P,H

/ o = — P,L,H

1615- Bu müjde idüp serâyı ser-şâr
Pür oldu derûn-ı şehr ü bâzâr

Bir gûne meserret oldu sârî
Kim ğam daĥi güldi iztîrârî

Şeh çıkması gerçi emr-i âsân
Halk oldu velî o suĥa ĥayrân

Kim yanmış iken mişâl-i 'anber
Kanden âña bu ĥayât-ı diger

Halvetde şeh oldu mı Mesîhâ
Kim eyleye mürdegânı iĥyâ

1620- Kîmî didi şehde vâre velâyet
Sultânlarâ çok mı bu ĥerâmet

Kîmisi didi bu saĥş âyâ
Serdâbdan oldu niçe peydâ

252^{PL} Der-beste iken tarîĥ-i serdâb
Bu ĥalvete kanden oldu reh-yâb

1615a bu = bir P,L
1619a halvetde = halvete P
1622b kande = kanden E,I,H

Mechul idi halka cun hikāyet
 Hep oldu es̄ir-i dām-ı hayret

Hic virmedi bir lebīb-i dāuā
 Bū şūret-i dil-firībe ma' nā

50^aP
 1625- Miftāh-ı h̄ired kalup mu'attal
 Bu m̄skili kimse itmedi hall

Devlette o sehriyār-ı 'ādil
 Bālā-yı serīrin itdi menzīl

Tertīb olunup r̄ūsūm-ı dīvān
 Yirli yirine oturdu 'āyān

Seh sordı ki kande Fahr-i nā-kām
 Dīdīler o sāhim oldu sersām

Şahralara d̄usdi Kays-vāri
 Gest itmede dest u k̄ūhsāri

51^aH
 1630- Ahvāline itdi hayli rik̄kat
 Ahzārına eyledi isāret

89^aE Şahrada bulup o nā-murādı
 Virdiler āña nūvid-i sādı

----- o -----
 1627a tertīb : tertībe P.I.

Gûs eylediğinde Fahr râzı
Bâzû-yı nesâtın oldu bâzi

Cün irdi huzur-ı pâdisâhe
Ruhsârını sürdi hâk-râhe

Sâh eyledi fahr-i nâtüvânı
Sâyeste-i lutf ü mihr-i bâni

1635- Ceyyid idüp iltifât ikrâm
İtdi dil-i nev-remidesin râm

Câvidi görünce Fahr-i zinde
Güyâ ki şeh oldu Hindûsında

67a1 Fahre müte'ayyinân-ı devlet
Her köşeden itdiler işâret

Kim şâha sora bu mâcerâyı
Bu sirdan ide girih-güşâyı

Fahr itdi leb-i niyâz-mendi
Büsende-i hâk-i müstemendi

1636a fahr = şeh P
1637a fahre = fahr P
1638b köşeden = küden P / işâret = şikâyet P

1640- Ref' eyledi destini hevâya

Bâl eyledi ta'ir-i du'âya

Tahrîk-i senâ virüp zebâne

Bast itdi du'â-yı sâ'irâne

PORSİDEN FAHR EZ SEBEB-İ HAYÂT-İ CÂVİD (*)

50^P Ey Hüsrev-i kâm-bahs-ı eyyâm

Olsun saña tevsen-i felek râm

Kalbiñ gibi ses cihât-ı 'âlem

Zâtiñla ola hemise hurrem

Olsun felek-i hilâl ber-dûs

Bâbiñda ğulâm-ı halka der-ğûs

1645- Ey pâdişeh-i felek-cenîbe

Bilmem ne bu vaq'a-i ğarîbe

253^L Kıl ey meh-i âsmân-esrâr

52^H

Bu vâkı'adan bizi haberdâr

(*) = ——— H / Porsiden Fahr ez-Sah-ez Sebeb-i Hayat-ı Câvid L / Porsiden Fahr-i Cürcan ez-Hayât-ı Câvid I

1642a ey = k'ey I.H

1643b ola = olup H

1644b bâbında = pâyında P

Olmuşken o nâzenîn-i dil kes

Âğûs-nişîn-i teng-i âtes

Olmuşken o şuh-ı nev-resîde

Hâkister-i tutiyâ-yı dîde

89^bE Halvetde olup vücûdî nâ-bûd

67^bI

Hiç bir eşeri degildi meşhûd

1650- Şimdi neden oldu nâ'il-i cân

Yâ kangı ufukdan oldu rahşân

Yâ ol sereh-merd-i turfe-simâ

Serdâbda kânden oldu peydâ

Cin midir o şahş yohsa şeytân

Yâ ğul-i devende-i beyâbân

İnsân olamaz bu câye reh-yâb

Yâ div ola meger yâ kuhrâb

BEYÂN KERDEN ŞÂH VÂKI'A-I SEBÂNE RÂ (*)

Seh leblerin eyleyüp güher-rîz

Gül-ğandeyle itdi sükker-âmiz

1651a ol = o P

1652b devende - revende H

(*) = ——— H

1654a güher-rîz=seker-rîz I

1654b sükker-âmiz = seker-âmiz I

1655- Dîdi bu benim birâderimdir
 Ğayret-keş-i cân berâberimdir

Bâdi-i hayât ü devletimdir
 Guyâ ki veliyy-i ni'metimdir

51^aP Buniñ baña oldıgın meded-res
 Hâsâ ki ide cihânda bir kes

İmdâdına irmese bu âdem
 Kânde gider idi şâh-ı Hurrem

Hep kişver ü genc ü mülk ü devlet
 Gitmişdi bu itmeseydi himmet

1660- Olmuşdı rübûde-i fenâ ten
 Âzâdesiyim bu serveriñ ben

68^aI Câvidi halâş idüp telefden
 Aldı beni dest-i nâ-ğalefden

52^aH Tafsîle girüp bu mücmeli şâh
 Gûş itdi muğarrebân-ı dergâh

1657b hâsâ = hâ P
 1659b gitmişdi = gitmişidi P /
 itmeseydi = itmesiy idi I
 1660a olmuşdı = olmuş idi P
 1661b beni = ——— P

Ne oldu ise o şehde zâhir
Hep eyledi naql evvel âhir

Huddâm ü 'abid ü ehl-i divân
Geh girye idüp geh oldu handân

1665- Tafşille cün seh itdi itmâm
Birbiri içinde üç ser-encâm

Pâyine düşüp ricâl-i devlet
Çâlâki hep itdiler ziyâret

90^aE Çâlâke o deñlü itdi en'âm
Kim bilmez idi hesâbın evhâm

Hep itdi muqarrebân-ı sultân
Çâlâke bir ol kadar da ihsân

253^PL Hem virdi hezâr güne ni'met
Hem eyledi hem-nişin-i şohbet

1670- Ol hânede k'eylemişdi me'vâ
Yapdılar ânı serây-ı garrâ

1665a tafşille = tafşil ile P.H /cün seh = seh cün
i
1669a hem = kim L
1670a me'vâ =navâ P

Her kande var ise düzd-i seffâk
Sîr itdi ânı zekât-ı Câlâk

Hep tövbe idüp lüŝûs-ı hod-kâm
Câlâke yazıldı cümle huddâm

Âşâr-ı huzur olup hüveydâ
Sehr oldı lüŝûşdan mu'arrâ

51^bP 'Älem pür olup neŝâţ ü ŝâdi
68^bi Hüzni ü elemiñ güm oldı âdi

1675- İtdi o kadar taŝdîk-i ihsân
Kim oldı ğanâ vü fakr yeksân
Sükrâneye oldı tîĝ-i hod-kâm
Gül-bûse-zen-i gülû-yı aĝnâm

FERMÂN DÄDEN SÂH HURREM SEHR-ÂYIN-I CÜRCÂN RA (*)

Bü zevk ü ŝafâya şâh-ı Cürcân
Cürcâne tonanma itdi fermân

1671b sîr = pîr L.E

(*) = ——— H Fermân-gerden Sâh Sehr-âyin-i Cürcân
râ i

1677a ü = ——— P.L

1677b tonanma = donanma H

52^H Dükânları zeyn idüp serâser
Giydi dürr ü bâm câme-i zer

Ėarkı oldu metâ'a şehri ü bâzâr
İtdi leme'ân kumâş-ı zer-kâr

1680- Bâzâre kumâş olup perr ü bâl
Tâvus-ı behiste oldu hem-hâl

Her köşe olup nişîmen-i sûr
Oldı reg-i mürde târ-ı tanbûr

Bir güne idi neşât-ı ser-şâr
Handân-ı leb idi şikâf-ı divâr

Nâhîde çıkup terâne-i çeng
Râmîş-ger-i sevķ tutdı âheng

Çün şehri ü serây oldu zînet
Surnâ ile table geldi nevbet

1685- Āvâze-i tabl-ı sâdimâni
Ger eyledi gûş ins ü cânı

————— o —————
1682 = ——— E
1684a oldu = buldı P.L
1684b surnâ ile = surnâyla I

90^bE Ātesle tutusdı top-ı dil-kes
69^a1

Yandı feleğĩn başında ātes

Eflāke fişek olup berāber

Zencire çekildi şanki ejder

Bir hafta bu hālet üzre Cürcān

Şatdı çemen-i behište 'üvān

PORSİDEN SĀH EZ ÇĀLĀK HĀL-i CĀVID U DUHTER RĀ (*)

52^aP Eşnā-yı sūhanda sâh-ı dil-cû

Çâlāke didi ki ey nigû hû

254^aL

1690- Tuydiñ mı ne itdügin bu aḡsām

Câvidile duhter-i ḡoş-endām

Gördiñ mi dü şem'e-i şeb-efrûz

Birbirine olduğın naḡar-dûz

Çâlāk sürüp zemine ruḡsâr

'Arż itdi ki ey şeh-i kerem-kâr

1687a eflāke = etrāfa L

1687b sanki = sankim H

(*) = — H

1690a itdügin = itdüğini P,I,H / bu = — P,H

1690b Câvidile = Câvidle P,L,E

Yok şübhe ki ol iki sûtûde
Olmıs biribirine rübûde

53^H Biri birine idüp muhabbet
Âmed sūd iderdi çeşm-i hasret

1695- Biri birine idüp nigâhî
Eylerler idi nühüfte âhî

Yokdur bu cihânda şimdi dil-hûn
illâ meger ol iki ciger-hûn

Yok bezm-i cihânda şimdi gâm-gîn
illâ meger ol dü zâr-ı miskîn

İnşâf budur ki ol dü 'âsık
Hakkâ ki biri birine lâyıq

69^İ Fermân olunursa ol dü ahter
Olsun biri biri ile hem-ser

1700- Sâyestedir ol perîye Câvid
Bercise sezâdır öyle Nâhid

————— o —————

1695 âhî = râhî L
1697 = ——— P.E.f.H

FİRİSTÂDEN SÂH CÂLÂK-RA BE-MÂDER-İ DUHTER (*)

Çâlâk idicek mâ'ili tebyîn
Sâh itdi nişâr dürr-i taşsin

Çâlâke idüp yine isâret
Dîdi ki saña düser bu hizmet

Vâr mâderine götür selâmı
Sa'y eyle huşûle bu merâmı

91*E Çâlâk daği be-hükm-i fermân
Oldı der-i mâdere şitâbân

1705- İblâğ-ı selâmı itdi taqdim
Makşûdını şâhiñ itdi tefhîm

52*P Dîdi işidüp peyâm-ı şâhı
Baş üstüne emr-i pâdişâhi

Çün şâhiñ ola murâdı bu kâr
Ben daği kızım daği perestâr

Tek şâh-ı cihân murâda irsün
Kağrı kuluna dilerse virsün

(*) = ——— H / 'Akd Gerden Câvid Duhter P
1702b hizmet = hizmet P,İ
1703a vâre mâderine = vâre o mâderine P

Vâr lîk benim de bir niyâzım
 'Arz eyle seh-ı cihâne râzım

1710- Bu kaçra ki başdı pâ-yı sâhı
 Sükkânsız olmaya tebâhı

70^af Kalmıya bu hândan 'âli
 53^pH Mânende-i çeşm-i mürde hâli

Kız çıkmaya kendü hânesinden
 Murğ uçmaya âsiyânesinden

254^pL Câvid idüp bu dârı mesken
 Olsun kâdemiyle dide rûşen

Sâyed bu sebeble ola gâhı
 Sâyân-ı kudûm-i pâdisâhı

1715- Kız tıydı nüvid-i izdüvâcı
 Sevķile sipihre atdı tâcı

Câlâk gelüp huzûr-ı sâhe
 'Arz itdi mâ'ili pâdisâhe

————— o —————

1715a tıydı = duydı P.L.I

Sultāna d̄s̄üp niyāzı maḳb̄l
Mes'ūlini itdi cümle mebz̄l

Evvelde olup zamāne mesrūr
Amāde idi levāzım-ı sūr

Cāvide nigah idüp o servi
Dürrāce yitürdiler tezervi

1720- Bir mansıbile idüp şer-efrāz
Emsāliniñ üzre oldı mümtāz

Bir hafta rüsüm-ı 'ıys ü sādı
Cün buldı bu vechile temādi

91^{PE} ZİFĀF KERDEN CĀVID BĀ DUHTER (*)

53^{AP} Bir gün yine itdi şāh fermān
Kim eyliyeler o şeb çerāgān

70^{PI} Kāndilden aşdılar serāpā
Her bir der önünde bir güreyyā

Mes'aller ile idüp müzeyyen

Itidiler o sāmı şubh - rüşen

1718b idi = — P
1719a o = — P.L
(*) = — H

1725- Bi'l-cümle süvâr olup ekâbir

Hengâme-i maḥşer oldu zâhir

Alâyı cün itdiler müheyyâ

Şeh kaşrdan eyledi temâşâ

54-H Câvidi süvâr idüp sâhâne

Ḳız kaşrina oldılar revâne

Şagdıçlık idüp o şuḫa Câlâk

Ol hâneye vardılar tarab-nâk

Teslim idüp ol nihâli bâğa

Pervâneyi urdılar çerâğa

1730- Ol iki ğazâl-i al-gûn-pûs

Itti biribirini derâğûs

Picîde olup dü yâr-i simîn

Mezc eyledi yâsemin ü nesrîn

Bir rişteye bend olup zen ü merd

Oldılar ikisi zevc iken ferd

Germ oldu miyânlarında ülfet

Giydi ikilik libâs-ı vaḫdet

1727a Câvidi = Câvid P

1731a dü yâr = dutar I

Āmizis idüp iki semenber
 Bir kâseye girdi sır ü şeker

1735- İtdi uyanınca murğ-ı huftu
 Jülbindeki âşiyânı süfte

255*L Bir kisede âlet-i tenâsül
 İtdi biri birine tedâhül

Yazdı kalem-i midâd-ı la'lin
 Ol şafhada faşl-ı bâb-ı rengin

İtdi acılınca hân-ı ihsân
 Engüsti havâle-i nemekdân

53>P Miftâh-ı hayât olınca der-kâr
 Oldı der-i genc cân-ı bedidâr

92*E
 1740- Dillendi dehân-ı zir-ebkem
 Mismâr-ı muhabbet oldı muhkem

Ātesle biri tutup buhûrdân
 Oldı birisi gülâb-ı efsân

Cün gonçe-i alın eyledi gül
 Sebnem gibi aqdı eşk-i bûlbûl

Müstağriķ olinca nūr nūra
'Azm eyledi her biri huzūra

54>H Cün nâr-ı safaķla köhne hammâm
Germ oldu irüp sipide-i nâm

1745- Geldi leme'âna tâs-ı hursîd
Ėusl itdi o tâs-ı zerle Câvid

'Ayân-ı maħall-i şadr-ı divân
Tebrîkine oldılar sitâbân

Bindirdiler ânı raħs-ı câhe
'Azm eylediler serây-ı şâhe

Rûyin iderek 'araķ-ı çekide
Sürdi ķadem-i hıdıve dide

71>I Hil'atlar ile idüp şeh ikrâm
Luţf ü keremini ķıldı itmâm

NĀ-PEYDĀ SODEN ĆĀLĀK DER ĀN HĀL (*)

1750- Cün irdi nihâyete meţâlib

ĆĀlĀk ārâlıkdan oldu ĝĀ'ib

1744b irüp = olup H

(*) = — H / ĜĀ'ib soden ĆĀlĀk P.L

1752b gam ile = gamla P.L.f,H

1748a Vezin bozuk

Şâh oldu hazin ü zâr ü gam-nâk
Ceyb-i dilin itdi dest-i ğam-çâk

Ol süre te'aķub itdi mâtem
Toldı ğamile derûn-ı Hurrem

'Āyân ü ekâbir itdi zârı
Zevke bedel oldu sevük-vârı

Her çend ki itdiler tekâpü
Āşârı bilür midî ser-i mû

54^aP
1755- Ne meykede kaldı ne şavâmi'
Ne medrese kaldı ne cevâmi'

Ne kûy ü serâ ne şehir ü bâzâr
Olmadı yine eser bedidâr

Ne tekye ne cârsû ne hammâm
Ne hufre-i çâh ü ne ser-i bâm

92^bE Ne zir-i zemin ne şakf-ı hâne
Ne künc-i künist ü kahve-hâne

1754b âşârı = âşâr P,H
1756a (kûy ü serâ) ü = — P

255^L Ne kaldı çemenistan ne külhân
Kaldı aranmadık nişimen

55^H
1760- Ne mevt ü hayâtı oldu ma'lûm
Ne ğayb ü huzûrı oldu mefhûm

72^I Sâh oldu bu vak'adan ciger-ris
Oldı dili kâr-gâh-ı tesvîs

Câlâke olup ziyâde mâ'il

Bend itmişidi 'alâka-i dil

Me'yûs iken anda âhîr-i kâr
İtdi lebine vedâ'-ı güftâr

Pâmâl-i melâl olup zârûri

Terk eyledi pister-i huzûrı

1765- El çekdi umûr-ı memleketden
Göz yumdı huzûr-ı saltanatdan

İtdikce hûkûk-ı hizmetin yâd

Mânende-i ebr iderdi feryâd

_____ o _____

1760a mevt = fevt I
1762b itmişidi = itmişdi P
1763a anda = andan I,H
1766a hizmetin = hidmetin L,E,H

Erbâb-ı umûr-ı devlet ü dîn
Hep oldu bu vak'adan gam-gîn

Nâcâr virüp rızâ kazaya
İşmarladılar ânı Hüdâya

REFTEN ÇĀLĀK BE KIRMĀN ve ESİR KERDEN SĀH-I KIRMĀN RĀ ve
ĀVERDEN BE HĀNE (*)

Ammâ gelelim bu yaña Çâlâk
Bir dâ'iyeye olup heves-nâk

1770- Fikr itdi ki sehriyâr-ı Kirmân
Çün Hurremi şayda itdi fermân

54^bP Şimdi budur iktizâ-yı ğayret
Ben de idem ânı şayda himmet

Zîn itdi libâs-ı şeb-revâne
Oldı o yaña o şeb revâne

72^bI Çün itmek idi yânında lâsey
Bir günde beş altı menzîli tayy

1767b = Bu vak'adan oldu cümle gam-gîn H
(*) = ——— H
1770b sayda itdi = itdi sayda L

Bir kaç gün olup revende-i râh
Kirmâne irişdi bir sebân-gâh

1775- Kirmâne o seb ki oldı vâşıl
Sirkâtına sâhiñ oldı dâhil

93^aE Hâb icre şikâr idüp o sâhı
Oldı yine ol seb icre râhi

Bir hafta tamâm olunca kâmil
Oldı yine hânesine vâşıl

Habs itdi o sâh-ı tîre râyi
Ol yirde ki habs idi fedâyi

Çün gördi fedâyi pâdişâhın
Medd itdi sipihre dûd-ı âhın

1780- Dârûdan o sâh-ı nâ-huşyâr
Çün çeşmin açup olunca bidâr

Itedi o iki esir-i miñnet
Birbirisine nigâh-ı hasret

1780a sâh = çeşm P,H
1781a o = ol H

256^aL Cün oldu kazıyyeden haberdâr

Sermâye-i candan oldu bi-zâr

Tuydıqda fedâyi gizlü râzı

itdi sehine zebân - dırâzı

Didi 'ameliñdir iy cefâ-kâr

Bu miñnete olduğıñ giriftâr

1785- Böyle revisiñ budur sezâsı

Sû-i 'ameliñ budur cezâsı

73^ai Ferdâ oluruz dem-i seher-gâh

Birbirimize 'ademde hem-râh

Şeh de telefe virüp kararı

Şabr itdi cefâya ıztırârı

ZUHÜR KERDEN ÇĀLĀK BA'DE EZ ĞAYBET (*)

55^aP Ammâ o seb-i siyâh-câme

Tedbil olıcağ fūrûğ-ı bâme

1783a gizlü = giz P

1785b sū = sūd P

1786b birbirimize = herbirimize P,L

1787b ıztırârı = ıztırâbı P,L

(*) = — H

Pür-nür olıcağ fezâ-yı 'âlem
Mânende-i rû-yı sâh Hurrem

1790- Çâlâk olup ol dem âsikâre
'Azm itdi serây-ı sehriyâre

Kim gördi ise olup sitâban
İblâğ-ı nüvîde atdılar cân

56^aH Halk oldu taraf taraf tarab-nâk
Bu lafzile kim bulundu Çâlâk

Hurrem idicek müjdeyi gûş
Deryâ-yı meserret eyledi cûş

93^bE Şabr itmedi hem-rehî-i pâye
Can atdı derîçe-i serâye

Çün dîdesi oldu rûyına dûş
İfrât-ı şafadan oldu bî-hoş

1795- Geh cesmiñ öpüp gehi 'azârın
Ebr eyledi çeşm-i eşk-bârın

1789a fezâ = kazâ P,L
1790a ol = o P,I,H
1790b iblâğ = belâğ P

Etrâfın alub ricâl-i devlet

Ta'zîmile itdiler ziyâret

73^bi Çün irdi hoş âmedi temâme

Olındı mübâsiret kelâme

Şeh kat kat idüp sū'âl-i hâlin

Şordı ânâ ğaybetin me'âlin

Pâ-yı şeh itdi cehre sâyı

'Arz eyledi cümle mâcerâyı

HABER DÂDEN ÇÂLÂK EZ-HİKÂYET-İ ŞAH KIRMAN (*)

1800- Didî ki şahâ cü şâh-ı Kirman

Bu fitneye oldı rişte-cünbân

Şad sükr ele girüp fedâyı

Zencire uruldı dest ü pâyı

55^bP Bu fi'le çün itdi şeh habâret

256^bL

Bu 'abd-ı kemine düşdi ğayret

Kim bende olup bu kâre ceste

İhzâr idem ânı dest-i beste

1797a hoş = — P / irdi = geldi i

1798b sordı = sürdi P

Eyyâm-ı sa'adetinde sâhım
 'Avn-ı hâk olup benim penâhım

1805- Asân-ter idüp Hüdâm merâmım
 Aldım o 'adüvden intikâmım

Luţf-ı Hâk olup bana meded-kâr
 Dergâhıña itdim ânı ihzâr

56^bH Hânemde o kine-cûy hâlâ
 Bend içre yâtur zelîl ü tenhâ
 Virdim ânâ fi'liniñ cezâsın
 Elbette iden bulur belâsın

74^ai Mâ'lûm olıcağ bu râz-ı mübhem
 Engüstünüz oldu halk-ı 'âlem

1810- Sâh oldu mişâl-i şubh handân
 Cürcâne zamîme oldu Kirmân

94^aE Bî-maşraf ü bî-maşşaf-ı 'asker
 Oldı bu murâdına muzaffer

_____ o _____

1805a Hüdâma = Hüdâ i.H
 107b zelîl = delîl P
 1808b belâsın = cezâsın L
 1809a râz = râr P
 1811b oldu bu = oldu yine bu P / seh oldu = H /
 bu = — H

Çâlâkın olup işine hayrân
İkdâmına oldu âferîn -hân

Öpdi yeñiden ruḥ ü dehânın
Bulsaydı fedâ iderdi cânın

Cümle vükelâ-yı rif'at-âyin
Baştı itdi zemine dest-i taḥsîn

1815- İnşafla didiler ki taḳdır

Çâlâkı bu mülke itdi iksîr

Bir kaç kez idüp ḥıdıve imdâd
İtdi ânı merg elinden âzâd

Şimdi yine itdi cân-sipârî

Bir böyle şeh oldu bergüzârî

Kirmân şehi gibi ḥaşm-ı serîr

Dergâha gele esîr-i zencîr

56*P Bundan ilerü nedir ḥaḳıḳat

Yâ bundan eyü olur mı devlet

1812a isine = iste P. isinde L.E.H
1814b taḥsîn = tahtın i
1819b devlet = hizmet i

1820- Hep mâ-melekin virirse dâver

Bu hizmete olmiya berâber

Sertâc-ı zebân idüp sitâyı

Çâlâke hep itdiler du'âyı

74^P1 'Âlem isidüp bu güft ü güyü

Hep açdı dehân-ı arzûyü

Kim olsa gerek hıdv-i Kirmân

Meydân-ı fenâya simdi gâltân

57^H Fi'l-i bediniñ görüp sezâsın

Bulsa gerek itdügi cezâsın

1825- Ser-cümle müdebbirân-ı kişver

Olmuşlar idi âña mükedder

Zirâ ki görüp tedârik-i ceng

Her sâl iderdi cenge âheng

257^L Rahtlarını idüp itâre

Çok rahne ururdı ol diyâre

o

120a virirse = virse P,L,I

1820b hizmete = hidmete L,E,H

1822a ü = — P,I,H

1824a sezâsın = cezâsın P

1827b ururdı = olurdı P

Cün girdi ele o haşm-ı ğaddâr
İhlâkine oldılar heves-kâr

Sedd eylediler bilüp o 'âkķı
Kinine miyân-ı ittifâķı

94^bE
1830- Hep güş acup izn-i sehriyâre
Düşmüşler idi bu intizâre

'AFV KERDEN HURREM SAH CÛRM -i SÂH KIRMÂN RÂ (*)

Ammâ güher-i aşâlet-i sâh
Ser-rişte-i kahrın itdi kevtâh

Luţfı olup intikâme gâlib
'Afv oldı rüsûm-ı gadrı sâlib

Cünbide olup reg-i aşâlet
Cûs eyledi lücce-i 'inâyet

İtdi vüzerâya böyle imâ
Kim bir âlây ideler müheyyâ

56^bP
1835- Envâ' libâce-i selâtin

Bir raş-ı girân - besât-ı zerrîn

1829a o = — P.L

(*) = — H / cürm — P

Çalâk evine olup revâne
İlbâs ideler seh-i cihâne

Adâb-ı mülûk idüp ri'âyet
Anı ideler serâya dâ'vet

Bindi vüzerâ be-hükm-i fermân
Oldılar âlây âlây sitâbân

Gördiler o şehriyâr-ı hûnı
Olmış gam ü miñnetiñ zebûnı

57^bH
1840- Olmış o seh-i serîr-i nahvet
Uftâde-i cârmıñ-ı zillet

Virüp âña bendden halâşı
Giydirdiler ol libâs-ı hâşı

Hep eylediler be-resm-i tekrım
Pisinde zemîn-bûs-ı ta'zım

Bu vaz'ı görince sâh-ı Kirmân
Mânende-i bîd oldı lerzân

Endûhı bedel olup hicâba
Şad sermle düşdi iztırâba

1845- Bir şekli alâyi itdiler müretteb

Kim görmemiş idi çeşm-i kevkeb

Bindirdiler ânı raş-ı câhe

Azm eylediler serây-ı şâhe

75^bI Ol sevkette seh-i hazin-dil

Çün bâb-ı serâya oldu vâsıl

95^aE Ta'zîmine sâh-ı taht-ı Cürçân

Çak bâb-ı serâya oldu pûyân

Hiç itmedi ol seh-i cihân-gir

İkrâmda bir dakîka takşîr

257^bL

1850- Gûyâ ki hiç itmemişdi sebkat

Yek-zerre miyâne düh huşûmet

Fermân-dih-i taht-gâh-ı Kirmân

Olmusken esîr-i dest-i harmân

57^aP Âmâc-ı melâl iken hayâtı

Çün gördi bu gûne iltifâtı

o

1849b ikrâmda = ikrâmında P,L

1852a melâl = belâ f

1852b Itifâtı = intikâmı P

Hacletle olup sirışk-i rızân
Az kaldı hicâbla vîre cân

Ammâ ki seh eyleyüp nevâzis
Luţfile diline virdi râmîş

1855- Teşrifin idüp havâle bahta
Destîni tutup çıkardı tahta

Bir tahta cûlûs idüp iki şâh
Bir burca yakısdı mihrile mâh

58^aH Ol şerme oldıgınca ebkem
Eylendi nevâzis ânı Hurrem

TESLİYET DÂDEN ŞÂH HURREM BE ŞÂH-I KIRMÂN (*)

Luţfile virüp âña teselli
Didi ki degil keder mahalli

76^aI Tut hâţırını hoş olma dil-teng
Şâhân gehi şulş ider gehi ceng

1855b çıkardı = çıkarırdı P
(*) = — H / Şâh Hurrem = Hurrem Şâh I
1858a virüp = idüp I

1860- Ahvâl-ı memâlik ey birâder
Geh şâf olur gehi mükedder

Yâd eyleme köhne mâcerâyı
Tayy eyle bişât-ı mâ-mezâyı

Hâneñ gibi eyle 'isret ü 'ıys
Hiç hâtırıña getürme teşvis

Evzâ'-ı felekden olma mahzûn
Hep böyle degil mi hâl-i gerdûn

Yokdur cü sebât-ı mülk-i 'âlem
'ıys eyleyelim seniñle bir dem

1865- 'Âlem ne saña ne baña bâki
Gelsün kanı muṭribile sâki

95^bE Bu tahtı da kendi meskeniñ bil
Dilden kederiñ gider şafâ kıl

Bir hâl ile eyleme te'essüf
Yokdur aramızda hiç tekellüf

1864a yokdur = bu kadar P
1865b kendi = kendü E.H
1866a kederin = kederi P
1867a hâl ile = halle I

57^bP Oldıñ bize sen 'aziz miħmân
iste zer ü güher iste Cürçân

Kirmâne daħi peyâm gönder
Gelsün vüzerâ sipâh ü 'asker

1870- Bunda döğününce âb ü dâne
Ol tahtına 'izz ile revâne

İtdi o şeh-i sütüde-ħaslet
Kirmân şehine o denlü ħürmet

76^bI Kim perde-i kin olup deride
Oldı şehe 'abd-i zer ħaride

258^aL Başdırdı dilindeki gubârı
58^bH Feyyâze-i 'afv-ı şehriyârı

Her söylediginde şâh-ı dilcû
İsterdi ki süre pâyine rû

1875- Ammâ ki ħomazdı sâh ħurrem
Bir luḡf-ı cedid iderdi munẓamm

————— o —————

1869b vüzerâ sipâh = vüzerâ vü sipâh P
1873a bunda = günde P
1873b feyyâze = feyyahde P

Bu hâlile geçdi nice eyyâm
Kirmâne reside oldu peygâm

Çün şehleriniñ kim oldığından
Olmuşlar idi ğarik-i siven

Yemm gibi bu şevk ile urup mevc
Cürcâne çekildi fevc der fevc

Geldikde sipeh-küşân-ı Kirmân
Şâh itdi merâtibince ihsân

1880- Oldı iki şâh ü iki lesker
Birbirleri ile hep birâder

Bigânelik oldu âsiyânî
Pür-kînelik oldu cân-fezâyî

Emne mütebeddil oldu hasyet
Unse mütehavvil oldu vahset

Şâhile o denlü oldu hem-hûs
Kim tahtı eyledi ferâmûs

1876a hâlile = halle E.I.H
1880a ü = — P.I.H
1881b cân-fezâyî = cân-fedâyî L.E
1882b vahset = hasyet P.H

Luḡfindan o deñlü oldu memnün
Kim yâd-ı vaṭan iderdi maḡzün

96^aE DESTÜR HASTEN SĀH-I KIRMĀN BE-REFTEN (*)

77^aI

58^aP

1885- Ammâ ki zihâm-ı fevc-i 'asker

Eylerdi dimâğını mükedder

Añlardı âni ki 'ıys ü sūrî

Muhtâc-ı firâkdır zârûrî

Bir ğün düşürüp zaman-ı fursat

Dâmânına sürdi rû-yı haclet

Oldı leb-i haclete virüp şür

Bu nev'e niyâz-mend-i destür

K'ey padisâh-ı serîr-i himmet

V'ey neyyîr-i müsrik-i mürüvvet

1890- Her mû bedenimde olsa bir dil

Ta'dâd-ı 'inâyetiñ ne kıabil

Tâ cünbis-i carḡ olinca sâkin

Ta'bir-i mürüvvetiñ ne mümkün

————— o —————

(*) = ——— H

1885a zihâm = rihâm P

1888a haclete = hacletle P

Bidâdı sana ben itdim icâd
Ben girdim ele sen itdin âzâd

Bu 'izzet ü hürmet ü bu ikrâm
Bu tesliyet ü bu luṭf ü im'âm

Bir kesden olur mı hiç sâdır
Bu himmete her kisi ne kâdir

1895- Bu lutfı ki eylediñ baña sen
itmezdim aniñ birisini ben

258^bL Bu cevher-i zât ü luṭf-ı güher
Bir pâdisehe degil müyesser

77^bI 'Umnân-ı mürüvvet eyleyüp cûs
itdiñ beni 'abd-ı halka der-gûs

itdiñ baña güne güne ihsân
Kim yok, 'addin beyâna imkân

Bu 'abde çok ihtirâm kıldıñ
Merdâneligi temâm kıldıñ

1900- itdiñ beni luṭfile cün âbâd

'Abd ile beni dilersen âzâd

1894a kesden olur mı hiç = kimseden hiç olur mı P,H

58^{PF} Gerçi degilim bu bende lâyıķ
İt defter-i bende-gâne lâhıķ

Dergâhına gelsün eyle fermân
Her sâl harâc-ı mülk-i Kirmân

96^{PE} Sâhâ idelim olursa ruḥṣat
Şimdengirü ref'-i bâr-ı şiklet

Şimdengirü olalım revâne
İzniñle kadîmî âsiyâne

1905- Şeh gûş idicek idüp tebessüm
Ahvâline eyledi tereḥḥüm

59^{PH} Didî ki ğarż-ı muvânesetdir
Yohsa ne harâc-ı memleketdir

Mâliñda memâlikiñde muṭlaķ
Hep sâña mübârek eylesün Haķķ

Çün tâ'ir-i sevkiñ itdi pervâz
Zâd-ı sefere olunsun âĝâz

○
1902b sal = sale H
1906b harâc-ı memleketdir = harâc ü memleketdir /
harâc ne memleketdir H
1907b Haķķ = ——— İ
1908b zâd-ı sefere = zâde sefer P

İtdi vüzerâya şeh işâret
Tertîb ideler meḥâm-ı riḥlet

78a1
1910- İtdi vükelâ-yı kâr-fermâ
Bi'l-cümle levâzımın müḥeyyâ

Tesyî'e çıkup ḥıdıve Cürcân
İtdi anı rû-be-rah-ı Kirmân

Bü fethada ba'is oldı Çalâk
Oldı iki mülk fitneden pâk

Çalâkın olup güşâde kâli
Gerdûn gibi oldı kâdri 'âli

Min-ba'd olup zürûda ekdâr
Kalmadı şafâdan özge bir kâr

1915- Câvid ile sâh ü fâhr ü Çalâk
Evkât geçürdiler ṭarab-nâk

'İsretten alup temâm vâye
Pâyâna irisdi bu hikâye

1910a vükelâ = vüzerâ L
1913a kâli = fâli I.H.
1913b gibi oldı kadri = kadri oldı
1916a vâye = dâye F

TEMĀM ŞODEN HİKĀYET ve ĀĠĀZ-I ĤATME-I KİTĀB (*)

Ey ġāfil-i sāde-levĥ tĀ-key
 Tahşil-i hevā müsābih-i ney

97^aE itseñ de ne deñlü evçe pervāz
 Elbette ider ĥazize āġāz

259^aL Şalsañ da ne deñlü 'āleme şūr
 Olma dem-i müste'āre maġrūr

1920- Ĥāliñ n'olur ey fākır-i bī-zād
 İmdādını kaṭ' idince üstād

Bir kaç pul için çeküp şikence
 Mānende-i def yemiye ṭabanca

78^bi Sım ü zer için çeküp ta'ablar
 Gördiñ nice hilmler ġāzablar

Zer didiġiñ ol 'arūs-ı bed-mihr
 Gösterdi hezār ceybden cehr

(*) = — H
 1921b yemiye = yeme H
 1921b Vezin bozuk

Ceybiñde seng idince menzîl
Biñ kîse vü ceybe oldı dâhîl

1925- Geh deşne olup geh oldı semsîr
Gâh oldı sivâr ü gâh zencîr

Gâh oldı ricâl-i harbe âlet
Gâh oldı zene hulle vü zînet

Levh oldı gehi vü gâh hâtem
Geh gördi sürûr ü gâh mâtem

Geh bâşa çıkup geh oldı pâmâl
Gâh oldı külâh ü gâh halhâl

Geh kalbe nümâ geh oldı sâ'at
Gâh oldı rikâb ü raht-ı rûlet

1930- Geh mecmer olup geh âf-tâbe
Geh âtese girdi gâh âbe

Gâh oldı sebîke gâh meskûk
Biñ kâlîb içinde oldı mesbûk

1926b vü = — P
1927b ü = — P
1928b külâh = külâl P
1929b rikâb ü raht-ı rûlet = olıraht-ı rikâb-ı
rûlet P
1930b geh = gâh L

Geh pütede eyledi karârı
 Geh haddeden eyledi güzârı

Biñ kişvere eyleyüp seyâhât
 Biñ hâneyi eyledi ziyâret

59^bP Şanduklar içinde oldu pinhân
 Geh kiseler icre çekdi zindân

79^ai
 1935- Geh rehne girüp geh oldu menhûb
 Geh mühürlenüp geh oldu mevhub

Gâh oldu behâ-yı nân ü revgân
 Gâh oldu fedâ-yı bağ ü külhân

97^bE Gâh oldu behâ-yı esb ü ester
 Geh kıymet-i kahve gâh sekker

Gâh oldu 'aṭiyye gâh kısmet
 Gâh oldu hediye gâh rüsvet

60^b Gâh oldu medâr-ı şulḥ geh ceng
 Gâh oldu behâ-yı bâde geh beng

1933a kişvere = kişveri H / seyâhât = saltanat P
 1934a içinde = icre E.i,H
 1935b mevhub = mevhum P.L
 1936a behâ = hebâ i
 1936b ü = ——— P.L
 1937a behâ = hebâ i
 1939b behâ = hebâ i

1940- Gâh irse girüp olındı taksim
Geh düzdä calup olındı tecrim

El-ħaşî! o bî-vefâ-yı gaddar
Bir kimseye olmadı vefâdâr

Sen nâ'îl olinca eyleyüp cûs
Sevkile açarsın âñña âğûs

259^{PL} Cânım diyü karşularsın âni
Ol ħande ider sana nihâni

K'ey sâde derûn seniñ gibi ben
İtdim çoğunuñ gözini rûşen

1945- Virmişdir âyâ fakîr gâfil
Çok kimse baña seniñ gibi dil

Hic birine olmadım vefâdâr
Ben kaldım o gitdi çâr ü nâ-çâr

Ben sâña da eylemem vefâyı
Şayd eylerim özge mübtelâyı

1940b tecrim = tahrîm P

79^b1 Ey nefis-i hod-perest-i hod-rây
Oldiñ iki kat cihâna rûsvây

Bir añlamadiñ cihâni fâñf
Bir hırşile hâhis itdiñ âni

1950- Fânûs-ı hayâldir bu 'âlem
Timsâli gügerdedir demâdem

Şûret 'arazîdir anda yekser
'Arâza degil be₄kâ müyesser

Evzâ'-ı cihân bu günedir hep
Eczâsı hayâlden mürekkeb

Ahterden olur sipihr-i qallâs
Etfâli firibe leblebü -pâş

Bû menzil-i pest-i köhne-bünyâd
Çok sâde derûnı itdi dil-sâd

98^aE
1955- Ta'mirine çok kes itdi iqdâm
Âhir kođı gitdi kâm ü nâ-kâm

1948a nefis-i hod-perest = nefis ey hod-perest P.1
/ nefis-i hevâ-perest H
1949b hırşile = hırsla E.1.H
1953b etfâli = etfâl P.L.1.H / firibe = karibe P
1954b itdi = — P.

61^aH Bir pul gibidir bu köhne menzil

Cisr üzre yapar mı hâne 'âkil

Çün oldu konağ gibi bu hâne

Oldukça otur misâfirâne

Bir hâne ki süst ola esâsı

Ola gil ü sengden binâsı

Eczâsı ola âniñ husûşa

Eczâ-yı fenâ pezîr-i dünya

1960- Vîrân olur âhir ol 'imâret

'Âkil âña sarf ider mi himmet

Bâkiye çalış fenâdan el çek

Dehr eylemeden vücûdını hak

80^ai Şohbâ-yı fenâya olma sâki

Yap dâr-ı bekâda kaçır-ı bâki

Dünyâda dañi idersinñ âbâd

Bâri o binâyı eyle bünyâd

1956a pul = yel P.1

1958b ola = ol P.onlar H

1960a ol = — P

1961b hakk = çek F

1961 = — L.E . 1967-1968 beyitleri arasında P

1962b bekâda = fenâda H

Kim olmiya tarh-ı zūd fāni
 Ğabı evleve kuvvet-i me'āni

1965- Hem-dūs-ı sipihr ola zemini
 Müşrif ola 'ayne sehnisini

Lafzı ide nesh-i neşne-i rāh
 Ma'nası ola ğadā-yı ervāh

Ta'biri vire şimāha zinet
 Mefhūmı ola medār-ı 'ibret

60^{BP} Leb-tesneye ola havz-ı mevrūd
 Bigāneye ola bāb-ı mesdūd

Elden ele devr ide cihānı
 Teng-i seker eyliye dehānı

1970- Eczası cıka henüz kāndan
 Kıymetle alınmiya dükkāndan

Ṭakınmiya dest-i ehl-i pişe
 Ne erre yemis ola ne tişe

1965b sehnisini = sehnisi P.L
 1966a lafzı = lafz P
 1968b bāb = bābı E.I.H
 1971b yemis = yetmis P

Ressâm hayâlin̄ ide tasvîr

Mi'mâri-i tab'in̄ ide ta'mir

61^{PH} Dirler aña fi'l-hakika âsar

Kim degmiye aña dest-i mi'mâr

98^{PE} Olmaya ecânib aña mahrem

80^{PI}

Kendiñ yapasın eliñle muhkem

1975- Böyle eşere kim olsa fâ'iz

Nev'â eşer i'tikâdı câ'iz

Yohsa gil ü senge dinmez âsar

Ol isme degil sezâ has ü hâr

Minnet Hakkâ oldu bu imâret

Ebyâtı kuşûrdan 'ibâret

Mânend-i kuşûr-ı bâg -ı me'vâ

Hürileri bikrdir serâpâ

Ne vesme mu'yen olur ne gâze

Ruhsârı turur hemise tâze

o

1974a ecânib = icâbet P.L

1974b yapasın = pâyesin P.L.H

1977b ebyâtı = ebyât F / kuşûrdan = kusûrdı F

1978a mânend = manende P

1978b hürileri = hüriler P.L.i

1979a gâze = 'âze P

1980- Bigâne eli tokinmamıdır

Ta'birleri okınmamıdır

Her şafhası tahta-i zevâhir

Her beyti hazine-i cevâhir

Ser-sâr cevâhir-i me'âni

Lebriz-i lâ'l-i câvidâni

Reftâr-ı sûtûde kaddi mevzûn

Ruhsârı celi libâsı seb-gûn

Ma'nâsı gül-i nihâl-i sûret

Arâyisi tâze hüsni 'ibret

61^aP

1985- Her beyti mişâl-i naqs-ı hâre

Cûşis-geh- mevc-i isti'are

81^ai Her şafhası kâr-gâh-ı teşvih

Dükkân-ı nikât ü baır-ı teşbih

Her beyti dü mişrâ'-ı der-feyz

Her mişrâ ı mevc-i 'anber-feyz

1983b libâsı = libâs P.L.1

1984b arâyisi = arâyis P

1987b mevc = mevc P.L

Mir'ât-ı mevâ'iz ü neşâyih

Mişkât-ı revâyah ü fevâyah

Bû nakşile oldı tâze rengin

Asâr-ı sühân-verân-ı pîsin

62^aH
1990- Firdevsi vü Hüsrev ü Nizâmî
Seh Kâsım ü Hâtffî vü Câmî

Silk-i sühâne çeküp cevâhir

Nazm eylediler nice me'âsîr

99^aE Ben de olup o gürûha peyrev
Virdim ruḥ-i nazma zînet-i nev

260^bL Kim nev-sebeḳân-ı mekteb-i hâl
Andan ola ders-hân-ı âmâl

Ma'nâdan idüp hem istifâde
Hem nef' ideler ma'az-ziyâde

1995- Mazmûnın idüp medâr-ı irşâd
Ekdârdan ola ḳalbi âzâd

1989a bû = bir P

1992a ol = o P.L.I / 1992 = 1990-1991 arasında I

Olmiya nazarlarında mübhem
Ahvâl-i tekalübât-ı âlem

Bakdikça bulup safâ-yı eykât
Kalbin ide süste mevc-i ebyât

Bu safhaya çekmeden sevâdı
Bâñâ da bu niyyet oldu bâdi

Berçide olunca kâr ü bârım
Kala bu cihânda yâdigârım

2000- Olursa kimin nazar-güzârı
Hayrile añâ bu hak-sârı

Her kim ki görürse bu kitâbı
Bir Fâtihâdur recâ-yı Nâbi

KIT'A-I TÂRİH-I TAMÂM-I KİTÂB (*)

61*P BU tâze eserle yine Nâbi
Mecmû'a-i rüzgâr tolsun

2003- Yazsun varak-ı sipihre hursîd

Târihin eser mübârek olsun

1998b niyyet = himmet P.H
2001a görürse = görse P.L
2001b Nâbi = — P

(*) Târih-Berây-ı Hateme-i Kitâb = P
/Kit'a-i Târih-i Tamâm in Kitâb L